

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

VENÄJÄN ENERGIAKULJETUKSET JA TERRORISMIN UHKA

Pro gradu -tutkielma

Kadetti
Antti Juurakko

Kadettikurssi 90
Kenttätykistölinja

Maaliskuu 2007

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi	Linja	
90. Kadettikurssi	Maavoimat/Kenttätykistö	
Tekijä		
Kadetti Antti Juurakko		
Tutkielman nimi		
Venäjän energiakuljetukset ja terrorismin uhka		
Oppiaine, johon työ liittyy	Säilytyspaikka	
Strategia	Kurssikirjasto	
Aika Maaliskuu 2007	Tekstisivuja 68	Liitesivuja 7

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkastellaan Venäjän energiakuljetuksia ja terrorismin uhkaa. Tutkimuksen päämääränä on selvittää, miten terrorismi vaikuttaa Venäjän energiakuljetuksiin. Tutkimus on analyysi siitä, mikä on Venäjän kriittistä energiainfrastruktuuria, ja siitä, mitkä ovat potentiaalisia kohteita haavoittaa Venäjän energiainfrastruktuuria.

Tutkimuksen lähtökohta on geopoliittinen. Tutkimusta lähestytään tutkimalla energian merkitystä Venäjän valtiontaloudelle ja pohditaan miksi Venäjä on haavoittuvainen juuri energiasektorilla, varsinkin taloudellisesta näkökulmasta. Venäjän terrorismin vastaista taistelua lähestytään tutkimalla terrorismin määritelmää sekä Tšetšenian tilanteen vaikutusta Venäjällä tapahtuvaan terrorismiin.

Öljy ja maakaasu ovat olleet yli sadan vuoden ajan tärkeimpiä maailmantaloutta pyörittäviä hyödykkeitä. Venäjän vientituloista suurin osa tulee öljyn ja öljytuotteiden, sekä maakaasun viennistä. Energian markkinahinta vaikuttaa oleellisesti Venäjän talouspoliittiseen suunnitteluun ja energiastrategia ohjaa myös poliittisia päämääriä. Valtion suuret energiayhtiöt Gazprom ja Rosneft, sekä valtiollinen öljyn putkikuljetuksiin erikoistunut Transneft tuovat suuren osan Venäjän valtion tuloista. Transneft hallitsee myös putkikuljetuksia IVY -maiden alueella. Tämä vaikuttaa myös Venäjän sotilaallisiin toimintoihin sen lähialueilla.

Venäjän maantieteellinen koko ja luonnonolosuhteet aiheuttavat haasteita Venäjän energiainfrastruktuurille. Siirtoreittien haavoittuvuus luo terrorismille mahdollisuuden haavoittaa Venäjää sen tärkeimmällä ulkomaan kaupan alueella.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut Yhdysvalloissa herättivät maailman ajattelemaan terrorismin vastaista strategiaa ja pohtimaan maailmanlaajuisen terrorismin vastaisen taistelun päämääriä ja keinoja. Tšetšenia on ollut tässä asiassa Venäjän suurin huolenaihe jo pitkään. Valtaosa Venäjällä tehdyistä terroriteoista onkin tapahtunut Etelä-Venäjällä, ja iskuja on tehty myös öljyteollisuutta ja siirtoreittejä vastaan. Jatkuvat terroriteot Venäjän maaperällä ovat aiheuttaneet muutoksia Venäjän sotilasdoktriiniin ja -strategiaan. Muun muassa ennalta ehkäisevät iskut myös Venäjän rajojen ulkopuolelle ovat mahdollisia kansainvälisessä terrorismin vastaisessa taistelussa.

AVAINSANAT

Geopolitiikka, Venäjä, energia, öljy, maakaasu, energiakuljetukset, terrorismi.

SISÄLLYSLUETTELO

VENÄJÄN ENERGIAKULJETUKSET JA TERRORISMIN UHKA

1. JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen lähtökohta, päämäärä ja rajaus	6
1.2 Tutkimusmenetelmä ja viitekehys	7
1.3 Tutkimuksen käsitteet	8
1.4 Johdatus geopolitiikkaan	9
2. ENERGIAN MERKITYS VENÄJÄLLE	15
2.1 Johdatus Venäjän energiasektoriin	15
2.2 Energia ja Venäjän talous	18
2.3 Venäjän energiainfrastrukturi	19
2.4 Johtopäätökset	27
3. TERRORISMI	29
3.1 Terrorismin määritelmä	29
3.2 Infrastruktuuria vastaan kohdistuva terrorismi	32
3.3 Tšetšenia ja terrorismi	36
3.4 Venäjän terrorismin vastainen strategia	41
3.5 Venäjän sotilaallinen valmistautuminen terrorismiin	45
3.6 Johtopäätökset	48
4. VENÄJÄN ENERGIAKULJETUKSET JA TERRORISMIN UHKA	50
4.1 Kaukasia ja Kaspianmeren alue	50
4.2 Keski-Aasia	58
4.3 Keski-Venäjä	63
4.4 Itämeren alue	66
4.5 Johtopäätökset	68
5. YHTEENVETO	71
LÄHTEET	73
LIITTEET	76

VENÄJÄN ENERGIAKULJETUKSET JA TERRORISMIN UHKA

1. JOHDANTO

Öljy ja maakaasu ovat olleet yli sadan vuoden ajan tärkeimpiä maailmantaloutta pyörittäviä hyödykkeitä. Venäjän vientituloista suurin osa tulee öljyn ja öljytuotteiden, sekä maakaasun viennistä. Energian markkinahinta vaikuttaa oleellisesti Venäjän talouspoliittiseen suunnitteluun ja energias strategia ohjaa myös poliittisia päämääriä. Valtion suuret energiayhtiöt Gazprom ja Rosneft, sekä valtiollinen öljyn putkikuljetuksiin erikoistunut Transneft tuovat suuren osan Venäjän valtion tuloista. Transneft hallitsee myös putkikuljetuksia IVY -maiden alueella. Tämä vaikuttaa myös Venäjän sotilaallisiin toimintoihin sen lähialueilla.

Venäjän maantieteellinen koko ja luonnonolosuhteet aiheuttavat haasteita Venäjän energiainfrastruktuurille. Siirtoreittien haavoittuvuus luo terrorismille mahdollisuuden haavoittaa Venäjää sen tärkeimmällä ulkomaan kaupan alueella.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut Yhdysvalloissa herättivät maailman ajattelemaan terrorismin vastaista strategiaa ja pohtimaan maailmanlaajuisen terrorismin vastaisen taistelun päämääriä ja keinoja. Tšetšenia on ollut tässä asiassa Venäjän suurin huolenaihe jo pitkään. Valtaosa Venäjällä tehdyistä terroriteoista onkin tapahtunut Etelä-Venäjällä, ja iskuja on tehty myös öljyteollisuutta ja siirtoreittejä vastaan. Jatkuvat terroriteot Venäjän maaperällä ovat aiheuttaneet muutoksia Venäjän sotilasdoktriiniin ja -strategiaan ja muun muassa ennalta ehkäisevät iskut myös Venäjän rajojen ulkopuolelle ovat mahdollisia kansainvälisessä terrorismin vastaisessa taistelussa.

1.1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTA, PÄÄMÄÄRÄ JA RAJAUS

Tutkimuksessa tarkastellaan Venäjän energiakuljetuksia ja terrorismin uhkaa. Tutkimuksen päämääränä on selvittää, miten terrorismi vaikuttaa Venäjän energiakuljetuksiin. Tutkimus on analyysi siitä, mikä on Venäjän kriittistä energiainfrastruktuuria, ja siitä, mitkä ovat potentiaalisia kohteita haavoittaa Venäjän energiainfrastruktuuria.

Tutkimuksen lähtökohta on geopoliittinen. Tutkimusta lähestytään tutkimalla energian merkitystä Venäjän valtiontaloudelle ja pohditaan miksi Venäjä on haavoittuvainen juuri energiasektorilla, varsinkin taloudellisesta näkökulmasta. Venäjän terrorismin vastaista taistelua lähestytään tutkimalla terrorismin määritelmää sekä Tšetšenian tilanteen vaikutusta Venäjällä tapahtuvaan terrorismiin.

Tutkimusaineistona ovat asiakirja- ja kirjallisuuslähteet, sekä internet-lähteet. Tutkimuksessa on käytetty pääasiassa länsimaisia lähteitä, mutta myös venäläistä lähdeaineistoa on mukana, esimerkiksi lehdistöä ja energiayhtiöiden internet-sivuja. Kaikki lähdeaineisto on julkista.

Tutkimuksessa Venäjän energiakuljetukset on rajattu käsittämään öljyn ja maakaasun kuljetukset. Ydinvoima, hiili, sekä muut energiamuodot on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle niiden vähäisen merkityksen vuoksi Venäjän ulkomaan viennistä.

Luvussa 4, Venäjän energiakuljetukset ja terrorismin uhka, tutkimuksessa käytetty maantieteellinen aluejako on saatu analysoimalla karkeasti Venäjällä ja sen lähialueilla tapahtuneiden terrori-iskujen määrää ja luotu tutkimuksessa käytetty aluejako uhka-arvion mukaan. Esimerkiksi Itämeren alue, luku 4.4, on otettu tarkastelun piiriin sen nousevan potentiaalin vuoksi, vaikkakin esimerkiksi Baltiassa tai Itämerellä ei ole tehty todistettavia terrori-iskuja. Maantieteelliset etäisyydet terrorismiherkkiin alueisiin ovatkin rajanneet merkittäviä energiantuotantoalueita pois tarkastelun piiristä. Esimerkiksi Sahalin Venäjän Kaukoidässä ja Länsi-Siperian laajat öljyn ja maakaasun tuotantoalueet on jätetty tästä syystä tarkastelun ulkopuolelle.

1.2 TUTKIMUSMENETELMÄ JA VIITEKEHYS

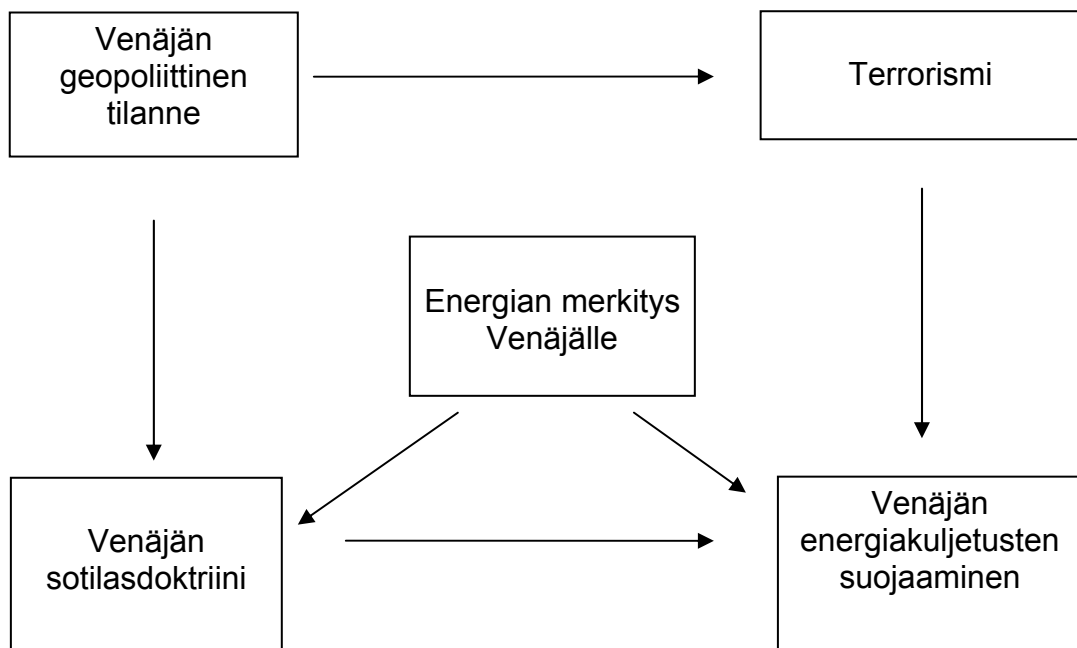
Tutkimusmenetelmänä on käytetty asiakirja- ja kirjallisuustutkimusta.

Tutkimusongelma rakentuu seuraavista pääkysymyksistä:

1. Miksi terroristit pyrkisivät vahingoittamaan Venäjää juuri energiainfrastruktuurin kautta?
2. Miten Venäjän geopoliittinen tilanne vaikuttaa Venäjällä tapahtuvaan terrorismiin?
3. Miten terrorismi vaikuttaa Venäjän energiakuljetuksiin?
4. Miten Venäjä vastaa terrorismin uhkaan?

Kuvio 1

Tutkimuksen viitekehys

1.3 TUTKIMUKSEN KÄSITTEET

Geopolitiikka on tieteenala, joka tutkii maantieteellisen aseman vaikutusta valtion harjoittamaan politiikkaan. Valtion geopolitiittisen aseman määrittäviä tekijöitä ovat valtion koko, asukasluku, maantieteellinen sijainti ja sotilaallinen voima.¹

Geostrategia on käsitteellisesti lähellä geopolitiikkaa. Se tarkoittaa geopolitiikan soveltamista käytäntöön. Tällöin painotetaan yleensä sotilasstrategisia ja sotilasmaantieteellisiä tekijöitä.²

Venäjän **sotilasstrategialla** tarkoitetaan sotilaallisten voimavarojen käyttöä poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Sotilasstrategia viittaa lähinnä asevoimiin, sen kokonaiskäyttöön, strategisiin sotatoimiin aseellisessa taistelussa sekä valtion valmistamiseen sotaan.³

Venäjän federaation turvallisuutta säätelevät perustuslaki ja kansallisen turvallisuuden konsepti. Tällä hetkellä voimassa on kansallisen turvallisuuden konsepti vuodelta 2000. **Sotilasdoktriini** pohjautuu näihin asiakirjoihin ja sitä päivitetään useammin.⁴ Venäjän federaation sotilasdoktriini on koonnos virallisia näkemyksiä, jotka määrittävät Venäjän federaation sotilaallisen turvallisuuden takaamisen sotilaspoliittiset, sotilasstrategiset ja sotataloudelliset perusteet.⁵

Sotilasstrategian suhde sotilasdoktriiniin on merkittävä. Rationaalinen strategia lähtee sotilasdoktriinin vaatimuksista ja noudattaa niitä toteuttaessa käytännön toimia. On luonnollista, että sotilasstrategian sisältö ja luonne ovat muuttuvia. Ne muuttuvat mm. ajan, politiikan, talouden, sosiaalisen tilanteen, maantieteellisten tekijöiden muutoksen sekä kansallisten perinteiden muutosten seurauksena.⁶

Itsenäisten valtioiden yhteisöllä, **IVY:llä**, tarkoitetaan Venäjän, Valko-Venäjän, Ukrainan, Moldovan, Armenian, Azerbaidzhanin, Georgian, Kazakstanin, Kirgisian,

¹ Sirén Torsti: Strategian laitokselle tehtävien tutkimusten rakenteellisia perusteita, julkaisusarja 4 N:o 17, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2003, liite 1

² Siren 2003, liite 1

³ Tavaila Arvi, Forsström Pentti, Inkinen Pertti, Puistola Juha-Antero, Sirén Torsti: Venäjän asevoimat ja sotilasstrategia, julkaisusarja 2 N:o 28, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2004, s. 1

⁴ Tavaila et al 2004, s. 4

⁵ Venäjän federaation sotilasdoktriini, julkaisusarja 3 N:o 3, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2000, s.2

⁶ Tavaila et al 2004, s. 4

Tadžikistanin, Turkmenistanin ja Uzbekistanin joulukuussa 1991 muodostamaa järjestöä.⁷

Raakaöljy koostuu pääasiassa hiilen ja vedyn yhdisteistä eli ns. hiilivedyistä. Raakaöljy on aina usean erilaisen hiilivedyn seos. Lisäksi raakaöljy sisältää muita alkuaineita kuten esim. rikkiä, typpeä, happea ja jonkin verran metalleja. Raakaöljyt ovat erilaisia ja niiden koostumus vaihtelee öljykentittäin ja alueittain.⁸

Öljyalalla käytetty tilavuusmittayksikkö on **barreli**. Lyhennetään b tai bbl. Barreli suomennetaan usein tynnyriksi. Yksi barreli raakaöljyä on noin 159 litraa eli noin 0,137 tonnia.⁹

Maakaasu on väritöntä, ilmaa lähes puolet kevyempää luonnonkaasua. Sitä saadaan poraamalla maan uumenista, kuten öljyäkin ja sitä johdetaan sellaisenaan kaasumaisena kaasukentiltä siirto- ja jakeluputkistojen sekä kompressori- ja paineenvähennysasemien kautta käyttäjille. Maakaasun koostumus vaihtelee hieman alueittain. Esimerkiksi Länsi-Siperian maakaasu on erittäin puhdasta ja tasalaatuista. Se sisältää 98% metaania, loput 2% ovat etaania ja typpeä. Myös propaania, hiilidioksidia ja happea on hyvin pieniä pitoisuuksia. Yksi kuutiometri maakaasua vastaa lämpöarvoltaan yhtä litraa kevyttä polttoöljyä. Nesteytetty maakaasu LNG on maakaasusta jäähdyttämällä valmistettu neste. Maakaasua nesteytetään esim. kuljetusta ja varastointia varten.¹⁰

1.4 JOHDATUS GEOPOLITIikkaAN

Yleisen ja pelkistetyn määritelmän mukaan geopolitiikka tieteenä on poliittisten ilmiöiden kuvaamista ja selittämistä maantieteen ja siihen liittyvien asioiden nojalla. Tässä mielessä länsimaisen geopolitiikan juuret ovat antiikissa, sillä jo Herodotos turvautui maantieteeseen tapahtumia kuvatessaan. Nykyaikaisessa mielessä geopolitiikka liittyy valistuskauden tieteen nousuun. Valistuksesta alkanut maantieteen kehitys ja tiedon lisääntyminen antoivat tiedemiehille ja kaikille kiinnostuneille hyvän perustan maantieteeseen rakentuvan teorian kehittämiseen ja käytännön politiikan harjoittamiseen. Geopolitiikan isänä pidetään saksalaista

⁷ Forsström Pentti: Itsenäisten valtioiden yhteisön sotilaallinen integraatio, julkaisusarja 1 N:o 10, MPKK Strategian laitos, Helsinki 1998, s. 6

⁸ Öljy- ja kaasualan keskusliitto, <http://www.oil-gas.fi/index.php?m=3&id=151>, 12.11.2006

⁹ Öljy- ja kaasualan keskusliitto, 12.11.2006

¹⁰ Öljy- ja kaasualan keskusliitto, 12.11.2006

maantieteilijää Friedrich Ratzelia (1844 - 1904), joka vuonna 1897 julkaisi kirjan *Politische Geographie oder die Geographie der Staaten, des Verkehrs und des Krieges* ja otti samalla käyttöön termin poliittinen maantiede.¹¹

Uuden tieteen kasvualustana toimivat aikakauden nationalismi ja imperialismi. Suurvallat käyttivät geopolitiikkaa hyväkseen ja perustelivat valloituksiaan muun muassa maantieteellisillä tekijöillä. Anglosaksien merellisen herruuden julistajaksi nousi amerikkalainen meriupseeri Alfred Mahan (1840 - 1914), jonka teoksista muutkin kansat kuten saksalaiset ja venäläiset löysivät laivastopolitiikkansa perusteet. Ratzelin oppilas oli ruotsalainen valtiotieteilijä Rudolf Kjellén (1864 – 1922), joka ensimmäisenä käytti termiä geopolitiikka. Vastapainoksi anglosaksiselle merien merkitystä korostavalle koulukunnalle Kjellén loi mannervaltakäsitteen ja nimenomaan Saksan tuli olla johtava mannervaltio ja kulttuurin eteenpäin viejä.¹²

Kjellénin seuraaja oli Karl Haushofer (1869 – 1946), joka perusti vuonna 1924 *Zeitschrift für Geopolitik* -aikakauskirjan. Hänen aikalaisensa oli brittiläinen Halford Mackinder (1861 – 1947). Hän kehitti niin sanotun ydinmaateorian, jonka mukaan maailman keskustassa on Euraasia, maapallon suurin mantereinen keskittymä. Tätä Mackinder kutsui heartlandiksi (ydinmaa). Sen hallitseminen on avain koko maailman kontrollointiin. Historialle on ominaista keskustan ja reuna-alueen eli rannikkoseutujen kilpailu. Niiden välinen taistelu on historian jatkuva tapahtumasarja. Ratsastajakansat skyyteistä alkaen ovat pyrkineet alistamaan koko Euraasian. Keskustalle on ominaista autoritaarinen ja hierarkkinen järjestelmä, ja rannikoille liberalismi ja demokratia. Mackinderin mukaan venäläiset ovat astuneet arokansojen paikalle. Lännen eli anglosaksien johtaman ryhmittymän on pyrittävä puolustautumaan rakentamalla turvavyöhyke Euraasian eli Venäjän ympärille.¹³

Venäläisen geopolitiikan synty liittyy kiinteästi imperialismiin. Pietari Suuren vuonna 1725 perustaman Venäjän tiedeakatemian tärkeimpiä tehtäviä oli valtakunnan alueen tutkiminen silmällä pitäen millaisia resursseja olisi valtakunnan voiman ja kunnian parantamiseen. Suunnan venäläiselle geopolitiikalle antoi kansallisuusaate, joka aluksi ilmeni slavofiliana ja kehittyi pian panslavismin kautta isovenäläisyyden ainutkertaisuutta korostavaksi ideologiaksi.¹⁴

¹¹ Juntunen Alpo: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot, Ajatus Kirjat, Helsinki 2003, s. 16 - 17

¹² Juntunen 2003, s. 17

¹³ Juntunen 2003, s. 17 - 18

¹⁴ Juntunen 2003, s. 18

Aikakauden merkittävimpiin historioitsijoihin kuuluneen S. M. Solovjevin mukaan ankara ilmasto on lyönyt leimansa venäläisiin. Olosuhteet ovat kasvattaneet kansasta voimakasta ja sitkeää. Solovjevin mukaan luonnonolosuhteet ovat Venäjän ja lännen erottava tekijä.¹⁵

1800-luvun lopulla alkaneilla ja vuosikymmeniä kestäneillä perusteellisilla Venäjän ja sen reuna-alueiden maantieteen tutkimuksilla tuotiin esiin maan luonnonolosuhteiden ainutkertaisuus. Tämä piirre oli luonteenomainen kaikelle venäläiselle ja neuvostoliittolaiselle geopolittiselle tutkimukselle.¹⁶

Vallankumouksen jälkeen geopolitiikka tuomittiin porvarillisen imperialismiin välineeksi, mutta se jatkoi elämäänsä emigraatiossa. P. N. Savitskin (1895 – 1968) mukaan metsä ja aro ovat muokanneet Venäjää. Aro tarkoittaa Aasiaa ja metsä Eurooppaa. Näiden elementtien yhdistäminen oli mongolien ansiota, jonka jälkeen venäläiset onnistuivat yhdistämään alueet. Savitski yhdisti venäläisen sobornost - käsitteen (ortodoksinen yhteisöhenki), Mackinderin heartlandin ja saksalaisten geopolitiikkojen luoman Lebenstraum -käsitteen uudeksi laajalle mantereelle sopivaksi mestrorazvitije -käsitteeksi, jolla hän ymmärsi alueen ja kansan yhteyttä. Savitski kehitti tälle maantieteelliselle alueelle yhteiskuntamuodon, jota hän kutsui ideokraattiseksi. Tämä yhteiskunta rakentuisi ylhäältä alas ja sen johdossa olisi henkisesti valistunein luokka. Tämä olisi vastakohta läntiselle ja merelliselle yhteiskunnalle, jossa vallitsevat demokratia, liberalismi ja kaupallisuus. Ideokratialle on ominaista hierarkkinen järjestys, uskonnollisuus ja ihanteellisuus. Savitskin merkitystä venäläiselle geopolitiikalle voidaan pitää merkittävänä. Vaikka geopolitiikka oli tuomittu porvarillisena ja imperialistisena tieteenä, Neuvostoliitto hyödynsi sitä monipuolisesti, ja suunnitelmatalous perustui muun muassa Savitskin periaatteisiin.¹⁷

Perestroikasta alkaneella Neuvostoliiton hajoamisella oli valtavat, ennen kaikkea turvallisuuspoliittiset seuraukset. Venäjä menetti viimeisen kahdensadan vuoden kuluessa luomansa turvallisuusvyöhykkeet Euroopassa ja Aasiassa. Kun demokratia ei lähtenyt käyntiin, uudistajat siirrettiin syrjään. Venäjä siirtyi jälkiliberalistiseen

¹⁵ Juntunen 2003, s. 19

¹⁶ Juntunen 2003, s. 21

¹⁷ Juntunen 2003, s. 22 - 23

kauteen, jonka eräänä tärkeimpänä osana on pidettävä maahan ja traditioon nojaavaa geopolitiikkaa.¹⁸

Neuvostoliiton hajottua vuonna 1991 marxismi-leninismi oli menettänyt asemansa, ja sen tilalle tarvittiin uusi ideologia. Geopoliittisista suuntauksista esiin nousivat tällöin uuseuraasialaisuus, joka oli ollut piilevänä neuvostoideologiassa. L. N. Gumilev on tunnetuin uuseuraasialaisuuden edustaja. Hän kehitti etnogenesis-teorian, jonka mukaan kansat syntyvät, kasvavat, kukoistavat ja kuolevat aikasidonnaisen syklin mukaan. Yhden syklin kesto aika on noin 1500 vuotta. Gumilevin mukaan Venäjää ei voida verrata Länsi-Eurooppaan, koska Venäjä on paljon nuorempi. Venäjä voi oppia Euroopasta, mutta Venäjän on kuljettava omaa tietään. Mutta tiedemiesten keskuudessa Gumilevia pidettiin haihattelijana ja hänen ajattelussaan nähtiin jopa vaarallisia piirteitä. Siksi tiedemiehet katsoivat tarpeelliseksi geopolitiikan tuomisen tieteelliselle tasolle.¹⁹

Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia ideoita venäläisestä geopolitiikasta esittää K. E. Sorokin ja K. S. Gadžijev. Sorokin on julkaissut vuonna 1995 artikkelin ja myöhemmin kirjan nimellä ”Nykyisen maailman geopolitiikka ja Venäjä”. Hän tarkastelee Venäjän taloudellisia ja sosiaalisia kehitysnäkymiä länsimaiden kehityksen valossa. Hänen tulkintansa Venäjästä ovat pessimistisiä. Pysyvä alueellinen etu on Venäjän suuri koko, joka tarjoaa runsaat raaka-ainevarat ja mahdollisuuden syvään puolustukseen. Pysyvä etu on niin ikään suuri ja koulutettu väestö. Ongelmana puolestaan on huono pääsy merille ja laajan alueen heikko infrastruktuuri. Vanhan järjestelmän perua on taloudellinen ja tekninen jälkeenjääneisyys. Sorokin näkee, että tulevaisuudessa Venäjän on vahvistuttuaan pyrittävä aktiiviseen ulkopoliittikkaan. Menetyksistä huolimatta Venäjä on suurvalta ja sille sopii moninapaisuus. Parasta olisi, jos Venäjä pääsisi hyötymään ratkaisijan asemasta suurvaltojen EU:n, Yhdysvaltojen ja Kiinan välillä. Maantieteellinen asema antaa Venäjälle sotilaallisia mahdollisuuksia. Lännen kanssa on syvennettävä yhteistyötä. Lännen teollisuuden raaka-aine- ja energiatarpeet sekä Venäjän tarve läntisen teknologian hyödyntämiselle ovat hyvä pohja yhteistyölle. Tasapainoinen politiikka moninapaisessa maailmassa olisi omiaan säilyttämään Venäjän koskemattomuuden, jolloin se voisi turvallisesti keskittyä uudisrakentamiseen ja

¹⁸ Juntunen 2003, s. 27 - 28

¹⁹ Juntunen 2003, s. 28 - 30

itsensä vahvistamiseen. Venäjän on luotava vahvoja maailmanmarkkinoilla toimivia yrityksiä vaikutusvaltansa lisäämiseksi.²⁰

Suurena ongelmana Sorokin näkee militantin islamin. Se tunkeutuu Venäjälle Keski-Aasiasta ja Kaukasiasta. Islam on ongelma myös Länsi-Euroopalle, sillä Välimeren eteläpuolelta tunkeutuva islamilainen siirtolaisuus on muodostunut ongelmaksi. Islamia vastaan puolustautuminen liittää Venäjän Länsi-Euroopan kanssa yhteiseen rintamaan.²¹

Vaikka Sorokin pitää Venäjää eurooppalaisena maana, hän haluaa maansa hyötyvän aasialaisesta ulottuvuudesta, jonka kautta Venäjä pääsee geopoliittiseen yhteyteen taloudellisesti vahvan Tyynenmeren alueen kanssa. Yhteistyö olisi molemmin puoleista, sillä Venäjä voi tarjota Tyynenmeren maille energiaa ja aseita. Venäläistä realismia kuvaa Sorokinin halu teollisuus- ja ydinenergiayhteistyöhön Iranin kanssa, vaikka hän on huolestunut militantin islamin kasvusta.²²

K. S. Gadžijev edustaa modernimpaa näkemystä, joskin on osiltaan Sorokinin kanssa samoilla linjoilla. Hän tarkastelee asioita globaalista näkökulmasta. Uusi informaatiotekniikka on tunkeutunut kaikkien rajojen yli eikä globalisoitumista voi estää. Neuvostoliiton hajoamisen hän katsoo olleen seurausta teknisestä ja taloudellisesta jälkeenjääneisyydestä. Hän pitää sotia normaaliin maailmajärjestykseen kuuluvina, mutta näkökulma sodankäyntiin on hänellä moderni. Massa-armeijoiden aikakausi on ohi ja nyt on liikkuvien ammattiarmeijoiden aika. Nykyinen maailma on paljon monimutkaisempi ja vaikeammin hallittavissa kuin kylmän sodan aikana. Odotettavissa on lukuisia rajakonflikteja, sisällissotia ja kansainvälistä terrorismia. Terrorismi tulee lisääntymään, koska globaalistuminen helpottaa liikkumista ja informaatiota. Konkreettisena keinona terroritekoja vastaan hän pitää kansainvälisiä valmiusjoukkoja. Useimpien venäläisten tavoin hän uskoo isänmaan voimaan ja suuruuteen. Venäjän uuden nousun suurimpana esteenä hän pitää markkinatalouden infrastruktuurin kehittymättömyyttä. Kuten Sorokin, hän kannattaa moninapaista maailmaa, jossa Venäjän on tuettava kehitystä, joka estää Yhdysvaltojen ylivallan vahvistumisen ja myötävaikutettava Euroopan unionin vahvistumiseen. Venäjä ei kuitenkaan selviä, ellei se saa talouttaan kuntoon.²³

²⁰ Juntunen 2003, s. 35 - 37

²¹ Juntunen 2003, s. 37

²² Juntunen 2003, s. 38

²³ Juntunen 2003, s. 42 - 44

Viitisentoista vuotta kestäneen Neuvostoliiton hajoamisesta seuranneen harhailun ja etsinnän jälkeen venäläiset saivat luotua uuden geopolitiikkaan perustuvan ideologian, joka ulottaa vaikutuksensa sisä- ja ulkopoliitiikkaan sekä strategiaan. Tohtori Alpo Juntusen mukaan ideologian keskeiset tavoitteet voidaan päätellä seuraavasti:

1. Venäjä on oma kokonaisuutensa, yksi suurista kulttuureista.
2. Venäjä on suurvalta.
 - a) Venäjä on yksi ja jakamaton.
 - b) Voimakas Venäjä haluaa olla koko Euraasian vakauttaja.
 - c) Venäjä haluaa olla päättämässä maailman asioista.
3. Vahva armeija on isänmaan turvallisuuden paras takaaja.
4. Vain taloudellisesti voimakas ja sotilaallisesti vahva valtio takaa kansalaisilleen sivistyksellisesti ja sosiaalisesti turvatun elämän. Siksi voimavarat on ensisijaisesti suunnattava talouden uudistamiseen valtion kontrolloiman markkinatalouden avulla.

Geopoliittisesti ideologia heijastaa edellä tarkasteltua näkemystä Venäjän asemasta maailmassa. Täten voidaan todeta, että poliittisista muutoksista huolimatta Venäjän ideologia on pysynyt linjalla, joka määriteltiin 1900-luvun alussa. Voimakkaan keskushallinnon eli vahvan valtion kasvupohjana ovat olleet geopolitiittiset realiteetit eli mannermaisuus, ilmasto, suuret etäisyydet, monikansallisuus ja harva asutus, toteaa Juntunen.²⁴

²⁴ Juntunen 2003, s. 59 - 61

2. ENERGIAN MERKITYS VENÄJÄLLE

2.1 JOHDATUS VENÄJÄN ENERGIASEKTORIIN

Venäjän öljyntuotanto on lisääntynyt merkittävästi viime vuosina. Maan osuus maailman öljyntuotannon kasvusta vuosina 1998 - 2005 oli lähes 40 %. OPEC - maihin kuulumaton Venäjä on Saudi-Arabian jälkeen maailman toiseksi suurin öljyntuottaja. Vuonna 2005 sen osuus maailman öljyntuotannosta oli 12,1 % ja Saudi-Arabian osuus 13,5 %. Venäjän osuus maailman tunnetuista on vain 6 %, kun Saudi-Arabian varantojen osuus on 22 % (taulukko 1). Lisäksi Venäjän öljyteollisuus on yhä monin tavoin vajavaisesti kehittynyt.²⁵

Taulukko 1 ²⁶

Maailman 10 suurinta tunnettua öljyvarantoa vuoden 2005 lopussa				
<i>Suurimmat öljyvarannot</i>	<i>Varannot (mrd. tynnyriä)</i>	<i>Osuus maailman varannoista (%)</i>	<i>Tuotanto vuonna 2005 (milj. tynnyriä / pv)</i>	<i>Varannot/ tuotanto (vuotta)</i>
<i>Saudi-Arabia</i>	264,2	22,0	11,0	65,6
<i>Iran</i>	137,5	11,5	4,0	93,0
<i>Irak</i>	115,0	9,6	1,8	>100
<i>Kuwait</i>	101,5	8,5	2,6	>100
<i>Arabiemiraatit</i>	97,8	8,1	2,6	97,4
<i>Venezuela</i>	79,7	6,6	3,0	72,6
<i>Venäjä</i>	74,4	6,2	9,6	21,4
<i>Kazakstan</i>	39,6	3,3	1,4	79,6
<i>Libya</i>	39,1	3,3	1,7	63
<i>Nigeria</i>	35,9	3,0	2,6	38,1

Lähde: British Petroleum (2006).

Neuvostoliiton romahdettua entisten neuvostotasavaltojen öljyntuotanto supistui huomattavasti 1990-luvun alkuvuosina. Vuoden 1998 talouskriisin jälkeen Venäjän öljyntuotanto alkoi kuitenkin jälleen kasvaa, ja vuodesta 1999 se on lisääntynyt yli 50 %. Vuoden 2004 lopusta lähtien tuotannon kasvu on tosin hidastunut. Vuonna 2005 Venäjän öljyntuotanto oli 9,6 miljoonaa tynnyriä päivässä, mikä oli yhä vähemmän

²⁵ Juurikkala Tuuli, Ollus Simon-Erik: Venäjän energiasektorin näkymät ja merkitys EU:n huoltovarmuuden kannalta, julkaistuna Euro & Talous 4/2006; internetissä <http://www.bof.fi/bofit/index.stm>, 16.12.2006, s. 15

²⁶ <http://www.bof.fi/bofit/index.stm>, 16.12.2006

kuin Neuvostoliiton tuotannon huippuvuosina, ja tuotannon vuotuinen kasvuvauhti oli alle 3 %.²⁷

Venäjä vie nykyään huomattavasti vähemmän öljyä kuin Neuvostoliitto aikoinaan. Kotimaisen kysynnän vähennyttyä rajusti 1990-luvulla Venäjän öljyvienti kasvoi nopeammin kuin öljyntuotanto. Vuosina 1999 – 2004 viennin keskimääräiset vuotuiset kasvuluvut olivat kaksinumeroisia. Vuoden 2004 lopussa tähän tuli muutos, ja vuonna 2005 vienti itse asiassa supistui 2 % edellisvuoden tasosta, 5,1 miljoonaan tynnyriin päivässä.²⁸

Venäjän valtion omistama öljykuljetusyhtiö Transneft perustettiin vuonna 1992, ja se on Neuvostoliiton öljyteollisuusministeriön kuljetussektorin Glavtransneftin laillinen seuraaja. Transneft kuljettaa 93 prosenttia Venäjällä tuotetusta öljystä ja sillä on kiistaton monopoliasema öljykuljetuksissa. Neuvostoliiton aikana rakennettu infrastruktuuri jäi myös Neuvostoliitosta irronneiden maiden alueelle, ja näin ollen Transneft hallitsee öljykuljetuksia myös muissa IVY -maissa. Transneft on jaettu alueittain tytäryhtiöihin, jotka vastaavat omasta alueestaan. Transneftillä on yhteensä 48 610 kilometriä öljyputkia, joiden halkaisija vaihtelee 420 ja 1220 millimetrin välillä. Yhtiö siirsi öljyputkia pitkin vuonna 2004 yhteensä 449 miljoonaa tonnia öljyä.²⁹

Transneft saa suurimman osan tuloistaan tariffeista, joita se kerää öljy-yhtiöiltä öljyn kuljettamisesta. Venäjän federaation energiakomissio määrää tariffimaksujen suuruuden. Lisäksi valtio, jonka maaperällä öljyputki kulkee, saa kuljetuksista tuloja. Käytännössä tämä tarkoittaa Venäjän suosimista rakennettaessa uusia reittejä, koska valtion omistama yhtiö ei halua maksaa ulkopuoliselle maalle kuljetuksista. Esimerkiksi Transneftin investoinnit Primorskin öljysatamaan Itämerellä kertovat osaltaan halusta välttää Baltian maat kuljetusreittinä. Venäjän valtio saa öljykuljetuksista osansa myös veroina. Tämä on huomattava tulonlähde, ja se on yksi syy, miksi Transneftin kuljetukset halutaan pitää Venäjän maaperällä.³⁰

Venäjä tuottaa myös öljytuotteita, vaikka maan öljynjalostuskapasiteetti on pieni. Jalostus väheni voimakkaasti Neuvostoliiton hajottua, mutta alkoi jälleen vuoden 1998 jälkeen kasvaa hitaasti. Vuonna 2005 Venäjän osuus maailman

²⁷ Juurikkala et al 2006, s. 15

²⁸ Juurikkala et al 2006, s. 15

²⁹ Transneft: <http://www.transneft.ru>, 14.12.2006

³⁰ Transneft: <http://www.transneft.ru>, 14.12.2006

öljyntuotannosta oli 12 %, kun sen osuus öljynjalostuskapasiteetista oli vain 6 %. Venäjän öljynjalostustuotteiden laatu on heikko. Suurin osa tuotteista päätyykin kotimaisille markkinoille ja vain noin kolmasosa vientiin.³¹

Venäjän kotimainen öljynkulutus on vähentynyt Neuvostoliiton ajoista ja on nykyisellään noin 60 % vuoden 1992 tasosta. Kulutuksen väheneminen johtuu tuotannon yleisestä supistumisesta 1990-luvulla sekä Neuvostoliiton aikaisen infrastruktuurin uudelleenrakentamisesta. Öljyn kotimainen kulutus kasvaa Venäjällä tällä hetkellä hitaasti eli noin 1-2 % vuodessa.³²

Venäjän osuus maailman maakaasuvarannoista vuonna 2005 oli runsas neljännes (taulukko 2). Nykyisten tuotantomäärien perusteella kaasuvarantojen – toisin kuin öljyvarantojen – odotetaan riittävän pitkäksi aikaa eli 80 vuodeksi, vaikka suurin osa kaasusta tuotetaan kolmella suurella siperialaisella kentällä (Medvezhje, Urengoi ja Jamburg; katso liite 1), joista ainakin kaksi on jo ohittanut tuotantohuippunsa. Vuonna 2005 Venäjän osuus maailman kaasuntuotannosta oli 22 %.³³

Venäjä on myös maailman suurin maakaasun kuluttaja ja viejä. Tuotetusta kaasusta noin kaksi kolmasosaa myydään kotimaisille markkinoille – säänneltyyn hintaan ja huomattavasti halvemmalla kuin ulkomaille. Kotitalous- ja teollisuussektorin osuus kaasun kotimaisesta kulutuksesta on lähes yhtä suuri. Kaasu on myös eniten käytetty polttoaine Venäjän sähköntuotannossa. Maakaasun merkityksen Venäjän kotimaisessa energiahuollossa odotetaan lisääntyvän: vuoteen 2030 mennessä kaasun osuuden Venäjän energiahuollosta ennustetaan kasvavan 56 prosenttiin, kun vuonna 2000 oli 52 %.³⁴

Neuvostoliiton aikana kaasua vietiin pääasiassa Itä-Euroopan maihin. Nyt kaasunviennin painopiste on kuitenkin muuttunut, ja vuonna 2005 IVY -maiden ulkopuolisesta kaasunviennistä EU:n osuus oli 80 % ja Turkin 12 %. Loppuosa viennistä suuntautui EU:n ulkopuolisiin Euroopan maihin. Maailman energiankulutuksen ennustetaan tulevaisuudessa painottuvan yhä enemmän maakaasuun. Kun Venäjä toteuttaa osan tai kaikki tämänhetkiset suunnitelmansa kehittää kaasun viennissä tarvittavaa infrastruktuuria, vienti saattaa keskittyä nykyistä

³¹ Juurikkala et al 2006, s. 16

³² Juurikkala et al 2006, s. 16

³³ Juurikkala et al 2006, s. 16

³⁴ Juurikkala et al 2006, s. 16

vähemmän Eurooppaan. Lähitulevaisuudessa EU on tärkein venäläisen kaasun markkina-alue.³⁵

Taulukko 2³⁶

Maaailman 10 suurinta tunnettua maakaasuvarantoa vuoden 2005 lopussa				
<i>Suurimmat kaasuvarannot</i>	<i>Varannot (biljoonaa m³)</i>	<i>Osuus maailman varamoista (%)</i>	<i>Tuotanto (mrd. m³)</i>	<i>Varannot/ tuotanto (vuotta)</i>
Venäjä	47,8	26,6	598,0	80
Iran	26,7	14,9	87,0	>100
Saudi-Arabia	6,9	3,8	69,5	99,3
Arabiemiraatit	6,0	3,4	46,6	>100
Yhdysvallat	5,5	3,0	525,7	10,4
Nigeria	5,2	2,9	21,8	>100
Algeria	4,6	2,5	87,8	52,2
Venezuela	4,3	2,4	28,9	>100
Irak	3,2	1,8	–	>100
Kazakstan	3,0	1,7	23,5	>100

Lähde: British Petroleum (2006).

2.2 ENERGIA JA VENÄJÄN TALOUS

Öljy- ja kaasuteollisuus on erittäin tärkeä Venäjän talouden kannalta. Vuonna 1999 alkanut öljyn maailmanmarkkinahinnan nousu onkin nopeuttanut Venäjän BKT:n kasvua tällä vuosikymmenellä (kuvio 2). Kuvioista näkee, että öljyn maailmanmarkkinahinta on noussut yli kuusinkertaiseksi vuoden 1999 ja vuoden 2006 välisenä aikana.³⁷ Maailmanpankin tutkimuksen mukaan 1 dollarin nousu Ural - öljyalaadun hinnassa vuodessa kasvattaa Venäjän budjetin tuloja 0,35 % BKT:stä, tai 1,8 miljardia dollaria.³⁸

Venäjän hallituksen mukaan energiasektorin osuus Venäjän BKT:stä oli vuonna 2005 jopa noin 30 %. Vuonna 2005 öljyn ja kaasun viennin vuotuinen kasvu oli lähes 50 % ja osuus Venäjän vientituloista 56 %. Energiasektorin vaikutus työllisyyteen on kuitenkin paljon vähäisempi. Venäjän tilastoviranomaisen Rosstatin mukaan vain 1,6

³⁵ Juurikkala et al 2006, s. 16 - 17

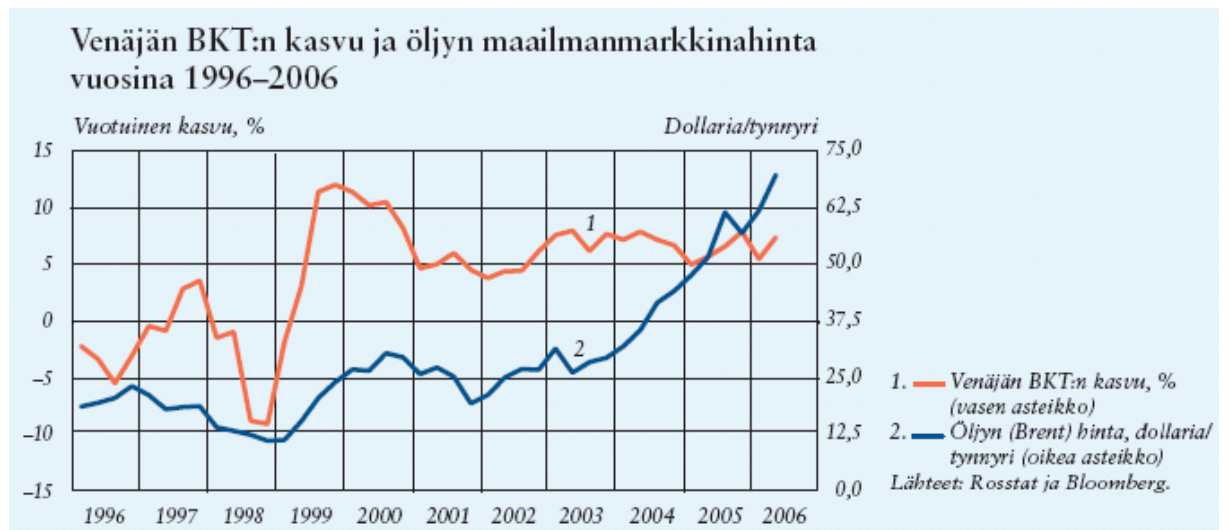
³⁶ <http://www.bof.fi/bofit/index.stm>, 16.12.2006

³⁷ Juurikkala et al 2006, s. 17

³⁸ Yhdysvaltain energiavirasto EIA, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Background.html>, 16.12.2006

% työllisistä työskenteli vuonna 2005 mineraalien, eli lähinnä hiilivetyjen, kaivannassa.³⁹

Kuvio 2⁴⁰

Tällä hetkellä noin puolet Venäjän budjetista muodostuu öljy- ja kaasutuloista. Tasoittaakseen likviditeetin vaihteluja Venäjän valtio on vuoden 2004 alusta lähtien ryhtynyt kartuttamaan erityistä vakausrahastoa verottamalla öljysektoria huomattavasti. Vakausrahasto on kasvanut nopeasti, ja lokakuussa 2006 sen varat olivat 71 miljardia dollaria, mikä on likimain yhtä paljon kuin Venäjän valtion ulkomainen velka.⁴¹ Raakaöljyn viennin efektiivinen marginaalivero on noin 90 %.⁴²

2.3 VENÄJÄN ENERGIAINFRASTRUKTUURI

Venäjän öljy- ja kaasusektorit niputetaan usein yhteen, vaikka ne poikkeavat toisistaan huomattavasti. Venäjän öljysektori on suurimmaksi osaksi yksityisessä omistuksessa, kun taas kaasusektori on lähes täysin valtion omistuksessa. Öljysektori on näistä kahdesta suurempi ja painottunut enemmän vientiin. Vuoden 2006 alkupuoliskolla öljysektorin osuus Venäjän vientituloista oli 46 %, kun kaasusektorin osuus oli 14 %. Toisaalta Venäjän öljyvarannot ovat pienemmät

³⁹ Juurikkala et al 2006, s. 17

⁴⁰ <http://www.bof.fi/bofit/index.stm>, 16.12.2006

⁴¹ Juurikkala et al 2006, s. 18

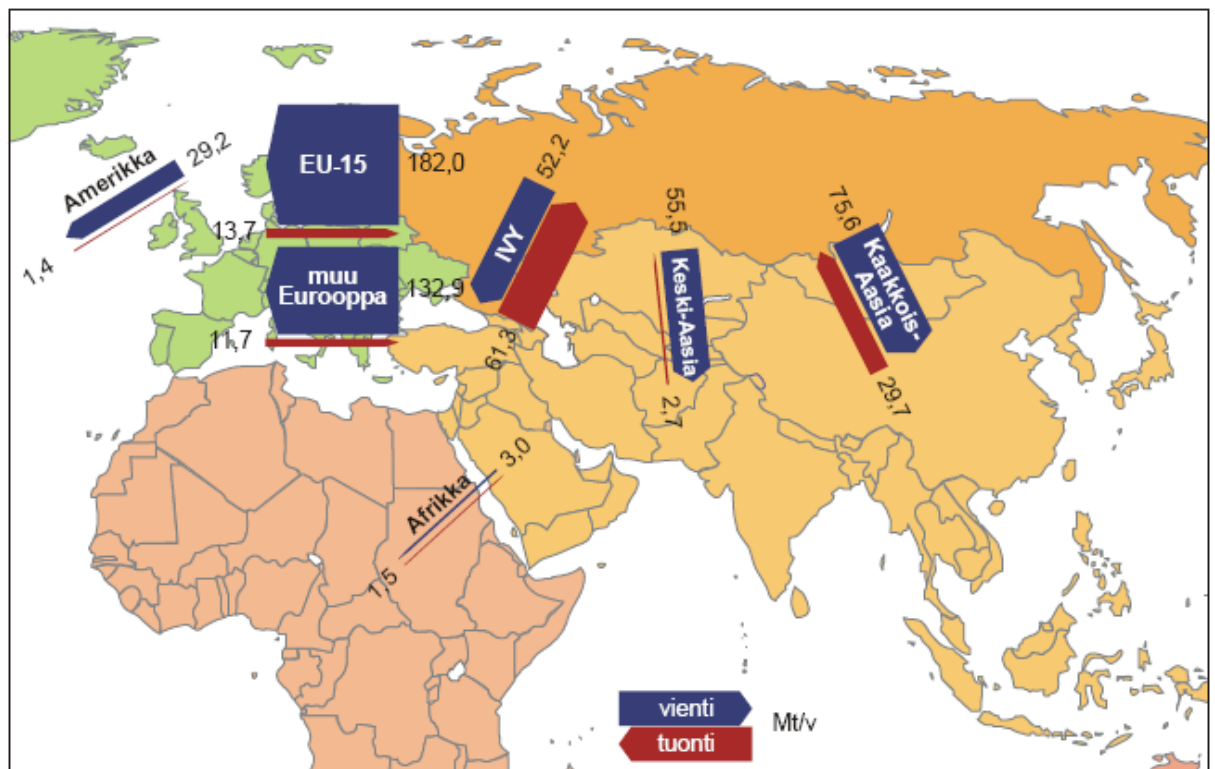
⁴² Venäjän öljysektoria verotetaan huomattavasti ja eri tavoin. Yleisten verojen, kuten arvonlisä-, voitto- ja yhteisöverojen lisäksi on neljä öljysektorikohtaista veroa: *mineraalien louhintaver*, *raakaöljyn vientitulli* (johon vaikuttaa progressiivisesti Ural-laadun hinta), *öljytuotteiden vientitulli* (joka tarkistetaan 3 kk:n välein), sekä bensiinin, lämmitysöljyn ja moottoriöljyn *valmistevero*. Suuri osa öljysektorikohtaisista verotuloista talletetaan vakausrahastoon.

suhteessa tuotantoon kuin sen kaasuvaramot, jotka ovat maailman suurimmat (taulukko 2).⁴³

Kartassa 1 on esitetty Venäjän vienti ja tuonti vuonna 2003 alueittain. Venäjän viennistä 70 % kohdistuu Eurooppaan ja koostuu pääosin nestebulkista (öljystä ja öljytuotteista).⁴⁴

Kartta 1⁴⁵

Venäjän vienti ja tuonti vuonna 2003 (miljoonaa tonnia vuodessa)

Supistuttuaan voimakkaasti 1990-luvulla öljyn tuotanto kasvoi voimakkaasti vuoteen 2004 asti. Sitä vastoin kaasusektorin tuotanto ei ole missään vaiheessa romahtanut, vaan kasvanut maltillisesti. Öljysektori on maailmanlaajuisesti tärkeä, kun taas kaasusektori on tärkeä Venäjän lähialueille. Nestemäisen maakaasun (LNG) tulo markkinoille muuttaa tätä tilannetta hitaasti.⁴⁶

Venäjän öljyntuotanto pysynee lähitulevaisuudessa nykyisellä korkealla tasolla. Kuitenkin on huomattava, että Venäjän öljyvarantojen ja tuotannon suhdeluku on paljon pienempi kuin muilla suurilla öljyntuottajamailla. Nykyisellä tuotantovauhdilla

⁴³ Juurikkala et al 2006, s. 27

⁴⁴ Liikenne- ja viestintäministeriö: EU:n ja Venäjän välisten liikenneyhteyksien nykytila ja kehitysnäkymät, Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 4/2005, Helsinki 2005, s. 39

⁴⁵ Liikenne- ja viestintäministeriö 2005, s. 39

varannot ehtyisivätkin jo 22 vuodessa. Venäjän todelliset varannot voivat olla kuitenkin nykyisiä löydettyjä varantoja paljon suuremmat, sillä useimmat saatavissa olevat geologiset tutkimukset on tehty jo Neuvostoliiton aikoina. Taulukossa 3 on esitetty Venäjän ja Keski-Aasian öljyntuotanto alueittain vuonna 2003.⁴⁷

Taulukko 3 ⁴⁸

Venäjän ja Keski-Aasian öljyntuotanto alueittain vuonna 2003

Alue	Tuhatta barrelia/päivä
Länsi-Siperia	5882
Volga-Ural	1887
Kaspianmeri (Kazakstan)	679
Kaspianmeri etelä	454
Timan-Pechora	373
Kaspianmeri keskiosa	261
Turgay (Kazakstan)	209
Keski-Aasia	161
Pohjois-Kaukasia	72
Kaukoita (Sahalin)	65
Yhteensä	10 044
<i>Maailman kokonaistuotanto</i>	<i>79 110</i>

Suurin osa tunnetuista öljyvarannoista sijaitsee Länsi-Siperiassa, jossa ne ovat helposti hyödynnettävissä. Löytymättömät öljyvarannot keskittyvät todennäköisesti Itä-Siperian ja Kaukoidän alueisiin, joissa öljy sijaitsee syvemmillä maan alla. Koska Länsi-Siperian öljylähteet ovat kuivumassa, öljy-yhtiöiden on pakko etsiä uusia lähteitä nykyistä syrjäisemmiltä seuduilta. Tähän mennessä yhtiöt eivät kuitenkaan ole olleet halukkaita investoimaan öljynetsintään laajassa mittakaavassa ja investoinnit öljyntuotantoon ovat vähentyneet viimeisten parin vuoden aikana. Useimmat yksityiset öljy-yhtiöt ovat keskittyneet nykyisten kenttien hyödyntämiseen ja investoinnit geologiseen tutkimukseen ovat jääneet vähäisiksi. Venäjän

⁴⁶ Juurikkala et al 2006, s. 27

⁴⁷ Juurikkala et al 2006, s. 19

⁴⁸ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>, 17.1.2007

öljyntuotannon on uudistettava kapasiteettiaan, jotta se pysyisi maltillisesti kasvavassa tuotantovauhdissa.⁴⁹

Taulukko 4⁵⁰

Venäjän viiden suurimman öljy-yhtiön tuotantoluvut vuonna 2005

Yhtiö	Tuotanto (milj. tonnia öljyä vuodessa)
Lukoil	90
TNK-BP	76
Rosneft	75
Surgutneftegaz	54
Gazprom Neft	34

Taulukossa 4 on Venäjän viiden suurimman öljy-yhtiön tuotantoluvut vuodelta 2005. Valtionomistus on kasvanut viime vuosina Venäjän öljysektorilla. Viidestä suurimmasta öljy-yhtiöstä kaksi on valtion omistamia. Valtionomistuksen lisääntyminen on tuonut mukanaan protektionismia suhteessa Venäjän öljysektorin ulkomaalaisomistuksiin: luonnonvaroja pidetään Venäjän kansallisomaisuutena ja niillä katsotaan olevan strateginen asema. Valtio onkin alkanut suhtautua entistä vastahakoisemmin ulkomaisten yritysten aikeisiin hyödyntää Venäjän luonnonvaroja.⁵¹ Valtio on myös tietoinen siitä, että vain harvoilla venäläisillä yrityksillä on riittävästi öljysektorin investoinneissa tarvittavaa pääomaa ja tekniikkaa. Tämän vuoksi valtio näyttää hyväksyvän yritysten ulkomaalaisomistuksen – tosin rajoitettuna.⁵²

Viralliset tilastot ja arviot osoittavat että öljyntuotannon kasvu on hidastumassa. Venäjän hallituksen hyväksymän energiastrategian mukaan öljyntuotannon kasvu kuitenkin jatkuisi maltillisena vuoteen 2020 asti. Aivan näin optimistinen ei ole energia-alan konsulttiyrityksen Wood Mackenzien arvio; se arvioi Venäjän öljyntuotannon itse asiassa pienentyvän vuoden 2010 jälkeen. Arvioita öljyntuotannon kehityksestä on esitetty kuviossa 3.⁵³

⁴⁹ Juurikkala et al 2006, s. 19 - 20

⁵⁰ Öljy-yhtiöiden internet-sivut: <http://www.lukoil.com>, <http://www.tnk-bp.com>, <http://www.rosneft.com>, <http://www.surgutneftegas.ru>, <http://www.gazprom-neft.ru>, 17.12.2006

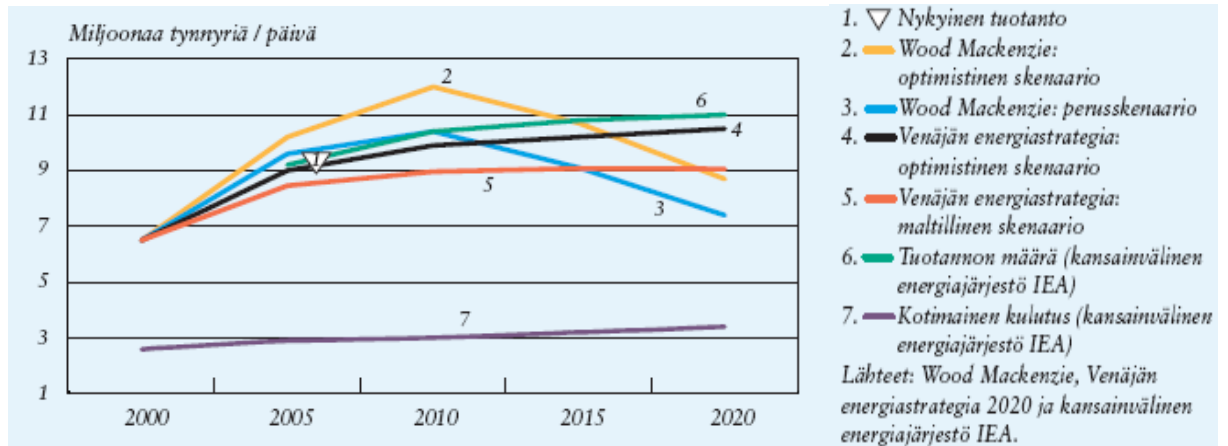
⁵¹ Uusi protektionistinen asenne ilmenee mm. luonnonvaraministeriön keväällä 2006 käyttöön ottamissa rajoituksissa, jotka koskevat ulkomaisten yritysten osallistumista mineraalien etsintälupia koskeviin tarjouksiin.

⁵² Juurikkala et al 2006, s. 20 - 21

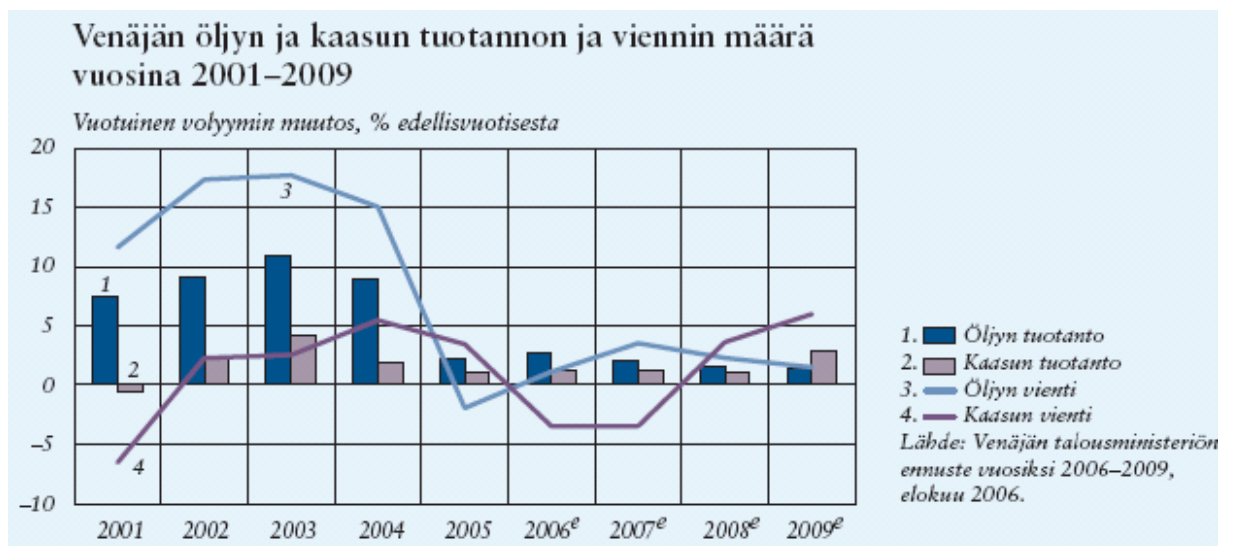
⁵³ Juurikkala et al 2006, s. 21

Kuvio 3⁵⁴

Öljytuotannon pitkän aikavälin skenaariot

Venäjän talousministeriön vuoteen 2015 ulottuvien ennusteiden mukaan öljyn ja kaasun vienti kasvaa vuosien 2006 – 2015 aikana alle 10 % koko aikavälillä. Tämä johtuu tuotannon vähäisestä kasvusta ja kotimaisen kysynnän hitaasta lisääntymisestä. Lisäksi vientiin menevän raakaöljyn määrä vähenee, mikä johtuu kotimaassa jalostettavan raakaöljyn ja kaasun määrän vähittäisestä kasvusta (kuvio 4).⁵⁵

Kuvio 4⁵⁶

Eurooppa on Venäjän öljynviennin suurin markkina-alue ja noin kolmannes Euroopan unioniin tuotavasta öljystä on venäläistä. Venäjä on ilmoittanut haluavansa hajauttaa öljykauppaansa lisäämällä vientiä muille markkina-alueille. Tämä ilmenee

⁵⁴ <http://www.bof.fi/bofit/index.stm>, 16.12.2006

⁵⁵ Juurikkala et al 2006, s. 22

⁵⁶ <http://www.bof.fi/bofit/index.stm>, 16.12.2006

suunnitelmista rakentaa uudet putkistot Tyynellemerelle ja Murmanskiin. Venäjän teollisuus- ja energiaministeriön mukaan tavoitteena on, että tulevaisuudessa noin kolmannes Venäjän öljynviennistä suuntautuu Euroopan ulkopuolelle. Vuonna 2004 Euroopan ulkopuolinen osuus Venäjän öljynviennistä oli vain noin 7 %.⁵⁷

Venäjän ongelmana, tarkemmin sanottuna valtion öljyputkimonopoli Transneftin ongelmana, on vientikapasiteetin puute. Vuonna 2004 raakaöljystä kuljetettiin 60 % vientiputkiston kautta ja 33 % rautateitse. Raakaöljyn vientiä on viime vuosina lisätty lähinnä rauta- ja vesiteitse. Venäjän putkiverkko on laajentunut vain hieman Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, ja työt ovat keskittyneet putkiston ongelmien poistamiseen. Venäjän teollisuus- ja energiaministeriö esitteli Transneftin putkiverkon laajennussuunnitelmat vuoden 2004 lopussa (taulukko 5).⁵⁸

Taulukko 5⁵⁹

Transneftin vientiputkiverkon laajennussuunnitelmat vuosina 2003–2020					
<i>Öljyputkien kapasiteetti miljoonina tynnyreinä päivässä</i>					
<i>Transneftin vientiputket</i>	<i>2003</i>	<i>2005</i>	<i>2010</i>	<i>2015</i>	<i>2020</i>
<i>Primorskiin (BPS)</i>	<i>0,6</i>	<i>1,2</i>	<i>1,2</i>	<i>1,2</i>	<i>1,2</i>
<i>Baltian ja Puolan satamiin</i>	<i>0,1</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>
<i>Ukraina – Eurooppa (Druzhba)</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>
<i>Mustanmeren järjestelmä</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>
<i>Kaspianmeren järjestelmä</i>	<i>0,4</i>	<i>0,6</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,3</i>
<i>Taishet – Nahodka</i>			<i>0,6</i>	<i>1,0</i>	<i>1,6</i>
<i>Länsi-Siperia – Murmansk</i>				<i>1,0</i>	<i>1,6</i>
<i>Yhteensä</i>	<i>3,7</i>	<i>4,7</i>	<i>6,1</i>	<i>7,5</i>	<i>8,7</i>

Lähde: Venäjän teollisuus- ja energiaministeriö.

Lisätäkseen öljyputkiverkoston kapasiteettia ja välttääkseen Bosporinsalmen sekä Ukrainasta Eurooppaan ulottuvan Druzhba -putken ongelmakohdat Venäjän hallitus on suunnitellut vaihtoehtoisia reittejä vientiputkistolle. Ensimmäinen uusi öljyterminaali rakennettiin Primorskiin Suomenlahden rannalle, ja siitä on tullut lyhyessä ajassa suurin venäläisen öljyn vientisatama. Läheinen Itämeren vientiputkisto (Baltic Pipeline System) on toiminut täydellä kapasiteetilla vuoden 2005

⁵⁷ Juurikkala et al 2006, s. 22

⁵⁸ Juurikkala et al 2006, s. 23

⁵⁹ <http://www.bof.fi/bofit/index.stm>, 16.12.2006

alusta lähtien.⁶⁰ Kartta Venäjän ja Keski-Aasian energiainfrastruktuurista on liitteessä 1 ja kartta Eurooppaan tulevista vientiputkista on liitteessä 5.

Venäjän hallitus on myös jatkanut suunnitelmaansa laajentaa nykyistä putkiverkostoa itään. Vuoden 2004 lopussa hallitus julkisti päätöksensä rakentaa yli 4100 kilometriä pitkä öljyputki Itä-Siperian Taishetista Japaninmerelle Nahodkaan. Putken suunniteltu kapasiteetti on noin 1,6 miljoonaa barreliä päivässä, mikä vastaa lähes kolmasosaa Venäjän nykyisestä öljynviennistä. Harkitaan myös, että putkesta rakennettaisiin sivuhaara Kiinaan. Neuvotteluja on myös käyty Länsi-Siperiasta Kuolan niemimaalle ulottuvan putken rakentamisesta. Putki pienentäisi huomattavasti Venäjän öljykenttien ja Yhdysvaltain markkinoiden välisiä kuljetuskustannuksia.⁶¹

Venäjän kansallisessa energiastrategiassa maakaasun tuotannon odotetaan vuosina 2005 – 2010 kasvavan noin 598 miljardista kuutiometristä 680 - 730 miljardiin kuutiometriin riippuen arviosta. Optimistisen arvionkin mukaan Venäjän maakaasutuotannon vuotuinen kasvuvauhti vuosina 2002 – 2020 olisi vain 1,4 %. Taulukossa 6 on esitetty Venäjän ja Keski-Aasian maakaasutuotanto vuonna 2003.⁶²

Yhtenä syynä pessimistisiin lyhyen aikavälin kasvuennusteisiin on valtion kaasuyhtiön Gazpromin monopoliasema. Gazprom on markkina-arvolla mitattuna yksi maailman kymmenestä suurimmasta yrityksestä ja sitä on pitkään kritisoitu tehottomaksi. Venäjän hallitus ei ole kuitenkaan ryhtynyt mainittaviin toimiin Gazpromin uudistamiseksi tai sen toimintojen uudelleenjärjestelemiseksi. Kaasun ja sähkön keinotekoisien alhaisten kotimaan markkinahintojen vuoksi Gazpromin kassavirta on liian pieni laajojen infrastruktuurin kehittämishankkeiden rahoittamiseksi. Kuten edellä on jo todettu, Venäjän maakaasusta suuri osa päätyy kotimaisille tai lähialueen markkinoille. Investointien laiminlyönti ja alhainen kotimaan kaasunhinta ovatkin esteenä kaasun viennin huomattavalle lisäämiselle.⁶³

Nykyinen infrastruktuuri ei todennäköisesti myöskään kestä kaasun vientimäärien huomattavaa kasvua. Uuden infrastruktuurin rakentaminen vie vuosia ja paljon voimavaroja. Useita laajentamissuunnitelmia on toisaalta jo tehty (taulukko 6). Nesteytetyn maakaasun terminaalien lisäksi kustannuksia aiheuttavat myös kaasun

⁶⁰ Juurikkala et al 2006, s. 23

⁶¹ Juurikkala et al 2006, s. 23

⁶² Juurikkala et al 2006, s. 24

⁶³ Juurikkala et al 2006, s. 24

kuljetuksiin soveltuvat laivat. Asiakkaat taas joutuvat rakentamaan laitoksia, joita tarvitaan muunnettaessa nesteytetty maakaasu uudelleen kaasuksi.⁶⁴

Taulukko 6⁶⁵

Venäjän ja Keski-Aasian maakaasuntuotanto alueittain vuonna 2003

Alue	Miljardia kuutiometriä
Länsi-Siperia	573,1
Keski-Aasia	90
Kaspianmeri (Kazakstan)	25,9
Volga-Ural	25,1
Kaspianmeri etelä	15,7
Itä-Siperia	8,8
Timan-Pechora	3,6
Kaukoitä (Sahalin)	1,9
Yhteensä	744,1
<i>Maailman kokonaistuotanto</i>	<i>2618,5</i>

Uudet suunnitellut vientiputket on lisäksi täytettävä kaasulla, joka ei sisälly virallisiin tuotannon kasvuarvioihin. Uusien vientiputkien rakennussuunnitelmat (taulukko 7) viittaavatkin siihen, että kaasun tuotantoa on lisättävä noin 135 – 155 miljardia kuutiometriä vuodessa. Uusiin putkihankkeisiin liittyy myös osaltaan epävarmuuksia, mitkä saattavat hidastaa tai jopa peruuttaa niiden rakentamista. Esimerkkinä tästä on North European Gas Pipeline -putki (NGP), joka tulisi kulkemaan Suomen ja Ruotsin talousalueiden kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että hankkeen ympäristövaikutuksia joudutaan arvioimaan ja arviot on hyväksyttävä ennen rakentamisen aloittamista. Ruotsi on ilmoittanut tutkivansa suunnitelmat tarkkaan.⁶⁶

⁶⁴ Juurikkala et al 2006, s. 24

⁶⁵ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/NaturalGas.html>, 17.1.2007

⁶⁶ Juurikkala et al 2006, s. 24

Taulukko 7 ⁶⁷

Suunnitellut kaasuputket	
1.	Venäjä – Turkki ”Blue Stream”
–	Gazprom (ENI)
–	Pituus 1 200 kilometriä
–	Valmis
–	Kapasiteettia lisätään nykyisestä 4,5 miljardista 16 miljardiin kuutiometriin vuodessa vuoteen 2010 mennessä
2.	North-European Gas Pipeline (NGP) Venäjä-Saksa
–	Gazprom (BASF, E.ON), sopimus 8.9.2005
–	Pituus 1 200 km
–	Kapasiteetti 27,5 miljardia kuutiometriä vuodessa
–	Valmis vuoteen 2010 mennessä
3.	North-European Gas Pipeline, toinen vaihe
–	Kapasiteetti 27,5 miljardia kuutiometriä vuodessa
–	Valmis vuoteen 2013 mennessä
4.	Länsi-Siperia – Kiina (RBK 3.8.06)
–	Gazprom (CNPC), sopimus 21.3.2006
–	Pituus 3 000 km
–	Kapasiteetti 30–40 miljardia kuutiometriä vuodessa
–	Valmis vuoteen 2011 mennessä
5.	Itä-Siperia – Kiina (Jamestown 31.3.06)
–	Gazprom (CNPC), sopimus 21.3.2006
–	Kapasiteetti 30–40 miljardia kuutiometriä vuodessa
–	Valmis vuoteen 2011 mennessä
6.	Venäjä – Serbia (Turkish Daily News 29.7.06)
–	Gazprom, Srbijagas
–	Pituus 400 km
–	Kapasiteetti 20 miljardia kuutiometriä vuodessa

2.4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Yhdysvaltain energiavirasto EIA ennustaa maailman öljynkulutuksen kasvavan 34 % vuosina 2004 – 2025, mutta raakaöljyn tarjonta kasvoi vuonna 2005 vain 1 %. Joko OPEC -maiden, joilla on kapasiteettia kasvattaa tarjontaa, on lisättävä öljyvientiään tai öljyn hinta tulee nousemaan. Tämä sopisi Venäjälle, jonka talous perustuu hyvin pitkälti energiasta saataviin tuloihin.

Venäjän energiasektori pysyy lähitulevaisuudessa erittäin merkittävänä Venäjän taloudelle. Kuitenkin neuvostoaikainen infrastruktuuri kaipaa investointeja. Tähän mennessä energiayhtiöt ovat keskittyneet tuotannon lisäämiseen. Lisäksi Venäjän vientiputkiverkosto on täynnä, ja uutta kuljetuskapasiteettia löytyy ainoastaan kiskoilta tai pyöriltä. Uusia putkihankkeita ollaan toki suunnittelemassa tai jopa rakentamassa, mutta ne ovat valtavia hankkeita, joiden läpivieminen vie vuosia. Öljyntuotannon kasvun hidastumisesta huolimatta Venäjä pystyy edelleen

⁶⁷ <http://www.bof.fi/bofit/index.stm>, 16.12.2006

kasvattamaan kuitenkin tarjontaansa energiamarkkinoilla. Kasvu ei ole kuitenkaan ikuista. Kaasutoimituksissa Venäjän rooli maailman energiantoimittajana tulee kasvamaan, joskin hitaasti. Esimerkiksi EU:n energiankulutuksen kasvusta hyvin suuri osa tullaan täyttämään maakaasutoimituksilla Venäjältä.

Venäjä on tärkeä energiantoimittaja EU:lle. Kuitenkin usein tarkastelusta jää mainitsematta tai ei edes huomata sitä tosiasiaa, että EU on asiakkaana ehkä vieläkin tärkeämpi Venäjälle ja sen taloudelle kuin Venäjä on EU:lle. Venäjän vientiputkiverkostosta valtaosa päättyy EU:n alueelle. Aasian kasvava energiankysyntä saattaa muuttaa tätä tilannetta, joskin hitaasti.

3. TERRORISMI

3.1 TERRORISMIN MÄÄRITELMÄ

Terrorismin määrittely on vaikeaa, mutta on määriteltävä terrorismia jotenkin, jotta sitä voidaan tutkia. Tässä kappaleessa on esitetty joitakin määritelmiä terrorismille, erityisesti Venäjän valtion näkemystä terrorismista.

Terrorismissa on kyse pelon synnyttämisestä. Tämä toteamus saattaa vaikuttaa itsestään selvältä, mutta havainto on tärkeä terrorismin tutkimisen eettiseltä kannalta. Terrorismia on tutkittava, jotta opimme ymmärtämään sitä ilmiönä. Samalla on kuitenkin pidettävä mielessä vaara, että tutkimukset itsessään saattavat tietoa lisäämällä lisätä myös pelkoa. Terrorismin tutkija saattaa siten työskennellä terroristien hyväksi.⁶⁸

Terrorismi ja sota ovat ideologisesti motivoitun väkivallan eri muotoja. Ne pyrkivät suoraan tai välillisesti vaikuttamaan valtaan. Terrorismi erotetaan kuitenkin sodasta. Karl von Clausewitz määrittelee sodankäynnin: ”sota on väkivallanteko, jonka tehtävänä on pakottaa vastustaja noudattamaan tahtoamme”. Tätä määritelmää voidaan kuitenkin soveltaa yhtä menestyksekkäästi myös terroritoimintaan. Käytettäessä terrorismin kriminaalin olemuksen kuvaamiseen Clausewitzin teesiä ”sota on, kuten terrorismikin, politiikan jatkamista toisin keinoin”, voi terrorismille yrittää antaa hieman tuoreemman määritelmän: terrorismi on jonkin kohteen tahallista hävittämistä, vahingoittamista tai kaappaamista tai muunlaista ihmisiin kohdistuvaa väkivaltaista toimintaa tai uhkaamista tällaisten toimien toteuttamisella. Toimille on tunnusomaista poliittisten, taloudellisten tai muiden sosiaalisesti merkittävien vaatimusten esittäminen.⁶⁹

15. kesäkuuta vuonna 2001 solmittu Shanghain sopimus terrorismin vastaisesta taistelusta määrittelee terrorismin: ”toimeksi, joka on suunnattu jonkun siviilihenkilön tai minkä tahansa muun henkilön, joka ei osallistu aktiivisesti sotatoimiin aseellisessa konfliktissa, kuoleman aiheuttamiseen tai vaikean ruumiinvamma tuottamiseen, sekä jonkin aineellisen objektin merkittävään vahingoittamiseen, kuin myös tällaisen toimen järjestäminen, suunnittelu, toteuttamisessa avustaminen, siihen yllyttäminen,

⁶⁸ Archer Toby: Kansainvälinen terrorismi ja Suomi, UPI-raportti 7/2004, s. 10

⁶⁹ Ustinov Vladimir: Terrorismi tuomiolla, Novomedia, Helsinki 2003, s. 21; kirjoittaja on oikeustieteen tohtori ja toimi Venäjän pääsyyttäjänä vuosina 1999 – 2006

kun mainitun tarkoituksena on sen luonteen tai kontekstin voimalla pelotella väestöä, horjuttaa yhteiskunnallista turvallisuutta tai pakottaa vallan elimet tai kansainvälinen järjestö suorittamaan jokin toimi tai pidättäytymään siitä”. Terrorismin määritelmä voidaan edellä kerrotusta tiivistää: ”terrorismi on harkittua väkivallan käyttöä tai väkivallalla uhkaamista, joka kohdistetaan pääasiassa siviiliväestöön psykologisen vaikutuksen aikaansaamiseksi ja tätä kautta poliittisten päämäärien saavuttamiseksi.⁷⁰

Venäläiset näkevät terrorismin sosiopoliittisena ilmiönä, jolla on pitkä historia. Venäjällä se ei ole mitenkään uutta tai yhteiskunnan urbanisoitumisen tuloksena syntynyttä. Terrorismi on aina ollut tekijänä venäläisessä historiassa ja yhteiskunnassa. Esimerkkinä, ennen vuoden 1917 lokakuun vallankumousta venäläiset vallankumoukselliset tekivät yli 300 terroritekoa.⁷¹

Kaikkein tarkimmin erilaisten syiden suhdetta terrorismiin on määritelty Venäjän federaation laissa Taistelusta terrorismia vastaan. Laissa puhutaan muun muassa syistä ja ehdoista, jotka edistävät terroristitoiminnan toteuttamista.⁷²

Tänä päivänä terrorismista on tullut osa jokapäiväistä elämää Venäjällä, ja terrorismi muodostaa vakavasti otettavan uhan kansalliselle turvallisuudelle. Venäläisen kulttuurin monimuotoisuus on osasyynä tähän. Venäjällä asuu useita eri etnisiin vähemmistöihin kuuluvaa ja eri puolilta entisen Neuvostoliiton alueilta muuttaneita kansalaisia. Esimerkiksi muslimivähemmistöä arvellaan olevan noin 20 miljoonaa henkilöä, ja joukossa on osa radikaalejakin islamisteja, jotka hyväksyvät äärimmäisyyksiin menevät keinot asioiden ratkaisemiseksi. On toki muitakin ryhmiä, jotka käyttävät terrorismia keinona taistella asiansa puolesta. Kuitenkin viimeisen vuosikymmenen aikana suurimmassa osassa Venäjällä tehdyissä terrori-iskuissa tekijänä ovat olleet ääri-islamilaist tšetšeenit.⁷³

Venäjän pääsyyttäjänvirasto on laatinut listan terroristiorganisaatioista, joiden toiminta Venäjän federaation alueella on kiellettyä. Kuitenkin jokin organisaatio voidaan asettaa listalle vain oikeuden päätöksellä. Venäjän lista perustuu laveaan tulkintaan niistä toimista, mitkä tekevät jostain tietystä ryhmittymästä

⁷⁰ Ustinov 2003, s. 21 - 23

⁷¹ Sipilä Joonas, Mikkola Erko: Terrorism and counter-terrorism - Impact on Defence and other Security Systems, julkaisusarja 2 N:o 25, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2004, s. 59 - 61

⁷² Ustinov 2003, s. 24

⁷³ Sipilä et al 2004, s. 59 - 61

terroristiorganisaation. Listalla on muun muassa useita islamilaisia järjestöjä, joilla ei ole valmiuksia suorittaa terrori-iskuja, mutta joilla on taloudellisia kytköksiä terrori-iskuja tehneisiin järjestöihin tai joiden tiedetään helpottaneen terroristien liikkumista. Esimerkiksi Venäjän listalla on radikaali islamilainen liike Hizb-ut-Tahrir al-Islami, joka toimii Keski-Aasian valtioissa. Vaikka liikkeellä on ekstremistisiä ajatuksia, niin sen tiedetään ajavan asiaansa rauhanomaisin keinoin. Tämä kertoo osaltaan siitä, että organisaatio on listalla poliittisista syistä, joihin kuuluu ylläpitää turvallisuuspoliittisia välejä Keski-Aasian valtioihin. Vaikka Hizb-ut-Tahririn levittämä propaganda kuuluu luokkaan ”terrorismin kiihottaminen”, niin se kertoo osaltaan myös Venäjän laueasta määritelmästä terrorismille.⁷⁴

Venäjän pääsyyttäjänviraston listalle kuuluu muun muassa seuraavia tšetšeenikapinallisten ryhmittymiä (käännökset ovat tekijän omia, ja ne on käännetty englannista):⁷⁵

- Yhdistyneiden Kaukasian Mujaheddin-joukkojen korkein sotilaallinen neuvosto, jonka johtajana Shamil Basajev toimi ennen kuolemaansa. Hänen seuraajastaan ei ole tietoa.
- Itskerian ja Dagestanin kansalaisten kongressi, johtaja Movladi Udugov, ja Shamil Basajev
- Islamilainen erikoisrykmentti, johtajana Movsar Baraev ja hänen kuolemansa jälkeen sissipäällikkö Khamzat
- Riyadus-Salikhinin tšetšeenimarttyyrien tiedustelu- ja sabotaasipataljoona, joka oli Shamil Basajevin oma organisaatio
- Kansainvälinen Islamilainen rauhanturvaprikaati, jonka johtaja toimi Ibnul Khattabi ja hänen kuolemansa jälkeen Abu al-Walid. Tällä organisaatiolla tiedetään olevan kansainvälisiä yhteyksiä ja ulkomaisia palkkasotilaita organisaatiossaan.

Venäjällä tehtiin vuonna 1994, jolloin ensimmäinen Tšetšenian sota alkoi, todistettuja terrori-iskuja 18. Vuonna 2000 niitä tehtiin 216, vuonna 2001 339, ja vuonna 2002 jo 407. Vuonna 2002 Venäjällä tehdyistä terrori-iskuista 94,5 % (360 kpl) tehtiin

⁷⁴ Hedenskog Jakob, Konnander Vilhelm, Nygren Bertil, Oldberg Ingmar, Pursiainen Christer (toim.): Russia as a Great Power, Routledge, London 2005, s. 312

⁷⁵ Hedenskog et al 2005, s. 313

Tšetšeniassa ja suurin osa muista tehdyistä iskuista tehtiin Ingushiassa, Pohjois-Ossetiassa ja Dagestanissa.⁷⁶

3.2 INFRASTRUKTUURIA VASTAAN KOHDISTUVA TERRORISMI

Terrorismissa on usein kyse pelon synnyttämisestä. Usein terrori-isku suunnataankin ihmisiä vastaan. Iskuilla saadaan näin psykologinen vaikutus. Terroristien kohdeluettelo on kuitenkin tavattoman laaja. Infrastruktuuria kohtaan hyökättäessä pelon lietsominen on vähäisemmässä roolissa. Terrori-iskusta infrastruktuuria kohtaan voidaankin käyttää nimitystä strateginen isku. Oikein valitulla kohteella saadaan usein aiheutettua suurempi lamaannus yhteiskuntaan, kuin perinteisemmällä pommi-iskulla väkijoukkoon.

Terroristien kohde- ja keinovalikoimaa iskuissa rajoittaa usein infrastruktuurin piiriin kuuluvien kohteiden suuri koko. Terroristien kohdeluetteloon voi kuulua muun muassa rakennuksia, rautateitä, siltoja, laivoja, lentokoneita, energialaitoksia, öljy- ja maakaasuputkia ja muita energiansiirtoverkkoja. Lista voisi olla loputon.

Tilastojen mukaan suosituin keino toteuttaa terrori-isku on pommi-isku. Al-Qaida onkin todennut koulutusoppaassaan: ”Räjähdyksineet ovat Mujahidien turvallisimmat aseet, niiden käyttö antaa aikaa tekijälle poistua alueelta. Räjähdyksineillä toteutettu isku ei jätä tekopaikalle todisteita. Lisäksi räjähdysaineiskut aiheuttavat vihollisessa puhdasta kauhua ja pelkoa”. Käytettävät räjähteet vaihtelevat tehokkaista sotilasräjähteistä itse tehtyihin ammoniumnitraattipommeihin. Sotilasräjähteet ovat käyttäjälleen turvallisia, vakaita ja teholtaan parhaimpia. Niiden kauppa on kuitenkin rajoitettua, ja siksi itse tehdyt pommit ovatkin suosiossa. Itsemurhapommittaja ei voi kuitenkaan kantaa kymmeniä kiloja heikkotehoista räjähdysainetta mukanaan, joten näiden käyttämät räjähdysaineet ovatkin useimmiten joko sotilaskäyttöön tai rakennus- ja kaivosteollisuudelle tarkoitettuja. Tehokkaimpana turvallisuuskoneisto ei kykene suojaamaan kaikkia mahdollisia kohteita. Tämä antaa etulyöntiaseman terroristeille.⁷⁷

Terroristien keinovalikoimaan suorittaa isku infrastruktuuria vastaan voi kuulua myös myrkyttäminen (esimerkiksi juomaveden), tuhopolttot ja sabotaasi. Sabotaasi lienee

⁷⁶ Hedenskog et al 2005, s. 303

⁷⁷ Puistola Juha-Antero, Herrala Janne: Terrorismi Euroopassa, Tammi, Helsinki 2006, s. 139 - 140

näistä paras keino. Oikein valitulla kohteella voidaan esimerkiksi lamauttaa sähköjakeluverkko laajaltakin alueelta.⁷⁸

Mielenkiintoisin keinoista lienee kuitenkin verkkoterrorismi. Tietoverkot ja -järjestelmät muodostuvat entistä keskeisimmiksi ja haavoittuvammiksi toiminnoiksi nykypäivän yhteiskunnassa. Amerikkalainen verkkoterrorismin tutkija Dorothy E. Denning määrittelee verkkoterrorismin: ”lainvastaisia hyökkäyksiä ja hyökkäyksellä uhkaamista tietokoneita, tietoverkkoja ja tietojärjestelmiä vastaan. Hyökkäysten tarkoituksena on uhkailla tai pakottaa valtio tai sen kansalaiset toimimaan terroristien poliittisen tai sosiaalisen päämäärän mukaisesti”. Edelleen, jotta hyökkäys voidaan ymmärtää verkkoterrorismina, hyökkäyksen on aiheutettava tuhoa henkilöille tai omaisuudelle tai aiheutettava vähintään riittävästi yleiseen pelkoon johtavaa haittaa. Esimerkkeinä voivat olla hyökkäykset, joiden seurauksena ihmisiä kuolee, loukkaantuu tai hyökkäys johtaa räjähdyksiin tai vakaviin taloudellisiin menetyksiin ja häiriöihin. Vakavat hyökkäykset kriittistä infrastruktuuria vastaan täyttävät verkkoterrorismin tunnusmerkit. Perinteiset verkkohyökkäykset, jotka aiheuttavat vähäistä haittaa tai taloudellista haittaa erilaisille verkkopalveluille eivät täytä verkkoterrorismin tunnusmerkkejä. Rajanveto perinteisen tietoverkkohyökkäyksen ja verkkoterrorismin välillä on hankalaa. Tietoverkoissa tapahtuneen hyökkäyksen tarkoituksen todentaminen, hyökkäyksen tekijä sekä poliittinen motivaatio selviävät usein vasta kauan tapahtuneen jälkeen.⁷⁹

Terrorismin asiantuntijat ovat keskustelleet paljon eri terroristiorganisaatioiden kyvystä ja motivaatiosta toteuttaa laajamittaisia verkkoterrorismioperaatioita. On ilmennyt viitteitä siitä, että terroristit ovat kehittäneet kykyään verkkohyökkäyksiin sekä lisänneet tietoteknistä osaamistaan. On esitetty myös arvioita siitä, että verkkohyökkäyksiä toteutetaan perinteisten terroristihyökkäysten yhteydessä. Verkkoterrorismin ja verkkohyökkäyksen ymmärtämiseksi on otettava huomioon mahdolliset ja haavoittuvat kohteet, ja toteuttavan terroristiorganisaation kyvyt ja motivaatio hyökkäysten toteuttamiseksi. Mahdollisia kohteita analysoitaessa on havaittu erityisesti kriittisen infrastruktuurin kohteiden liittymäpintojen ja palvelujen haavoittamismahdollisuudet. Kriittisen infrastruktuurin voidaan katsoa koostuvan seuraavista kokonaisuuksista: hallintojärjestelmät, tieto- ja viestiliikennejärjestelmät,

⁷⁸ Puistola et al 2006, s. 141

⁷⁹ Puistola et al 2006, s. 147 - 151

pankki- ja rahoitusmaailman järjestelmät, sähköntuotannon järjestelmät, öljyn- ja kaasunjakelu ja varastointi, vedenjakelu sekä sairaanhoito ja hätäpalvelu.⁸⁰

Jos kriittinen infrastruktuuri todetaan verkkoterrorismin hyökkäysten avainkohteeksi, voidaan myös kysyä, onko olemassa potentiaalisia terroristijärjestöjä, joilla kyky ja motivaatio verkkohyökkäyksiin. Useilla hakkereilla on tieto, taito ja työkalut hyökkäysten toteuttamiseksi. Hakkereilta puuttuu kuitenkin usein motivaatio vakavan sosiaalisen ja taloudellisen haitan aiheuttamiseksi. Toisaalta motivoituneilta terroristeilta puuttuu taas usein kyvyt vakavaa haittaa aiheuttavan verkkohyökkäyksen toteuttamiseksi. Esimerkkinä hyökkäyksestä tai sen aikomuksesta kriittistä infrastruktuuria kohtaan voidaan käyttää verkkohyökkäystä kaasuyhtiö Gazpromia vastaan vuonna 1999. Venäjän sisäministerinä toimineen Konstantin Mahabelin mukaan verkkohyökkäys Gazpromia vastaan tehtiin yhtiön työntekijän avustuksella. Tarkoituksena oli saada ohjaukseen yhtiön keskusohjauspaneeli, joka kontrolloi kaasuvirtauksia putkistoissa. Gazprom kuitenkin kiisti väitteet jyrkästi, eikä varsinaista näyttöä asiasta saatu koskaan.⁸¹

Verkkoterrorismin tulevaisuuden tarkastelu on keskeisessä asemassa. Yhdysvaltalaisen Monterreyn tutkimusryhmän tekemän tutkimuksen mukaan perinteisten hakkereiden ideologia ei tue verkkoterrorismin ideologiaa. Hakerit pikemminkin vastustavat tietoteknisen infrastruktuurin romahduttamista tai suuren kaaoksen aiheuttamista. Verkkoterrorismi nähdään nousevana ja vakavasti otettavana uhkana, ja sen keinovalikoima saattaa tulevaisuudessa olla terroristiorganisaatiolle houkutteleva vaihtoehto. Verkkohyökkäykset ovat taloudellisia ja niillä voidaan saada aikaan suhteellisen suurta tuhoa. Tärkeänä tekijänä voidaan pitää median mielenkiintoa verkkohyökkäyksiä ja niillä aiheutettuja seurauksia kohtaan. Terroristit tavoittelevat suurta medianäkyvyyttä.⁸²

Verkkoterrorismin tulevaisuudella on myös vastakkaisia näkemyksiä. Terroristit tähtäävät operaatioiden onnistumiseen. Eräiden arvioiden mukaan tietojärjestelmät ja tietoverkot ovat muuttuneet niin monimutkaisiksi, että hyökkääjän on vaikeampi hallita verkko-operaatioitaan kuin perinteistä fyysistä tuhoamista. Terroristijärjestöt

⁸⁰ Puistola et al 2006, s. 156 - 166

⁸¹ Puistola et al 2006, s. 164 - 166

⁸² Puistola et al 2006, s. 178

pidättäytyvät usein vanhoissa hyviksi havaituissa menetelmissä ja kynnys siirtyä uusiin menetelmiin saattaa olla liian korkea.⁸³

Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin energiainfrastruktuuriin kohdistuvaa terrorismin uhkaa. Jotta öljy ja maakaasu saadaan maaperästä kuluttajille, on niitä siirrettävä usein pitkiäkin matkoja. Suurin osa maailman öljykuljetuksista tapahtuu meritse. Merikuljetuksia pidetään edullisina, sillä suuret alukset pystyvät kuljettamaan kerralla satoja tuhansia tonneja öljyä. Laivakuljetukset ovat myös joustavia. Niitä voidaan lisätä, vähentää ja ohjata poliittisten ja taloudellisten tarpeiden mukaan. Kaspianmeren alueen öljyä on kuljetettu Mustanmeren itäisen pohjukan satamista 1800-luvun lopulta lähtien länteen Tukin salmien läpi ja edelleen Välimerelle. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjä on alkanut hyödyntää yhä enemmän pohjoisia öljy- ja kaasukenttiään. Niiltä öljyä ja kaasua viedään länteen Barentsin meren ja Itämeren kautta. Kun Venäjän öljyn suurimmat kuluttajat ovat Länsi-Euroopassa, niin on loogista kuljettaa sitä Itämerta pitkin.⁸⁴

Terroristiorganisaatiot ovat suunnitelleet ja toteuttaneet useita iskuja öljytankkereita vastaan, erityisesti Afrikan sarvessa ja Arabianlahdella. Esimerkiksi vuonna 2002 Al-Qaida toteutti iskun Jemenissä, missä räjähteillä lastattu vene ajoi tankkerin kylkeen. Kuitenkin suurin osa näistä iskuista on saatu estettyä. Tankkerit ovat hitaasti liikkuvia, niillä ei ole omasuojaa ja ne eivät pääse pois näkyvistä. Tämä tekee niistä erityisen haavoittuvia ja potentiaalisia kohteita terrori-iskuille. Erityisesti kapeassa salmessa, esimerkiksi Hormuzin salmessa Persianlahdella toteutettu isku voisi tukkia tärkeän vientireitin päiviksi tai jopa viikoiksi, jolloin esimerkiksi taloudelliset menetykset olisivat suuria. Myös öljytankkerin kaappaus voi olla terroristien keinona, jolloin se voitaisiin ajaa satamaa tai toista laivaa päin, ja näin aiheuttaa suurta tuhoa.⁸⁵

Toinen tärkeä öljyn ja kaasun kuljetusmuoto on putkikuljetus, jolla on jo yli sadan vuoden historia. Tuhansien kilometrien pituiset putket risteilevät ympäri maapalloa ja niitä rakennetaan koko ajan lisää. 40 % maailman öljykuljetuksista kuljetetaan putkia pitkin. Itsestään öljy ja kaasu ei putkissa kulje, vaan raaka-aineen lähteillä ja putkien varsilla on pumppuasemia, jotka vastaavat tietystä paineesta putkissa. Öljy- ja kaasuputkia on rakennettu myös merien pohjalle, mutta se on teknisesti vaikeaa, ja

⁸³ Puistola et al 2006, s. 178

⁸⁴ Tiede ja Ase 2004, s. 60 - 61

⁸⁵ IAGS, Institute for the Analysis of Global Security: Threats to oil transport, <http://www.iags.org/oiltransport.html>, 20.12.2006

varsinkin öljyn kohdalla putken rikkoutumisesta seuraa ympäristön saastuminen. Putkireittien ongelmana onkin kalleus ja haavoittuvuus. Ensimmäisestä maailmasodasta alkaen putkia on tuhottu ja pyritty siten vaikuttamaan vihollisen huoltovarmuuteen. Pitkiä putkireittejä on vaikea valvoa, ja siksi ne ovatkin olleet terrori-iskujen kohteita. Yksinkertainen räjähdde voisi saada koko putkireitin katkeamaan ja korjaus veisi useita päiviä. Tämä aiheuttaisi valtavat taloudelliset tappiot.⁸⁶

Tällaiset uhat öljy- ja kaasukuljetuksille ei voi olla näkymättä myös kuljetusten hinnassa. Vaarallisten vesialueitten kautta kulkevilla tankkerikuljetuksilla onkin korkeat vakuutusmaksut. Esimerkiksi Jemenin iskun jälkeen vakuutusmaksut kolminkertaistuivat aluksilta, jotka liikkuvat Jemenin vesillä. Tyypillinen supertankkeri kantaa noin kaksi miljoonaa barreilia öljyä ja vakuutusmaksu on esimerkiksi Jemenin vesillä noin 15 US senttiä barreililta.⁸⁷

3.3 TŠETŠENIA JA TERRORISMI

Luvussa 3.1 pohdittiin terrorismin määritelmää ja todettiin, että vuonna 2002 Venäjällä tehdyistä terrori-iskuista 94,5 % tapahtui Tšetšeniassa. Näin ollen on perusteltua syventyä syihin, miksi Tšetšeniassa ja sen lähetyvillä on niinkin paljon terrorismia, kuin edellä on osoitettu.

Venäjän Kaukasian-politiikan ongelmana ovat vuosisatojen ajan olleet Pohjois-Kaukasian vuoristokansat, merkittävimpinä ingushit ja tšetšeenit.⁸⁸ Venäjän ja tšetšeenien välillä on pitkä konfliktin historia. Nimitys "tšetšeeni" tuleekin Tšetšenian halki virtaavan Argun-joen varrella olevasta kylän nimestä, jossa käytiin ensimmäinen ylpeän ja päättäväisen vuoristokansan, ja Venäjän välinen taistelu vuonna 1732. Alueen pääkaupunki Groznyj on puolestaan kasakoitten perustama etuvartiolinnake.⁸⁹

Vuoristokansojen geopoliittinen asema on tärkeä, sillä he pitävät hallussaan Kaukasian tärkeimpiä vuoristosolia. Vuoristosolien geopoliittinen merkitys kasvoi jo 1800-luvulta alkaen tärkeäksi, kun venäläis-gruusialainen sotilastie rakennettiin, sekä

⁸⁶ Tiede ja Ase 2004, s. 61; IAGS, 20.12.2006

⁸⁷ IAGS, <http://www.iags.org/oiltransport.html>, 20.12.2006

⁸⁸ Juntunen 2003, s. 174 - 175

⁸⁹ Alafuzoff Georgij, Forsström Pentti: Arvioita Venäjän Tshetshenian operaatioista, julkaisusarja 4 N:o 14, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2001, s. 3 - 5

tätä seuranneet rautatiet, joilla Kaukasia liitettiin tiukasti Venäjään. Puolestaan ensimmäinen Mustanmeren ja Kaspianmeren yhdistävä rautatie rakennettiin Groznyin kautta. Vuoristokansat ovatkin hyödyntäneet asemaansa etelän ja pohjoisen sekä idän ja lännen kaupan välittäjinä. Näin ollen myös sotilaallisuus on seurausta heidän geopoliittisesta asemastaan, koska kuljetusreittien valvonta vaatii sotilaallista voimaa.⁹⁰

Venäjä rakensi vuosina 1897 - 1906 Baku-Batum -öljyputken. Tämä 853 kilometriä pitkä öljyputki oli valmistuessaan maailman pisin, ja se kulki Groznyin kautta rannikot yhdistävän rautatien vierellä. Groznyista tuli öljyputkien risteyspaikka, kun 1920- ja 1930-luvuilla valmistuivat Pohjois-Kaukasian öljyputket Baku-Groznyi-Maikop ja Grozny-Tuapse. Kaupunki alkoi kehittyä öljyteollisuuden keskuksiksi, kun alueelta löydettiin omaa öljyä. Tämä taloudellinenkaan kehitys ei sopeuttanut tshetsheenejä ja ingusheja Venäjän hallinnon alle, ja vuoristossa kapinoitiin jatkuvasti.⁹¹

Vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen bolševikit ryhtyivät noudattamaan uutta kansallisuuspolitiikkaansa myös Kaukasiassa. Sen mukaisesti muodostettiin vuonna 1920 vuoristokansojen autonominen tasavalta. Tähän sosialististen tavoitteiden mukaan perustettuun yhteisöön kansat eivät alistuneet, ja voidakseen kukistaa kapinoinnin neuvostohallitus hajotti tasavallan. Vuonna 1922 muodostettiin Tšetšenian ja vuonna 1924 Ingushian autonominen alue. Nämä yhdistettiin vuonna 1934 Tšetšeno - Ingushian autonomiseksi alueeksi, joka vuonna 1936 korotettiin autonomiseksi tasavallaksi. Autonomia lakkautettiin toisen maailmansodan aikana vuonna 1944, kun tšetšeenien epäiltiin toimineen yhteistyössä saksalaisten kanssa. Heidät karkotettiin Kazakstanin aavikoille ja armahdettiin vasta vuonna 1957, ja autonomia perustettiin uudelleen.⁹²

Tšetšeno - Ingushian tasavallan viimeinen korkeimman neuvoston kokous pidettiin 15.9.1991, jossa päätettiin parlamentin lakkauttaminen. Vaaleilla valittu presidentti Dzohar Dudajev antoi tasavallan itsenäisyysjulistuksen 1.11.1991. Seuraavana päivänä Venäjän Federatiivisen Neuvostotasavallan kansanedustajat julistivat vaalit laittomiksi ja tasavallan lait ja asetukset toimeenpanokieltoon. Käytännössä Tšetšenian tasavallan syntymäpäivänä uuden Venäjän osana voidaan pitää vuoden

⁹⁰ Juntunen 2003, s. 175

⁹¹ Juntunen 2003, s. 175

⁹² Juntunen 2003, s. 176

1993 perustuslain voimaantuloa 12.12.1993. Tällä asiakirjalla laillistettiin Tšetšenian ja Ingushetian jako itsenäisiksi subjekteiksi.⁹³

Venäjällä alettiin huolestua, kun myös muut vuoristokansat alkoivat järjestäytyä Tšetšenian esimerkkiä seuraten. Alettiin keskustella itsenäisen Kaukasian vuoristotasavallan perustamisesta. Venäjä näki kehityksen vaarallisena, ja vuoden 1994 lopussa presidentti Jeltsinin päätöksellä ryhdyttiin hakemaan pikaista sotilaallista ratkaisua Pohjois-Kaukasian ongelmaan. Pikainen ratkaisu päättyi kuitenkin kahden vuoden mittaiseksi sodaksi, joka päättyi Venäjän nöyryyttävään poliittiseen ja sotilaalliseen tappioon. Solmiessaan Hasavjurtin rauhansopimuksen 12.5.1997 presidentti Jeltsin tavallaan tunnusti itsenäisen Tšetšenian. Sopimuksessa annettiin heimopäälliköille vapaus päättää oman tasavaltansa valtio- ja yhteiskuntajärjestyksestä.⁹⁴

Venäjän kannalta rauhansopimus osoittautui kielteiseksi. Tšetšenian oli syntynyt sotapäälliköiden johtamista klaaniyhteisöistä koostuva omalla erikoisella tavallaan islamin lakeja soveltava yhteiskunta. Vaikka islamilaista fundamentalismin aatetta ajava wahhabitien lahko pyrki juurruttamaan aatettaan väestöön, jäi se vain eräiden heimopäälliköiden, kuten Shamil Basajevin ja Omar Ibn al-Hattabin (tunnetaan myös nimellä Ibnur Khattabi), ajamaksi aatteeksi. Kuitenkaan Tšetšenian presidentiksi valittu Aslan Mashadov ei tätä hyväksynyt, mutta hän ei kyennyt estämäänkaan fundamentalisteja. He pian ilmoittivatkin tavoitteekseen pyhän sodan, jihadin, Venäjää vastaan. Käytännössä maalla ei ollut yhtenäistä johtoa tai taloutta, ja Venäjä koki sen toiminnan uhkaavana.⁹⁵

Wahhabitien tavoitteena oli muodostaa Kaukasian vuoristoalueelle islamilainen valtio, jonka alkuna nähtiin Tšetšenian ja Dagestanin yhdistäminen. Elokuun alussa vuonna 1999 joukko tšetšeenejä Shamil Basajevin johdolla ylitti Tšetšenian rajan ja valloitti kyliä Dagestanista. Muutamaa päivää myöhemmin he julistivat Dagestanin itsenäiseksi valtioksi. Samanaikaisesti fundamentalistit hyökkäsivät venäläisiä kohteita vastaan myös Kirgisiassa ja Tadžikistanissa. Itsenäisyysjulistuksen katsottiin olleen sotilaallinen aggressio Venäjää kohtaan, ja Venäjä ryhtyi sotilaallisiin toimiin itsenäisyyden turvaamiseksi Dagestanissa. Noin kuukauden taistelujen jälkeen Venäjän joukot olivat työntäneet tshetsheenitaistelijat takaisin rajan yli Tšetšenian.

⁹³ Alafuzoff et al 2001, s. 29

⁹⁴ Juntunen 2003, s. 177, Alafuzoff et al 2001, s. 29

⁹⁵ Juntunen 2003, s. 178, Alafuzoff et al 2001, s. 29

Venäjää järjestyttivät elokuun lopussa ja syyskuun alussa 1999 asuintalojen pommiräjähdykset Moskovassa ja Volgodonskissa. Venäjän uusi pääministeri Vladimir Putin tuomitsi teot tšetšeeniterrorismiksi viattomia sivullisia vastaan.⁹⁶

Jeltsinin aikana Tšetšenian sotaa perusteltiin taistelulla valtakunnan hajottajia vastaan. Putin ei luopunut näistä perusteluista, mutta hän tunnusti sodan liittyvän geopolitiikkaan, sodaksi Venäjästä geopoliittisena kokonaisuutena ja sodaksi Kaukasian ja Kaspianmeren öljystä. Venäjän kannalta koko Tšetšenian kysymys on geopoliittinen. Neuvostoliiton hajottua se oli menettänyt Kaukasian ja Keski-Aasian öljy- ja kaasulähteet, mutta sille jäi öljyn kuljetusreitit ja öljysatamat, jotka olivat pääosin Transneftin omistuksessa. Näiden avulla se kykenee säätelemään öljyn ja kaasun vientiä. Venäjälle on elinehto säilyttää Tšetšenia osana Venäjää. Dagestan liittyy samaan geopoliittiseen kokonaisuuteen, ja sen menettäminen oli mahdotonta hyväksyä Venäjän johdolle.⁹⁷

Tšetšenian toisen sodan alettua syksyllä 1999, kesti noin vuoden ennen kuin venäläiset saivat koko Tšetšenian hallintaansa eräitä vuoristoseutuja lukuun ottamatta. Venäjälle se oli mittava sotilasoperaatio, ja se sujui huomattavasti ensimmäistä sotaa paremmin. Tšetšenian toinen sota oli uudenlaista sotaa, jota leimasivat tšetšeenien käyttämä epäkonventionaalinen sissisotataktiikka, sekä informaationsodankäynti eli median käyttö sodankäyntivälineenä. Taistelu siirrettiin ihmisten mieliin ja mielikuviiin. Venäjän sotatoimet herättivät maailmanlaajuisia paheksuntaa, ja ongelmaksi oli muodostunut informaationsota, jossa oikean tiedon saaminen oli erittäin vaikeaa. Toinen sota oli vastaterrorismioperaatio, jonka tarkoituksena oli tuhota järjestelmällisesti tšetšeenien joukkoryhmittymät. Tšetšeenien aseeksi jäivät joukkojen hajottaminen, taistelijoiden soluttautuminen siviiliväestöön, sekä yksittäiset terrori- ja tuholaiseteot. Tšetšeenien sotilaallinen vastarinta kyettiin hajottamaan, mutta tilalle tulivat edellä mainitut keinot. Järkyttävistä terroriteoista on tullut Venäjällä nykypäivää, ja vastaterrorismioperaatioista Tšetšeniassa arkipäivää.⁹⁸

Kun toinen Tšetšenian sota oli alkanut, sana terroristi sai Venäjällä uuden määritelmän – aseistautunut tšetšeeni missä tahansa. Sotilasraporteissa sanat

⁹⁶ Juntunen 2003, s. 178 - 179, Alafuzoff et al 2001, s. 11

⁹⁷ Juntunen 2003, s. 177 - 179, Alafuzoff et al 2001, s. 3 - 4

⁹⁸ Juntunen 2003, s. 180, Alafuzoff et al 2001, s. 30

terroristi ja terrorismi olivat yleisesti käytössä ja Venäjä painotti voimakkaasti kansainvälisen terrorismin läsnäoloa Tšetšeniassa.⁹⁹

Tärkeä voitto Venäjän Tšetšenian -operaatiossa saatiin kesällä 2006, kun Venäjän etsityin mies Shamil Basajev surmattiin Venäjän erikoisjoukkojen operaatiossa. Häntä pidettiin syyllisenä esimerkiksi Beslanin koulukaappaukseen ja lukuisiin muihin Venäjällä tehtyihin terrori-iskuihin. Hänen joukkojensa terroritoimintaan kuului myös venäläisiin myötämielisesti suhtautuneiden tšetšeenien murhat. Yksi hänen kuuluisimmista iskuistaan oli 16.4.1996 tehty Jarysh-Mardyn –väijytys, jossa tuhottiin venäläinen kolonna, johon kuului 39 panssaroitua ajoneuvoa ja 199 miestä. Suuren sotakassan ja kansainvälisten yhteyksien vuoksi Basajevin johtamasta ryhmittymästä muodostui Tšetšenian merkittävin sissijoukko ja Venäjän päävihollinen Tšetšenian – operaatiossa. Suurin osa tšetšeenisisseistä kokee olevansa ensisijaisesti sotilaita eikä terroristeja. Tämä on tyypillinen ajattelutapa nationalistisia tavoitteita ajaville uskonnollis-poliittisille ryhmille.¹⁰⁰

Täysimittaisen sodan loputtua vuonna 2000 Venäjältä jäi joukkoja Tšetšeniaan noin 100 000. Vuonna 2002 joukkoja oli Tšetšeniassa noin 80 000, ja vuodesta 2004 alkaen joukkoja on supistettu hiljalleen. Syksyllä 2006 Venäjän sisä- ja puolustusministeriön alaisia joukkoja oli Tšetšeniassa noin 50 000. Venäjän presidentti Vladimir Putin on käskenyt vähentää Tšetšeniassa olevien joukkojen määrään puoleen tästä luvusta vuosien 2007 ja 2008 aikana. Vetäytymisen jälkeen Tšetšeniaan jäisi 15 000 puolustusministeriön ja 7000 sisäministeriön sotilasta sekä 3000 rajavartijaa. Jäljelle jäävien Venäjän federaation joukkojen tehtävät muuttuvat samalla ja ne luopuvat päivittäisestä partioinnista ja perustetaan niin sanottuja ”vahvoja tukikohtia”. Lisäksi sotatoimialueilla käytetään ainoastaan sopimussotilaita.¹⁰¹

Järjestyksenvalvonta siirretään Tšetšenian sisäministeriön joukoille ja niin ikään tasavallan alaisille Sever- ja Jug- pataljoonille, joiden yhteisvahvuus on noin 20 000 miestä. Näiden joukkojen katsotaan olevan Tšetšenian presidentin Ramzan Kadyrovin valvonnassa, ja hän on saanut houkuteltua joukkojensa riveihin myös monia entisiä kapinallisia. Venäjän sisäministeriön mukaan ”vetäytyminen on

⁹⁹ Palonkorpi Mikko, Smith Hanna: Venäjä ja terrorismin vastainen sota, Idäntutkimus 1/2005, s. 16

¹⁰⁰ Päivinen Pasi: Basajevin kuolema ei lopeta terroria, Aamulehti 15.7.2006

¹⁰¹ Konttinen Jussi: Venäjä vähentää joukkonsa puoleen Tšetšeniassa, Helsingin sanomat 11.8.2006

mahdollista, koska bandiittijoukkojen ydin on tuhottu ja tasavallan omasta sisäministeriöstä on tullut toimintakykyinen”.¹⁰²

Venäjä haluaa säilyttää yhteydet Taka-Kaukasiaan, ja sen ainoa keino on sopeuttaa tšetšeenit ja muut vuoristokansat federaation jäseniksi. Tämä voi tapahtua vain taloudellisin, sosiaalisin ja sivistyksellisin keinoin. Neuvostoliiton perintönä Kaukasian vuoristoseutu on liittovaltion kehittymättömintä seutua, jonka piirteitä ovat budjetin alijäämäisyys, työttömyys ja köyhyys, joita sota vain syvensi. Tätä tilannetta islamin äärisuunnat käyttävät hyväkseen. Kuten Lähi-idässä, myös entisen Neuvostoliiton alueilla köyhyys ja toivottomuus luovat otollisen toimintakentän uskonnollisille ja kansallisille ääriryhmille. Vaikka Venäjä on luvannut tukea vuoristoseutujen kehittämistä, ovat toimia häirinneet poliittinen epävakaus, korruptio, sekä sodan jatkuminen vastaterrorismioperaatioina.¹⁰³

Se, miten kauan Venäjä tulee käymään terrorismin vastaista sotaa, ja miten kauan konflikti jatkuu Tšetšeniassa, tulee pitkälti määrittelemään Venäjän tulevan suunnan.¹⁰⁴

3.4 VENÄJÄN TERRORISMIN VASTAINEN STRATEGIA

Vuonna 1994 Venäjän rikoslakiin lisättiin erityinen pykälä, joka käsitteli terrorismia. Ensimmäinen federaation laki terrorismin vastaisesta taistelusta astui voimaan heinäkuussa 1998. Terrorismin vastaiset toimet otettiin esille IVY -maiden huippukokouksessa Minskissä vuonna 1999, ja IVY -maat allekirjoittivat 4.6.1999 sopimuksen yhteistyöstä terrorismin vastaisessa taistelussa. Tämä tapahtui kuukausia ennen toisen Tšetšenian sodan puhkeamista. Venäjällä terrorismin vastaisen taistelun voidaan sanoa alkaneen jo ensimmäisestä Tšetšenian sodasta, vaikka silloin ei vielä Venäjällä yleisesti puhuttukaan terrorismin vastaisesta sodasta tai Tšetšenian ja kansainvälisen terrorismin välisestä yhteydestä.¹⁰⁵

Venäjän federaation laissa Taistelusta terrorismia vastaan todetaan, että terroristitoimintaa edistävien syiden ja olosuhteiden paljastaminen ja poistaminen on eräs terrorismin vastaisen taistelun tärkeimmistä tehtävistä Venäjän federaatiossa.¹⁰⁶

¹⁰² Konttinen 2006

¹⁰³ Juntunen 2003, s. 180 - 182

¹⁰⁴ Palonkorpi et al 2005, s. 24

¹⁰⁵ Palonkorpi et al 2005, s. 16

¹⁰⁶ Ustinov 2003, s. 23

Venäjän voimassaoleva sotilasdoktriini on vuodelta 2000. Siinä sotilaallisen turvallisuuden tärkeimmiksi ulkoisiksi uhiksi on listattu muun muassa:

- Aseellisten konfliktien pesäkkeet erityisesti Venäjän federaation ja sen liittolaisten rajojen läheisyydessä;
- Aseellisten ryhmien muodostaminen, varustaminen, huoltaminen ja kouluttaminen tarkoituksena siirtää ne toimintaan Venäjän federaation ja sen liittolaisten alueelle;
- Kansainvälinen terrorismi.

Tärkeimmiksi sisäisiksi uhiksi doktriinissa on listattu muun muassa:

- Kansallisten ääri-, uskonnollisten, separatististen ja terroristiliikkeiden, -järjestöjen ja rakenteiden lainvastainen toiminta, joka tähtää valtiollisen yhtenäisyyden ja alueellisen eheyden rikkomiseen sekä Venäjän federaation sisäisen tilanteen horjuttamiseen;
- Venäjän federaation alueella toimeenpantavien tuhotöiden, terroritekojen ja muiden laittomien toimintojen toteuttamiseen käyttökelpoisten aseiden, ampumatarvikkeiden, räjähdysaineiden ja muiden laittomien välineiden laiton levittäminen (kaupittelu);
- Järjestäytynyt rikollisuus, terrorismi, salakuljetus ja muu lainvastainen toiminta Venäjän federaation sotilaallista turvallisuutta uhkaavassa laajuudessa.

Sotilaallisen turvallisuuden takaamisen päätavoitteet ovat Venäjän federaatioon kohdistuvien sotilaallisten uhkien ennaltaehkäisy, paikantaminen/rajoittaminen ja neutralisointi.¹⁰⁷

Sotilasdoktriini nostaa terrorismin sekä Venäjän ulkoiseksi, että sisäiseksi uhaksi. Tämä on merkittävää, sillä syyskuun 11. päivän terrori-iskut Yhdysvalloissa tapahtuivat yli vuosi doktriinin julkistamisen jälkeen. Vaikka iskut yhdistivätkin lännen ja idän uudella tasolla taistelemaan kansainvälistä terrorismia vastaan, oli Venäjällä opittu jo Tšetšeniasta ja sieltä nousevista ääri-islamilaistista terrorismin keinoista taistella suurvaltaa vastaan.

Presidentti Vladimir Putinin osallistuminen Yhdysvaltain johtamaan terrorismin vastaiseen rintamaan syyskuun 11. päivän terrori-iskujen seurauksena lähensi

¹⁰⁷ Venäjän federaation sotilasdoktriini 2000, s. 3 - 4

Yhdysvaltain ja Venäjän suhteita. Venäjä antoi tiedusteluapua Yhdysvaltain Afganistanin operaatioihin ja maailmanlaajuiseen Al-Qaida -järjestön terroristien etsimiseen. Syyskuun 11. päivä antoi itse asiassa Putinille mahdollisuuden saada Yhdysvaltain hyväksyntä sen Pohjois-Kaukasian operaatioille. Putin julisti, että Tšetšenian sota oli osa George W. Bushin sotaa kansainvälistä terrorismia vastaan. Bush sanoi, että me kaikki olemme joko terrorismia vastaan tai sen puolesta. Taistelu tšetšeeniseparatisteja vastaan oli taistelua terrorismia vastaan. Länsi pehmensi kritiikkiään Venäjän Pohjois-Kaukasian kysymyksessä, tietäen että osalla tšetšeenitaistelijoista oli yhteyksiä kansainvälisiin terroristijärjestöihin.¹⁰⁸

Mikään maa ei voi yksin vastata kansainvälisen terrorismin uhkaan. Vaikka Venäjän sotilasdoktriini on luonteeltaan puolustuksellinen, ei se tarkoita että Venäjän tarvitsisi olla passiivinen rajojensa ulkopuolella. Kotimaan puolustuksen on alettava rajojen ulkopuolelta, ja Venäjä toimii yhteistyössä kansainvälisten toimijoiden kanssa terrorismin vastaisessa taistelussa. Terrorismin vastainen koalitio on uusi kansainvälisen yhteistyön malli, ei vain Venäjän ja esimerkiksi Naton välillä, vaan myös kansainvälisissä suhteissa kokonaisuutena. Tämä tarkoittaa yhteisiä sotilasoperaatioita terroristeja vastaan, lisääntyneitä yhteistyötä tiedustelussa, ja diplomaattisten suhteiden tärkeyttä.¹⁰⁹

Venäjän turvallisuuspolitiikan tärkein suunta on IVY -maat, huolimatta kasvaneesta Nato-yhteistyöstä. Vuonna 2001 yhteisöön perustettiin nopean toiminnan joukot, joiden päätehtävä on terrorismin vastainen taistelu. Organisaatioon on ilmoitettu joukkoja Venäjältä, Kazakstanista, Kirgisiasta ja Tadžikistanista.¹¹⁰

Vuoden 2002 lopun jälkeen Venäjän terrorismin vastaisen sodan huomio siirtyi IVY -alueelle. Aivan erityisesti kiinnitettiin huomiota Keski-Aasiaan ja siihen, että IVY -maiden alueella oli helppo ylittää rajoja ilman passi- ja tullitarkastusta.¹¹¹

Shanghai yhteistoimintajärjestöllä, joka perustettiin 15.6.2001, on merkittävä rooli Venäjän Aasian ja Keski-Aasian alueiden turvallisuuden takaamisessa. Siihen kuuluvat Venäjä, Kiina, Kazakstan, Kirgisia, Tadžikistan ja Uzbekistan. Järjestö pyrki lisäämään sopimusvaltioiden välistä luottamusta ja syventämään taloudellista,

¹⁰⁸ Sipilä et al 2004, s. 64

¹⁰⁹ Forsström Pentti, Mikkola Erko: Russian military policy and strategy, Series 2 No 27, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2004, s. 69 - 70

¹¹⁰ Tavaila et al 2004, s. 7 - 8

¹¹¹ Palonkorpi et al 2005, s. 18

tieteellistä, kulttuurillista ja energiayhteistyötä. Mikäli järjestön sotilaallinen ja sotilaspoliittinen yhteistyö syvenee, edistää se myös vakautta tällä alueella.¹¹²

Terrorismin vastainen sota onkin edesauttanut Venäjän ulkosuhteita. Venäjä on lähentynyt esimerkiksi Kiinaa juuri terrorismin ja ääriliikkeiden vastaisen taistelun puitteissa. Kesällä 2005 maat järjestivät yhteiset sotaharjoitukset, jossa tarkoituksena oli ”tukea yhteistä taistelua kansainvälistä terrorismia, ekstremismia ja separatismia vastaan”. Harjoitukseen osallistui 10000 sotilasta, sekä edustajia Shanghain yhteistoimintajärjestöön kuuluvista maista. Harjoituksen merkityksen voidaan katsoa olleen puhtaasti poliittinen.¹¹³

Myös Venäjän haavoittunutta suurvalta-asemaa on lähdetty parantamaan terrorismin vastaisella sodalla. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjällä on puhuttu kansallisen identiteetin rakentamisesta, kuten luvussa 1.4 todettiin. Venäjän kansallista identiteettiä on vaikea rakentaa ilman Venäjän kansainvälistä arvostusta ja sen vahvaa roolia maailmapolitiikassa. Samalla kuitenkin terrorismin vastainen sota on antanut maalle sotaa käyvän maan piirteet. Sananvapautta rajoitetaan, ihmisoikeuksista joustetaan ja valtaa keskitetään.¹¹⁴

¹¹² Tavaila et al 2004, s. 8

¹¹³ Financial Times, <http://www.ft.com/cms/s/cb5496f6-104d-11da-bd5c-00000e2511c8.html>, 19.8.2005

¹¹⁴ Palonkorpi et al 2005, s. 24

3.5 VENÄJÄN SOTILAALLINEN VALMISTAUTUMINEN TERRORISMIIN

Venäjän sotilasdoktriini nostaa terrorismin sisäiseksi ja ulkoiseksi uhaksi. Venäjän federaatio pitää oikeudenmukaisena käyttää asevoimia ja muita joukkoja sitä vastaan kohdistuvan hyökkäyksen torjumiseksi. Venäjällä mahdollista kriisiä varten voidaan muodostaa eri hallinnonalojen välisiä joukkoryhmittymiä. Niihin voivat kuulua puolustusministeriön, sisäministeriön, rajavartiopalvelun ja muiden hallinnonalojen joukkoja.¹¹⁵

Venäjällä luokittelu varsinaisiin asevoimiin ja muihin joukkoihin on kuitenkin häilyvä, koska toisaalta puolisotilaallisten joukkojen yksi päätehtävistä on sodan käyminen ja toisaalta asevoimien joukkoja voidaan käyttää sisäisissä kriiseissä maan omia kansalaisia vastaan esimerkkinä Tšetšenia. Sotilaallisesti organisoiduista ryhmistä sisäministeriön alla on 250 000, rajavartiopalvelun alla 250 000, ja turvallisuuspalvelu FSB:n alla 100 000 henkilöä.¹¹⁶

Venäjän sotilasdoktriinissa yksi asevoimien ja muiden joukkojen tärkeimmistä käytön muodoista on vastaterrorismioperaatiot osallistuttaessa terrorisminvastaiseen taisteluun liittovaltion lainsäädännön mukaisesti. Doktriinin mukaan yksi joukkojen päätehtävistä on tuhotöiden ja terroritekojen ennaltaehkäiseminen ja estäminen. Jotta ulkoisiin uhkiin voidaan reagoida niiden varhaisessa vaiheessa, rajoitettuja Venäjän federaation joukkoryhmittymiä voidaan sijoittaa strategisesti tärkeille alueille Venäjän federaation rajojen ulkopuolelle yhdistettyjen tai kansallisten ryhmittymien ja tukikohtien kokoonpanoon.¹¹⁷

Ennaltaehkäisevien iskujen kohdevalikoima on laajentunut merkittävästi Venäjän vastaterrorismintoiminnan kohdevalikoimassa. Jo vuonna 2000 vihjailtiin iskujen mahdollisuudesta, mutta tällöin puhuttiin melko tarkkaan rajatusta kohteesta. Vuoden 2002 lopulla puolustusministeri Sergei Ivanov piti tärkeänä, että Venäjä kehittää uusia täsmäaseita, jotka soveltuvat terroristitukikohtien tuhoamiseen, ja lisäksi jopa ”terrorismin ideologisten ja taloudellisten tukijoiden sijaintipaikkoja vastaan”. Vuonna 2003 kohdevalikoima laajentui entisestään, kun Ivanov esitteli armeijan uudistamisdoktriinia. Hän sanoi, että Venäjä ei sulje pois ennalta ehkäisevien iskujen mahdollisuutta useilla maailman alueilla. Beslanin koulukaappauksen jälkeen vuonna

¹¹⁵ Venäjän federaation sotilasdoktriini 2000, s. 11

¹¹⁶ Tavaila et al 2004, s. 22

¹¹⁷ Venäjän federaation sotilasdoktriini 2000, s. 10 - 14

2004 kohteiden määrää laajennettiin jälleen. Venäjän yleisesikunnan päällikön Juri Balujevskin mukaan armeijalla on oikeus tehdä ennalta ehkäiseviä iskuja millä maailman alueella tahansa. Venäjän linja kiteytyi Sergei Ivanovin joulukuussa 2004 antamassa lausunnossa: ”Me emme sulje pois ehkäiseviä iskuja terroristitukikohtiin missä tahansa maailmassa.”¹¹⁸

Tiedustelun merkitys terrorismin vastaisessa taistelussa on noussut merkittäväksi, ja ennaltaehkäisevä työ lähtee usein tiedustelusta ja sen tuloksista. Venäjän ulkomaantiedustelusta vastaa SVR (Служба внешней разведки). SVR:n keskus sijaitsee Moskovassa, ja sillä on erilliset toimistot suurlähetystöissä, konsulaateissa ja kaupallisissa edustoissa ympäri maailmaa. Sen painopiste on suuntautumassa kohti talous- ja teollisuusvakoilua. Se on lisännyt yhteistyötään muiden läntisten tiedustelupalvelujen kanssa koskien laitonta asevientä, joukkotuhoaseiden leviämistä, terrorismia, huumausainekauppaa, järjestäytyntä rikollisuutta ja talousrikollisuutta. SVR on myös onnistunut kehittämään tiedusteluverkostoaan Venäjän lähialueilla, mikä viittaa selvästi sen lisääntyneeseen kiinnostukseen lähialueisiinsa. Lähialueiden kehitys vaikuttaa näet oleellisesti myös Venäjän taloudelliseen ja poliittiseen kehitykseen. Venäjän halu tulla alueelliseksi hegemoniaksi lisää myös SVR:n tärkeyttä.¹¹⁹

Venäjän sotilaallisesta tiedustelusta vastaa puolustusministeriön alainen GRU (Главное Разведывательное Управление). Sen yhtenä tehtävänä on IVY:n mahdollisten kriisialueiden seuranta, erityisesti niiden alueiden joilla saattaa esiintyä tarvetta asevoimien käyttöön. GRU:n suorittama tiedustelu on tärkeää esimerkiksi Kaukasian epävakaa tilanteen vuoksi, missä useat potentiaaliset kriisipesäkkeet voivat synnyttää aseellisia selkkauksia. GRU:n tärkeyttä lisää sen organisaatioon kuuluva Speznaz -erikoisjoukko. Se on tarkoitettu erikoisoperaatioihin, ja sitä voidaan käyttää vastaterrorismitoiminnassa.¹²⁰

Venäjän liittovaltion turvallisuuspalvelun, FSB:n (Федеральная Служба Безопасности) yhtenä toimialana on vastata Venäjän sisäisestä tiedustelusta ja vastavakoilusta. Tämän toimialan tärkeimmät tehtävät ovat: estää vieraan valtion vakoilu ja tiedustelutoiminta Venäjällä; informaation keruu Venäjään kohdistuvista

¹¹⁸ Palonkorpi et al 2005, s. 20

¹¹⁹ Nurminen Timo: Venäjän tiedustelun uudelleenorganisointi, uusi alku vai paluu entiseen? julkaisusarja 4 N:o 3, MPKK Strategian laitos, Helsinki 1998, s. 8 - 12

¹²⁰ Nurminen 1998, s. 13 - 16

uhista; taistella terrorismia, huumeiden salakuljetusta ja muita rikollisia tekoja vastaan; antaa vastavakoilutukea Venäjän rajojen suojaamiseksi. FSB:hen kuuluu myös erikseen terrorismin vastainen direktoraatti. Lisäksi rajavartiopalvelu FPS on alistettu FSB:n johtoon.¹²¹

Venäjän federaation asevoimat koostuvat tällä hetkellä kolmesta puolustushaarasta (maavoimat, johon kuuluvat kaikki sotilaspiirit, sotalaivasto ja ilmavoimat), sekä kolmesta itsenäisestä aselajista (strategiset ohjusjoukot, avaruusjoukot ja maahanlaskujoukot). Asevoimien joukkoja tarkasteltaessa terrorismin vastaiseen toimintaan käytettävät joukot ovat lähinnä maavoimien jatkuvan valmiuden joukkoja, joiden vahvuus olisi vuoteen 2008 mennessä noin 140 000 sotilasta. Näihin kuuluvat sotilaspiirien jatkuvan valmiuden yhtymät ja joukko-osastot, joita on tarkoitus perustaa yhteensä 10 moottoroitua, panssari- ja maahanlaskudivisioonaa, 7 prikaatia ja 13 rykmenttiä. Ne on tarkoitettu välittömään reagointiin yhteistoiminnassa muiden ministeriöiden joukkojen kanssa rajojen suojaamiseksi. Näillä joukoilla huolehditaan myös rauhanturvatehtävistä. Joukkojen on oltava 24 tunnin kuluessa valmiina aloittamaan ensimmäisen tehtävän suoritus. Niiden on myös pystyttävä toimimaan yhteistyössä joidenkin IVY -maiden asevoimien kanssa. Joukkoja käytetään painopisteisesti sotilaspoliittisen tilanteen ja strategisen suunnan olosuhteiden mukaan, koska resurssit ovat rajalliset.¹²²

Myös sotalaivastolta löytyy joukkoja, joita voidaan käyttää terrorismin vastaisessa toiminnassa. Näitä ovat lähinnä 7500 taistelijan merijalkaväki, joka on suhteellisen hyvässä taistelukunnossa. He ovat kunnostautuneet vaativissa vuoristo-olosuhteissa Tšetšenian sodassa. Myös laivastoa lähinnä Mustallamerellä ja Kaspianmerellä voidaan käyttää näiden konfliktierkkien vesialueiden suojaamiseen ja rajavartiointiin. Venäjän Itämeren laivastolla on myös merkittävä rooli öljykuljetusten kasvun johdosta Itämerellä. Ilmavoimista tulevat lähinnä kyseeseen tiedusteluilmavoimat, jotka on tarkoitettu vastustajaan, maastoon ja säätilaan kohdistuvaan tiedusteluun. Lisäksi niitä voidaan käyttää vihollisen salaisten kohteiden tuhoamiseen.¹²³

Muita organisaatioita, joilla on terrorismin ennaltaehkäisemisessä merkitystä, ovat rajavartiopalvelu FPS, sekä miliisi ja erityisesti sen erikoisyksiköt (OMON). Miliisin erikoisyksiköt ovat vastanneet lähinnä siviilikohteisiin suunnattujen terroritekojen

¹²¹ Nurminen 1998, s. 23 - 26

¹²² Tavaila et al 2004, s. 15 - 33

¹²³ Tavaila et al 2004, s. 45 - 69

vastaisesta toiminnasta. Rajavartiointilla taas estetään jo maan rajalla terroristeiksi epäiltyjen maahantulo, sekä aseiden laitton maahantulo. Tämä vaatii kuitenkin kattavaa yhteistyötä tiedustelupalvelujen kanssa kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Tilannetta on kuitenkin parantanut se, että FPS alistettiin FSB:lle vuonna 2003. Näin viranomaisten välinen yhteistyö on joustavampaa. Kuitenkin Venäjän tiedustelupalveluja on syytetty keskinäisestä kilpailusta ja suoranaista oman edun tavoittelusta. Esimerkiksi Tšetšenian sodan aikana GRU:ta ja FSB:tä syytettiin jopa tietojen salaamisesta toisiltaan. Kyseessä oli puhtaasti halu säilyttää oma valta-asema ja näyttää oma kykeneväisyys ilman toista tiedusteluorganisaatiota.¹²⁴

3.6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Terrorismista on muodostunut vakavasti otettava uhka Venäjän kansalliselle turvallisuudelle. Vaikka Tšetšenian tilanne on alkanut rauhoittua ja tasavallan omat joukot ottavat yhä enemmän vastuuta turvallisuuden ylläpitämisestä, on Venäjän federaation joukot alueella välttämättömyys. Venäjälle on tärkeää ennaltaehkäistä terrorismia jo sen alkulähteillä eli Tšetšeniassa.

Infrastruktuuria, erityisesti energiakuljetuksia vastaan kohdistettu terrorismi on Venäjällä varsin vähäistä. Myös terrorismin laajempi leviäminen federaation muille alueille Kaukasiasta on epätodennäköistä. Venäjä myös haluaa pitää tilanteen vakaana muilla alueilla. On kyse Venäjästä geopoliittisena kokonaisuutena ja sen identiteetistä. Venäjä haluaa luoda uudelleen menettämänsä suurvalta-aseman ja se tukee näkyvästi myös kansainvälisen terrorismin kitkemistä. Kansainvälinen yhteistyö nouseekin tulevaisuudessa yhä merkittävämpään roolin myös terroristien kansainvälistyessä. Uusia kriisejä voi puhjeta esimerkiksi Georgian tilanteen johdosta, mikä saattaa jälleen ruokkia terrorismia.

Verkkoterrorismi muodostaa tulevaisuudessa merkittävän uhan. On kuitenkin epätodennäköistä, että iskut kohdistuisivat kriittistä infrastruktuuria ja eritoten energiasektoria vastaan. Tähän on kuitenkin varauduttava ja uhka on tiedostettava. Venäjä kasvattaa asevoimiensa budjettia tuntuvasti tällä hetkellä. Energian viennistä saatavat tulot kasvattavat valtion kassaa nopealla vauhdilla. Venäläiseen identiteettiin kuuluu vahvat asevoimat ja Venäjä haluaa palauttaa suurvaltastatuksensa. Kuitenkaan perinteiset asevoimat eivät sovellu parhaiten

¹²⁴ Galeotti Mark: Beslan shows growing Islamist influence in Chechen war, Jane's intelligence review

terrorismin torjuntaan ja uusia uhkia vastaan. Tiedustelu ja erikoisjoukot ovatkin avainasemassa terrorismin torjunnan keinovalikoimassa. Ennaltaehkäisevä työ on myös tärkeää. Venäjän tulisikin ohjata kriisialueille enemmän tukea yhteiskunnan rakentamiseen, ja näin saavuttaa ehkäpä enemmän hyötyä pidemmällä aikavälillä. Terrorismin syyt on helpompi kitkeä pois ennen kuin ne ovat ehtineet syntyä ja ihmiset ryhtyneet epätoivoisiin tekoihin asiansa ajamiseksi.

4. VENÄJÄN ENERGIAKULJETUKSET JA TERRORISMIN UHKA

4.1 KAUKASIA JA KASPIANMEREN ALUE

Kaukasia on alueellisena kokonaisuutena monipuolinen. Maantieteellisesti se jaetaan kolmeen pääalueeseen. Horisontaalisesti sijaitsevan vuoristoharjanteen pohjoispuolella on Etu-Kaukasia, joka luonnonolosuhteiltaan liittyy Etelä-Venäjään. Keskellä on varsinainen Suur-Kaukasia vuoristohuippuineen, harjanteineen ja laaksoineen. Sen eteläpuolella on Taka-Kaukasia, jossa on subtrooppinen ilmasto ja rehevä kasvillisuus. Korkeimpia harjanteita lukuun ottamatta vuoristot ovat metsien peittämiä. Kaukasia erottaa Iranin ja Anatolian ylängöt Itä-Euroopan laakiosta. Samalla Kaukasia muodostaa kulttuurien jakajan. Se erottaa Aasian ja Euroopan, islamin ja kristinuskon sekä itämaisen kulttuurin eurooppalaisesta. Kaukasian kokonaisväestö on noin 30 miljoonaa. Kaukasian kartta on liitteenä 2.¹²⁵

Kaukasiasta on muodostunut maailman kiinnostuksen kohde sen energiaressurssien vuoksi. Kaukasus-vuoriston keskiharjanteelta alkaa Lähi-idän - Keski-Aasian suurvyöhyke, jonka alla lepää pääosa maailman tunnetuista öljyvaroista. Alue on myös strategisesti tärkeä, sillä se sopii hyvin kriisiherkkien Lähi-idän ja Keski-Aasian valvontaan. Sieltä voidaan kontrolloida myös Euroopan ja Aasian välisiä yhteyksiä. Alue onkin ollut vuosisatoja kansainvälisen kiinnostuksen kohteena. Venäjä on viimeisen 300 vuoden aikana joutunut taistelemaan alueesta sotilaallisesti Turkin, Iranin, Englannin, Ranskan ja Saksan kanssa. Toisessa maailmansodassa pääsy Kaukasian öljykentille oli Saksan asevoimien strategisena tavoitteena. Öljy muodostui välttämättömyydeksi sodankäynnille, ja näin ollen Kaukasian alueen hallinta oli tärkeää Saksan sodanjohdolle.¹²⁶

Kaspianmeren alue käsittää vesialueen lisäksi sitä ympäröivät rannat. Viisi valtiota jakavat nämä rannat: Venäjä luoteessa, Kazakstan koillisessa, Turkmenistan idässä, Iran etelässä ja Azerbaidžan lännessä. Tämä jako on heikentänyt Venäjän strategista asemaa Kaspianmeren alueella. Ennen Neuvostoliiton hajoamista Kaspianmeri oli venäläinen järvi, josta vain eteläinen rannikkokaistale kuului Iranille. Azerbaidžanin,

¹²⁵ Juntunen 2003, s. 170 - 171

¹²⁶ Alafuzoff et al 2001, s. 3 - 5

Kazakstanin ja Turkmenistanin itsenäistyttyä Venäjästä tuli vain yksi Kaspianmeren energiavarojen tavoittelijoista.¹²⁷

Kaspianmeren allas on alueen varsinainen öljyntuotantoalue, ja itse asiassa Kaukasiassa on varsin vähän öljyntuotantoa, lukuun ottamatta Taka-Kaukasiaan kuuluvaa Azerbaidžania. Tarkastelussa tulee muistaa, että öljyntuotanto pitää nähdä kokonaisuutena; öljylähteiltä siirtoreittejä pitkin jalostamoihin ja sieltä kuluttajille. Siksi Kaspianmeren allas tulee liittää samaan tärkeään geopoliittiseen kokonaisuuteen, kuin Kaukasiakin.

Kaspianmeren energiavarojen suuruus vaihtelee huomattavasti eri lähteissä. Yhdysvaltain energiaviraston EIA:n mukaan Kaspianmeren alueen öljyvarat ovat noin 17 – 49 miljardia barrelia. OPEC -maihin verrattuna ne olisivat pienimmillään verrattavissa Qatarin varoihin ja suurimmillaan Libyan varoihin. Kaspianmeren alueen öljyntuotanto oli vuonna 2006 noin 2,3 miljoonaa barrelia päivässä. EIA:n arvion mukaan alueen öljyntuotanto voisi nousta vuoteen 2010 mennessä 2,9 – 3,8 miljoonaan barreliin päivässä. Taulukoissa 8 ja 9 on esitetty arviot Kaspianmeren alueen öljy- ja maakaasuvaroista.¹²⁸

Taulukko 8¹²⁹

Arvio Kaspianmeren alueen öljyvaroista valtioittain (miljardia barrelia)

Maa	Todennetut varat		<i>Mahdolliset varat</i>	Yhteensä	
	Alin	Ylin		Alin	Ylin
Azerbaidžan	7	7	32	39	39
Iran	0,1		15	15,1	
Kazakstan	9	40	92	101	132
Turkmenistan	0,55	1,7	38	38,55	39,7
Uzbekistan	0,3	0,59	2	2,3	2,59
Venäjä	0,3		7	7,3	

¹²⁷ Martelius Juha: Neuvostoliiton/Venäjän sotilaspolitiikka, julkaisusarja 1 N:o 13, MPKK Strategian laitos, Helsinki 1999, s. 152

¹²⁸ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/Oil.html>, 17.1.2007

¹²⁹ Yhdysvaltain energiavirasto EIA:

http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/images/caspian_balances.xls, 17.1.2007

Taulukko 9 ¹³⁰**Arvio Kaspianmeren alueen kaasuvaroista valtioittain (miljardia kuutiometriä)**

Maa	Todennetut varat	<i>Mahdolliset varat</i>	Yhteensä
Azerbaidžan	850	990	1840
Iran	0	311	311
Kazakstan	1840	2490	4330
Turkmenistan	2010	4500	6510
Uzbekistan	1875	990	2865
Venäjä	ei tiedossa		

Turkin harjoittama politiikka on merkittävää Kaukasian geopolitiikan kannalta. Tärkeänä seikkana koko Kaukasian kysymykseen liittyy “euraasialainen liikennekäytävä”, joka yhdistää Keski-Aasian Eurooppaan. On ehdotettu väylän rakentamista Bakusta Tbilisiin ja edelleen Turkin halki Erzurumiin, Ankaraan ja Istanbuliin. Tämä olisi lyhin Euroopan ja Aasian yhdistävä väylä. Reitin valmistuminen tarkoittaisi Turkin kehittymistä tärkeimmäksi Euroopan ja Aasian yhdistäväksi valtioksi ja Venäjän ohittamista. Samalla se vähentäisi Kaukasian valtioiden riippuvuutta Venäjästä.¹³¹

Kaukasian ja Kaspianmeren alueelle jäi Neuvostoliiton hajottua vuonna 1991 kuljetusinfrastruktuuri, joka on edelleen käytössä. Näitä öljyputkia hallitsee Venäjän valtion omistama Transneft. Ongelmana on lisääntyvä öljyntuotanto, ja öljyputkien kapasiteetti ei vastaa tulevaisuuden haasteisiin. Transneftin verkoston kilpailijoiksi onkin rakentunut uusia kuljetusreittejä ja niitä rakennetaan edelleen kiihtyvällä tahdilla. Venäjälle olisi edullista pitää yllä kuljetusmonopolinsa, mutta esimerkiksi Azerbaidžan on aktiivisesti pyrkinyt vähentämään riippuvuuttaan Venäjälle vievistä kuljetusreiteistä. Tilanne on varsin monimutkainen ja useasta toimijasta johtuen Kaukasian kuljetusinfrastruktuuri onkin muodostumassa tulevaisuudessa haastavaksi alueen öljyntuottajille. Tilannetta ei helpota jatkuva konfliktiherkkyys, mikä alueella on. Alue on luonnoltaankin jo ennestään vaikea, johtuen korkeuseroista, seismisestä herkkyydestä, eroosiosta ja lämpötilaeroista.

¹³⁰ Yhdysvaltain energiavirasto EIA:

http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/images/caspian_balances.xls, 17.1.2007

¹³¹ Juntunen 2003, s. 208

Suurimmat öljyputket alueella ovat vuoden 2005 keväällä avattu Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC -putki), sekä "Kaspian öljyputki-konsortio" (Caspian Pipeline Consortium, CPC -putki). Kolmas alueen suurista putkiprojekteista on Etelä-Kaukasian kaasuputki (South Caucasus Pipeline, SCP), tai toiselta nimeltään Baku-Tbilisi-Erzurum (BTE -putki) kaupunkien mukaan joiden kautta se kulkee. Nämä kaikki projektit vähentävät alueen öljyntuottajien riippuvuutta Venäjästä ja lisäävät osaltaan putkien kauttakulkumaitten tuloja, joita ne saavat kuljetuksista. Kaukasian ja Kaspianmeren alueen öljy- ja maakaasuputket ovat liitteissä 2 ja 3.¹³²

Kazakstan kuljettaa öljyään neljää reittiä pitkin maailmalle. Pohjoiseen Venäjälle Atyray-Samara -putkea pitkin, sekä rautateitse. Länteen öljy kulkee CPC -putkessa Novorossijskiin Mustanmeren rannalle, sekä Tengizin öljyalueelta Kazakstan kuljettaa öljyä tankkereilla Bakuun, josta se kulkee putkia pitkin maailmalle. Kazakstan kuljettaa myös öljyä tankkereilla etelään Iranin Nekan kaupunkiin, missä öljy jalostetaan. Neljäs reitti kulkee rautateitse Kiinan kasvaville markkinoille, jonne kulki noin 30 000 barreilia päivässä.¹³³

Kuitenkin ehdottomasti merkittävin kuljetusmuoto Kazakstanille on Venäjän kautta tapahtuva putkikuljetus. 1580 kilometriä pitkä CPC -putki yhdistää Kazakstanin Kaspianmeren öljyalueet Venäjän Novorossijskin satamakaupunkiin, ja edelleen Mustanmeren tankkerikuljetuksiin ja öljyjalostamoihin (katso liite 2). Novorossijsk on suuri venäläinen teollisuus- ja satamakaupunki, jossa on suuret lastausmahdollisuudet. Mustanmeren satamien kautta Venäjä vei vuonna 2006 noin 100 miljoonaa tonnia öljyä. Mustanmeren reitin ongelmana on Bosborin salmi Turkin Istanbulissa, joka on jo täynnä tankkereita, jotka kuljettavat tavaraa eri puolilta Mustanmeren aluetta. Tämän reitin kuljetuksia ei pystytä lisäämään. CPC -öljyputken alku Kaspianmeren rannoilla Tengizistä Atyrayhin ja siitä edelleen Venäjän puolelle Komsomolskajan kaupunkiin on itse asiassa neuvosto aikaista infrastruktuuria. Komsomolskajasta Novorossijskiin kulkeva väli on uutta osaa CPC -putkesta. Kuitenkin Kazakstanin puoleinen osa on uudistettu. Putki avattiin virallisesti marraskuussa 2001, ja se kuljettaa 560 000 barreilia öljyä päivässä.¹³⁴

¹³² Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/ExportIssues.html>, 18.1.2007

¹³³ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Oil.html>, 18.1.2007

¹³⁴ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Oil.html>, 18.1.2007

Putkea hallinnoiva konsortio, jossa ovat mukana Kazakstan, Venäjä ja Oman, aikoo kuitenkin nostaa putken kuljetuskapasiteetin jopa 1,35 miljoonaan barreliin päivässä. Tällä laajennuksella olisi hintaa noin 1,5 miljardia dollaria. Tällä hetkellä putken tariffimaksu on 34 US senttiä barrelilta ja myöhemmin se on tarkoitus nostaa 4,21 dollariin barrelilta. CPC -putki on kuljettanut arviolta 275 miljoonaa barrelia Kazakstanin öljyä avaamisensa jälkeen marraskuusta 2001 heinäkuuhun 2005. Tämä on noin kolmasosa Kazakstanin öljykuljetuksista. Transneftin mukaan venäläiset öljyntuottajat kuljettivat öljyä CPC-putkea pitkin noin 85 000 barrelia päivässä.¹³⁵

Toinen reitti Kazakstanin öljylle on pohjoiseen kulkeva Atyray-Samara -putki, joka yhdistää Kazakstanin öljylähteet Eurooppaan johtavaan Druzhba -putkiverkoston, sekä Venäjän öljyjalostamoihin. Ennen CPC -putken valmistumista vuonna 2001 Kazakstan kuljetti melkein kaiken öljynsä tätä reittiä pitkin. Kazakstan kuitenkin suosii enemmän CPC -putkea, jolloin se voi vähentää riippuvuuttaan Venäjästä ja sen tariffeista. Kuitenkin vuoden 2002 kesäkuussa Kazakstan ja Venäjä sopivat 15-vuotisen sopimuksen kazakstanilaisen öljyn kuljettamisesta Atyray-Samara -putkea pitkin. Sopimuksen mukaan Kazakstan kuljettaa öljyä 340 000 barrelia päivässä tätä reittiä pitkin. Venäjä on myös luvannut nostaa kapasiteetin jopa 500 000 barreliin päivässä. Kazakstanin öljytuotannon kasvu tulee myös nostamaan tämän putken kuljetuksia, mutta sen merkitys tulee laskemaan CPC -putken laajennusten myötä.¹³⁶

Kaukasian maista ainoastaan Azerbaidžanilla on merkittäviä energiavaroja. Azerbaidžanin pääkaupungista Bakusta lähtevätkin öljyputket Georgiaan Supsaan, Venäjälle Novorossijskiin ja Turkkiin Ceyhaniin. Baku-Tbilisi-Ceyhan -öljyputki (BTC) on näistä kapasiteetiltaan ehdottomasti suurin ja se on myös tärkein Azerbaidžanin öljyä vievistä putkista. Tämä vuonna 2005 valmistunut, 1670 kilometriä pitkä öljyputki alkaa Bakusta ja kulkee Georgian kautta Turkkiin, missä öljy lastataan Ceyhanin satamassa öljytankkereihin ja viedään länteen. Öljyputken kapasiteetti on noin miljoona barrelia päivässä. Tämän neljä miljardia dollaria maksaneen putken suurimmat osakkuudet ovat brittiläisellä BP:lla ja Azerbaidžanilaisella SOCAR:lla. Hanke on ollut merkittävä, sillä se vapauttaa Azerbaidžanin Venäjän reiteistä, jotka

¹³⁵ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Oil.html>, 18.1.2007

¹³⁶ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Oil.html>, 18.1.2007

ovat Transneftin omistuksessa. Venäjälle onkin muodostunut ongelmaksi, mistä se saa Baku-Novorossijsk -öljyputkeen tarpeeksi öljyä kuljetettavaksi.¹³⁷

Myös Kazakstan tulee kuljettamaan öljyä BTC -putkessa Ceyhaniin, joskin infrastuktuuri sen osalta ei ole aivan valmis. Lokakuussa 2005 Azerbaidžan ja Kazakstan sopivat jopa 600 tuhannen barrelin päiväviennistä kazakstanilaista öljyä BTC -putkessa. Kazakstan kuljettaisi öljyä Bakuun noin 100 kilometriä Aktaun kaupungista etelään sijaitsevasta Kurykin satamasta tankkereilla. Pääosa tästä öljystä tulisi Kashaganin öljykentältä.¹³⁸

Baku-Novorossijsk -reitti on noin 1420 kilometriä pitkä ja se kulkee Bakusta Stavropoliin ja yhdistyy siellä Novorossijskiin menevään putkeen. Sen kapasiteetti on noin 115 000 barreliä päivässä. Öljyputki kulki aiemmin Tšetšenian kautta, mutta vuonna 2000 valmistui Tšetšenian ohittava reitti.¹³⁹

Azerbaidžanin valtion mukaan tarkoituksena on vähentää kuljetuksia Baku-Novorossijsk -putkessa, sillä korkealuokkainen Azeri-laatu, mitä Azerbaidžan tuottaa, sotkeutuu putkessa venäläisen heikompileatuisen Ural-laadun kanssa. Azeri-laatu on hinnaltaan 4-5 dollaria kalliimpaa, joten taloudellisesti ei ole järkevää kuljettaa tätä reittiä pitkin azerbaidžanilaista öljyä.¹⁴⁰ Lisäksi Transneftin tariffimaksut ovat viisi kertaa suuremmat tällä reitillä, kuin esimerkiksi Georgian kautta.¹⁴¹

Baku-Supsa -öljyputki kulkee 920 kilometriä Azerbaidžanista Georgiaan Supsan satamaan Mustallemerelle, missä öljy lastataan tankkereihin. Sen kapasiteetti on 115 000 barreliä päivässä.¹⁴²

BTC -öljyputken vierellä kulkee Bakusta aina Turkin Erzurumiin asti Baku-Tbilisi-Erzurum -kaasuputki, joka Turkissa yhdistyy Turkin kaasuverkkoon ja sieltä Kreikan kautta Eurooppaan asti (katso liite 3). Tämä 885 kilometriä pitkä putki valmistui lokakuussa 2006. Sen valmistumista haittasivat kuitenkin useat viivytykset Turkin

¹³⁷ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/ExportIssues.html>, 18.1.2007

¹³⁸ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Azerbaijan/Oil.html>, 18.1.2007

¹³⁹ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Azerbaijan/Oil.html>, 18.1.2007

¹⁴⁰ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Azerbaijan/Oil.html>, 18.1.2007

¹⁴¹ Transneft: <http://www.transneft.ru>, 30.9.2005

¹⁴² Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Azerbaijan/Oil.html>, 18.1.2007

puoleisessa osassa. Se tulee kuljettamaan Azerbaidžanin Shah Denizin kaasukentältä kaasua täydellä teholla vuonna 2007.¹⁴³

Venäjä haluaa säilyttää kuljetusmonopolinsa myös IVY -maissa. Kuitenkin Azerbaidžan haluaa siirtää kuljetuksiensa painopisteen Baku-Novorossijsk -reitiltä Baku-Tbilisi-Ceyhan -reitille, ja näin välttää Venäjän Azeri-laadun reittinä maailmalle. Baku-Novorossijsk -putki ei ole enää kilpailukykyinen Baku-Supsa -reitin ja BTC-putken kanssa. Tariffit Baku-Novorossijsk -reitillä ovat 15,64 dollaria tonnilta, kun Baku-Supsa -reitillä tariffi on 3 dollaria tonnilta. Lisäksi korkealaatuisempi Azeri-laatu sekoittuu putkessa venäläisen heikompilaatuisen Ural-laadun kanssa. Azerbaidžanin presidentti İlham Aliyev sanoi lehdistötilaisuudessa kesäkuussa 2005, että: "Emme ole keskeyttäneet toimintaa Baku-Novorossijsk -reitillä ja uskomme, että jos Transneft tekee muutoksia tariffeihin, tämä reitti voisi tulla taloudellisesti kannattavaksi. Toivon, että jatkamme öljyn kuljettamista tämän öljyputken kautta."¹⁴⁴

Tärkeimmät öljykuljetusreitit Venäjälle Kaukasian ja Kaspianmeren alueella ovat CPC-putki, Baku-Supsa ja Baku-Novorossijsk -reitit. Uhkia saattaa syntyä Baku-Supsa -reitille lähinnä Abhasian ja Etelä-Ossetian tilanteiden johdosta, jossa jompikumpi kiistan osapuolista voisi katkaista öljyn strategiset kuljetusreitit. Vaikeuksia asettavat Tšetšenian epävakaa tilanne ja Mustanmeren haastavuus kuljetusväylänä. Kuitenkin venäläisen vaihtoehdon ohittava Baku-Tbilisi-Ceyhan -reitti on haastava, sillä johto kulkee Kaakkois-Turkin levottomien kurdialueiden läpi. Jos tämä johto sulkeutuisi jostakin syystä, tarkoittaisi se venäläistä reittiä Azerbaidžanin öljylle sekä myöhemmin myös osalle Kazakstanin öljystä.

Venäjälle Kaukasian geopoliittinen merkitys on nyt ja tulevaisuudessa tärkeä. Tšetšenian kysymys on merkittävä, sillä Venäjä haluaa pitää itsellään otteen Kaukasiasta ja olla alueen vahvin osapuoli. Vaikka Taka-Kaukasian maiden pyrkimykset suunnata politiikkaansa selvästi kohti länttä ovatkin tulevan geopoliittisen kehityksen kannalta Venäjälle riski, niin sillä on kuitenkin vahva ote alueesta. Sotilaallisen voiman läsnäolo todistaa tämän.

Venäjälle on tärkeää pitää Tšetšenia ja muut Pohjois-Kaukasian tasavallat hallinnassaan, sillä muutoin anarkia saattaisi levitä muualle Venäjälle. Alueen

¹⁴³ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/NaturalGas.html>, 18.1.2007

¹⁴⁴ AzerNEWS: <http://www.azernews.net/view.php?d=6541>, 30.9.2005

epävakaas on tulosta geopoliittisesta kamppailusta strategisesta alueesta ja sen energiareсурseista. Venäjän vaikutusvallan heikkeneminen alueella uhkaa eristää sen strategisista öljyn ja kaasun kuljetusreiteistä. Venäjän vahvasti öljyyn luottava talous ei voi luopua vaikutusvallastaan alueella. Azerbaidžanin ja Kazakstanin suhteet ovat tässä asiassa merkittäviä. Niiden alueella on pääosa öljyntuotannosta, ja Venäjälle olisi edullista kuljettaa näiden maiden öljyä omia kuljetusreittejään pitkin. Kuitenkin länsimaiset toimijat ovat heränneet mukaan taisteluun Kaspianmeren alueen energiareсурseista. Alueella toimivat kansainvälisten öljy-yhtiöiden lisäksi myös Kiina, Turkki ja Yhdysvallat. Erityisesti Aasian kasvava energiankulutus tulee muuttamaan tilannetta ja Kazakstan saattaa suunnata politiikkaansa enemmän kohti Kaukoitää. Yhdysvaltain halu vähentää riippuvuuttaan Lähi-idän öljystä tuo myös oman lisänsä alueen tilanteeseen. Yhdysvallat onkin ollut aktiivisesti mukana Venäjän ohittavan vaihtoehdon Baku-Tbilisi-Ceyhan -öljyputken rakentamisessa, ja etenkin Georgian länsimyynteisyys on lisännyt Yhdysvaltain läsnäoloa alueella. Venäjän kannalta kehitys ei ole toivottua, sillä se haluaa säilyttää vahvan asemansa alueella.

Venäjällä tiedetään, että se, joka hallitsee tai valvoo pääsyä Mustanmeren ja Kaspianmeren väliselle alueelle, hallitsee sitä myös geopoliittisesti. Jos öljyputket kulkevat edelleen Venäjän kautta, on Venäjä hallitsevassa asemassa. Baku-Tbilisi-Ceyhan -öljyputki on osoitus valta-aseman murentumisesta, ja kun Kazakstan-Kiina putki saadaan valmiiksi, ei mikään yksittäinen valtio pysty hallitsemaan aluetta. Venäjän ongelmana on, että se on liian köyhä taloudellisesti kyetäkseen kehittämään aluetta ja liian heikko poliittisesti sulkemaan alueen ulkopuolisilta. Venäjä on pyrkinyt suhteiden luomiseen alueen maihin, minkä tarkoituksena on säilyttää Venäjän geopoliittinen hegemonia. Keinot ovat vaihdelleet IVY -integraatiosta sotilaspolitiikan ja diplomatian käyttöön.¹⁴⁵

Kaspianmeren altaan öljyvarat ovat osoittautuneet vähäisemmiksi kuin 1990-luvun puolivälissä arvioitiin, mutta uusien löytöjen myötä alueen merkitys maailman energiantuotannolle tulee kasvamaan. Opec-maat eivät ole järin innostuneita Kaspianmeren öljyn ilmestymisestä maailmanmarkkinoille, mutta niiden on kuitenkin pakko sopeutua tilanteeseen, ja esimerkiksi Iran on jo onnistunut hyödyntämään omaa infrastruktuuriaan Kaspianmeren öljyn kuljettamisessa maailmalle. Vaikka Kaspianmeren altaan varat ovat vielä pienet verrattuna Iranin omiin varoihin, kertoo

¹⁴⁵ Martelius 1999, s. 152

sen aktiivisuus kuljettaa Kaspianmeren öljyä Persianlahdelle kuitenkin siitä, että maa ei aio seurata vain sivusta tilanteen kehittymistä.

Venäjä ei vielä näe Kaspianmeren öljyä niin merkittävänä asiana, että se investoisi tarpeeksi sen infrastruktuuriin. Toisaalta Venäjällä ei ole taloudellisia resurssejakaan siinä määrin kuin läntisillä toimijoilla. Tämä onkin avannut länsimaille Azerbaidzhanin suurella myötävaikutuksella mahdollisuuden hyödyntää Kaspianmeren öljyvaroja.

Kaspianmeren öljy saattaa osoittautua Venäjälle kuitenkin merkittäväksi tulevaisuudessa, jos alueelta löytyy huomattavia uusia varoja. Tämä lisäisi myös Venäjän osuutta energian kuljetusvaihtoehtona. Tällaisessa tapauksessa Venäjän on täytynyt luoda etukäteen puitteet yhteenliittymien kautta. Tulevaisuutta on vaikea ennustaa, varsinkin alueella, jossa on jatkuvasti alueellisia konflikteja, sekä tärkeä islamin ja kristinuskon raja. Tilannetta voi muuttua myös oleellisesti jonkun alueen öljyntuottajamaan sisäinen kriisi tai jopa sisällissota. Niin monet toimijat kuitenkin haluavat osalliseksi öljystä saataviin tuloihin.

4.2 KESKI-AASIA

Keski-Aasian valtioihin kuuluvat Turkmenistan, Uzbekistan, Kazakstan, Tadžikistan ja Kirgisia. Keski-Aasian maiden itsenäistyttyä energialähteet jäivät itsenäistyneiden maiden haltuun, mutta mailla on ollut suuria vaikeuksia hyödyntää niitä. Neuvostoliiton osina maille ei kehittynyt itsenäisen hallinnon ja oman talouden hoidon perinnettä. Niiden on pitänyt luoda uudestaan lähes kaikki ja samanaikaisesti sopeutua markkinatalouteen. Itsenäisyyden ensimmäiset vuodet olivatkin talouskriisin aikaa. Kaikissa alueen maissa tuotanto laski rajusti, osassa jopa 50 %. Alueen talouden veturi on energiateollisuus. Merkittävää on, että maat eivät voi hyödyntää energialähteitään ilman Venäjän hallussa olevaa kuljetusverkostoa. Sen avulla Venäjä pystyy vaikuttamaan maiden politiikkaan. Toistaiseksi myöskään muu maailma ei pysty hyödyntämään Keski-Aasian energialähteitä ilman Venäjän apua.¹⁴⁶

Kazakstan on öljy- ja kaasuvaroiltaan alueen maista merkittävin (katso taulukot 8 ja 9). Venäjä on Kazakstanille tärkeä poliittisesti, taloudellisesti ja sotilaallisesti. Kazakstan haluaa ylläpitää suhteet sekä Venäjään että länteen. Sen geopoliittinen asema on kuitenkin sellainen, että se ei voi itsenäisesti hyödyntää öljyä ja kaasua. Se

¹⁴⁶ Juntunen 2003, s. 258 - 260

haluaa kuljettaa öljyä Venäjän kautta, mutta myös uutta Baku-Tbilisi-Ceyhan -reittiä myöten. Uutena lisänä olisi tulevaisuudessa valmistuva Kazakstan-Kiina -öljyputki. Kazakstanissa asuu suuri venäläisvähemmistö, mikä osaltaan pitää maiden suhteet läheisinä. Täysin harmonista maiden välinen yhteistyö ei kuitenkaan ole. Mailla on kiistoja raja-alueiden energia- ja raaka-ainelähteistä. Kazakstanilla on Kiinan kanssa kauppasopimuksia, ja se vie energiaa Kiinaan. Maiden välisiä suhteita hirtävät kuitenkin rajaongelmat ja Kiinan harjoittamaan Xinjiangin alueen kiinalaistamiseen. Alueella asuu kazakeja ja uiguureja. Kazakien ja kiinalaisten välit ovat olleet historiallisesti huonot. Kazakstan on Venäjälle lisäksi tärkeä puskuri Kiinan suuntaan strategisessa mielessä.¹⁴⁷

Kazakstan öljyntuotanto on noin kaksi kolmasosaa Kaspianmeren alueen kahden miljoonaan barrelin päivätuotannosta. Tuotanto on tarkoitus nostaa 3,5 miljoonaan barreliin päivässä vuoteen 2015 mennessä. Tästä todisteena ovat Kazakstanin valtion omistaman energiayhtiön KazMunaiGazin investoinnit Kaspianmerellä. Myös kaasuntuotanto kasvaa vauhdilla. Vuonna 2005 kaasuntuotanto kasvoi 15 % edellisvuoteen verrattuna. Kazakstanin talous on riippuvainen energiasta samalla tavalla kuin Venäjänkin talous. Maan bruttokansantuotteesta 30 % koostuu energiasektorista.¹⁴⁸

Kazakstanin Kaspianmeren puoleisen osan öljy- ja kaasuputkien reittejä Venäjälle tutkittiin jo aiemmin Kaspianmeren aluetta käsittelevässä luvussa. Merkittävä hanke, jota käsitellään tässä luvussa, on Kiinan rakenteilla oleva öljyputki. Atasu-Alashankou -öljyputken rakennustyöt valmistuivat vuonna 2006 toisen vaiheen osalta. Öljyä kuljetetaan tällä hetkellä noin 200 000 barreliä päivässä. Kolmannen vaiheen valmistuttua putki yhdistyy Kazakstanin länsiosien öljykenttiin ja projektin arvioidaan valmistuvan vuonna 2011. Silloin kapasiteetin odotetaan nousevan 400 000 barreliin päivässä. Alashankou on maiden rajalla oleva kaupunki Kiinan Xinjiangin luoteisosassa. Putki ei kuitenkaan ole kovin merkittävä Kiinan kasvaviin energiatarpeisiin, sillä se kuljettaisi tulevaisuudessa ainoastaan 5 % Kiinan tarvitsemasta öljystä.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Martelius 1999, s. 157; Juntunen 2003, s. 261 - 263

¹⁴⁸ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Oil.html>, 25.1.2007

¹⁴⁹ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/Oil.html>, 25.1.2007

Kazakstan on myös kaasutoimitusten kauttakulkumaa. Turkmenistanista ja Uzbekistanista tulevat kaasuputket yhdistyvät Kazakstanissa Venäjälle meneviin kaasuputkiin. Kazakstan ja Kiina solmivat vuonna 2005 myös kaasuputken rakentamisesta Kiinaan. Reitti tälle putkelle on kuitenkin vielä epäselvä.¹⁵⁰

Öljy- ja kaasujohtojen rakentamista Kazakstanista Kiinaan pidettiin pitkään liian kalliina pitkien etäisyyksien ja vaikeiden luonnonolosuhteiden vuoksi. 11.9.2001 tapahtuneiden terrori-iskujen jälkeen Keski-Aasian energiavaroihin on kuitenkin kiinnitetty enemmän huomiota. Kalleudestaan huolimatta Kazakstanista tulevan johdon katsotaan turvaavan Kiinan energiahuollon paremmin kuin laivakuljetukset Lähi-idästä. Öljyä kuljetetaan huomattavat määrät Kiinan satamakaupunkeihin, mutta ongelmana ovat sisämaa-alueet ja niiden kehittymätön infrastruktuuri. Kiinan luoteisosassa sijaitsevalla Xinjiangin alueella on myös itsellään öljyä ja kaasua. Ongelmia aiheuttavat kuitenkin islaminuskoisten uiguurien asema Kiinan Xinjiangin alueella. He ovat alueen valtaväestöä ja alueen kiinalaistaminen ei ole heille mieleen. Tämä saattaa aiheuttaa uhkia myös Kiinan energiahuollolle, jos uiguurikapinalliset käyttäisivät terrorismia keinona taistella alueensa puolesta.¹⁵¹

Turkmenistanin öljy- ja kaasuvarat ovat huomattavat, mutta maan sijainti Iranin rajalla on ongelmallinen. Sillä ei ole yhteistä rajaa Venäjän kanssa, ja Azerbaidžanille, Uzbekistanille ja Kazakstanille maksettavat välityspalkkiot ovat tehneet energian viennin länteen kannattamattomaksi. Siksi maa on pyrkinyt läheiseen energiayhteistyöhön Iranin kanssa.¹⁵²

Turkmenistanin solmi kuitenkin Venäjän kanssa huhtikuussa 2003 kaasusopimuksen, jossa maat sopivat maakaasutoimituksista Venäjälle 25 vuodeksi eteenpäin. Tämä on Venäjälle tärkeä sopimus, vaikka Venäjällä riittää itsellään kaasua ilman Turkmenistaniakin. Turkmenistanin ongelmana on kuitenkin suhteellisen kehittymätön infrastruktuuri ja maa tarvitsee huomattavia investointeja energiasektorille. Venäjälle sopimus on erittäin kannattava, sillä se pystyy myymään Turkmenistanin kaasua viisinkertaisella hinnalla Eurooppaan.¹⁵³

¹⁵⁰ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/NaturalGas.html>, 25.1.2007

¹⁵¹ Juntunen 2003, s. 266 - 268

¹⁵² Juntunen 2003, s. 264 - 265

¹⁵³ Niemi Kaius: USA, Venäjä ja Kiina kamppailevat Keski-Aasian öljy- ja kaasuvaroista, Helsingin sanomat 12.6.2004, s. 14

Turkmenistan tuottaa öljyä noin 260 000 barreliä päivässä. Kuitenkin investointien puute maan energiateollisuuteen jarruttaa maan öljyntuotannon kasvua, vaikka potentiaalia riittäisi. Maalla ei ole kuitenkaan öljyputkia, joten kaikki vientiin menevä öljy kuljetetaan tankkereilla Kaspianmereltä Venäjälle ja edelleen länteen. Kaasusektori on kuitenkin huomattavasti merkittävämpi Turkmenistanille. Siellä sijaitsee useita maailman suurimmista kaasukentistä. Vaikka valtaosa kaasusta menee Venäjälle, Turkmenistan kuljettaa myös 7 miljardia kuutiometriä vuodessa kaasua Iraniin kaasuputkea pitkin, mutta tämä on vain kymmenesosa maan kaasunviennistä. Vuonna 1997 valmistunut kaasuputki oli ensimmäinen IVY -maiden omista kaasuputkista. Suunnitelmia on myös Turkmenistan-Afganistan-Pakistan -putken rakentamisesta. Tämä hanke on kuitenkin jäässä Afganistanin heikon turvallisuustilanteen johdosta.¹⁵⁴

Uzbekistanin öljyntuotanto oli vuonna 2004 noin 150 000 barreliä päivässä. Maa tarvitsee itse kuitenkin huomattavasti öljyä, joten vientiin riittää vain vähän öljyä. Maan ongelmana on myös vientiputkien vähyys. Kaasusektori on Uzbekistanille huomattavasti merkittävämpi. Kaasutuotannossa maa on merkittävä maailmankin mittakaavassa. Se on Venäjän jälkeen suurin tuottaja IVY -maista. Uzbekistanin kaasusta suurin osa kulkee Venäjälle. Venäjä onkin lähentänyt suhteitaan Uzbekistanin kanssa.¹⁵⁵

Taloudellisesti ja ahtaan geopoliittisesti ajatellen Venäjälle olisi edullista estää kilpailijoiden ilmestyminen energiemarkkinoille, mutta tällaisen politiikan seuraukset olisivat vaaralliset. Venäjä onkin tästä syystä harjoittanut yhteistyötä Keski-Aasian alueen valtioiden kanssa.¹⁵⁶

Islam on geopoliittisesti erittäin merkittävä tekijä Keski-Aasiassa ja Kaukasiassa. Venäjän eteläinen raja Kaukasiasta Kiinaan kulkee kristillisen ja islamilaisen kulttuurin raja-alueita pitkin. Muslimit saavat taloudellista tukea rikkaista arabimaista kuten Turkista ja Saudi-Arabiasta. Avustajien mukana on myös tullut uusia radikaaleja opettajia ja oppeja. Näiden myötävaikutuksella fundamentalismi ja terrori ovat levinneet Kaukasiaan ja Keski-Aasiaan, joiden poliittinen ja sotilaallinen epävakaus antavat hyvän pohjan radikalismille. Jokaisessa entisessä Keski-Aasian neuvostotasavallassa islam on vahvistanut asemiaan ja poliittiseksi voimatekijäksi se

¹⁵⁴ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Centasia/Oil.html>, 25.1.2007

¹⁵⁵ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Centasia/Oil.html>, 25.1.2007

¹⁵⁶ Juntunen 2003, s. 264 - 265;

on muodostunut Iranin ja Afganistanin rajanaapurimaissa Turkmenistanissa, Tadžikistanissa ja Uzbekistanissa, joissa on suhteellisen vähäinen venäläinen väestö. Toistaiseksi militantti islamilaisuus ei ole onnistunut tunkeutumaan Kazakstaniin. Tämä johtuu muun muassa venäläisten suuresta määrästä Kazakstanissa ja siitä, että maan presidentti Nursultan Nazarbajev on määrätietoinen islamin vastustaja. Tadžikistanissa vuosina 1992 - 1994 käydyn sisällissodan jälkeen islamilainen puolue tuli hallitukseen. Uzbekistanin islamilaisen liikkeen taholta on ehdotettu muun muassa oman Keski-Aasian kalifaatin perustamista. Ehdotus on jäänyt toteutumatta muslimien kansallisen ja valtiollisen hajanaisuuden vuoksi.¹⁵⁷

Vuoristoiset raja-alueet ovat vaikeasti vartioitavissa ja Tadžikistanin ja Afganistanin äärimuslimit ovat jatkuvasti tehneet hyökkäyksiään Kirgisiaan ja Uzbekistaniin. Huhtikuussa vuonna 2000 pidetyssä Keski-Aasian tasavaltojen presidenttien kokouksessa todettiin Afganistanin riippuvan ”Damokleen miekan” lailla Keski-Aasian yläpuolella. Samalla todettiin talibanien hivuttautuvan yhä pohjoisemmaksi ja lännemmäksi jopa Kaspianmeren alueelle. Vahvistuessaan ne voivat asettaa kyseenalaiseksi Tadžikistanin olemassaolon itsenäisenä valtiona. Pelättävissä on myös islamilaisen fundamentalismin tunkeutuminen Venäjän muslimialueille Keski-Volgalle, Uralin rinnealueille ja Pohjois-Kaukasiaan.¹⁵⁸

Islamin vahvistumisessa voi olla positiivinenkin geopoliittinen tekijä. Venäjä voi jälleen osittaa olevansa länsimaisten arvojen suojelija islamilaista ryntäystä vastaan. Tämä konkretisoitui 11.9.2001 tapahtuneen terrori-iskujen jälkeen. Venäläiset totesivat tapahtuneen juuri sen, mistä he olivat maailmaa varoittaneet. Yhdysvaltojen tukemat talibanit kääntyivät entistä suojelijaansa vastaan. Al-Qaidan tekemien terrori-iskujen suraukset ulottuivat konkreettisesti Keski-Aasiaan. Yhdysvallat aloittivat sodan talibaneja vastaan Afganistanin talibanhallituksen kieltäytyttyä luovuttamasta terroristijohtajia kansainvälisen yhteisön rangaistavaksi. Yhdysvallat tarvitsi myös tukikohtia ja tukialueita sotatoimilleen. Keski-Aasian valtiot ilmoittivat olevansa solidaarisia Yhdysvalloille näiden pyydettyä kansakuntien apua terrorismin vastaisessa sodassa. Maat sopivat nopeasti sotilaallisen avun vastaanottamisesta ja tukikohtien luovuttamisesta. Uuden voiman tulo ennen Venäjän ja Kiinan dominoimille alueille merkitsi radikaalia geopoliittista muutosta.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Juntunen 2003, s. 231 - 232

¹⁵⁸ Juntunen 2003, s. 232 - 233

¹⁵⁹ Juntunen 2003, s. 232 - 256

Putinin hallitus ei ryhtynyt vastustamaan Yhdysvaltojen johtamaa länttä, vaan oli valmis yhteistoimintaan. Venäjällä katsottiin, ettei islamilaisten ääriliikkeiden vahvistuminen ole Venäjän etujen mukaista, ja kaikkien sivistysvaltioiden ja YK:n jäsenmaiden on osallistuttava terrorismin vastaiseen taisteluun. Uuden vaikuttajan tulo alueelle on kuitenkin pakottanut Venäjän aktivoimaan Keski-Aasian politiikkaansa. Tästä esimerkkinä on, että Uzbekistan ja Venäjä solmivat marraskuussa vuonna 2005 sopimuksen poliittis-sotilaallisesta liitosta. Uzbekistan onkin kääntynyt kohti Venäjää ja antoi lähtöpassit maassa sijainneelle Naton tukikohdalle. Venäjä on saanut neuvoteltua myös sotilastukikohdan Kirgisiaan aivan Yhdysvaltojen tukikohdan viereen.¹⁶⁰

Venäjällä ja muulla maailmalla on kuitenkin muitakin intressejä Keski-Aasiassa kuin radikaalin islamin patoaminen. Venäjän etujen mukaista ei myöskään ole tukea liian näkyvästi lännen toimia islamia vastaan, koska seurauksen voisi olla radikalismien vahvistuminen Venäjällä, ja suhteiden kiristyminen entisiin neuvostotasavaltoihin, jotka kaikki ovat IVY -maita.¹⁶¹

Tohtori Alpo Juntunen toteaaakin, että Mackinderin ydinmaateorian kannalta tarkasteltuna Venäjä hallitsee Keski-Aasiaa historian, kansallisuuspolitiikan, infrastruktuurin ja asevoimien avulla. Keski-Aasian tasavalloilla ei ole mahdollisuutta muuttaa suurpoliittista tilannetta. Niiden heikko valtiollinen kehitys ja poliittinen epävarmuus ja talousongelmat voivat aiheuttaa kansainvälistä levottomuutta. Ulkopuolisilla suurvalloilla ei ole teknisiä tai taloudellisia valmiuksia muuttaa alueen geopoliittista tasapainoa kuluvalle vuosikymmenellä. Tulevaisuudessa Kiinan energiapolitiikkaan liittyvät tavoitteet voivat muuttaa tilannetta.¹⁶²

4.3 KESKI-VENÄJÄ

Tässä luvussa tarkastellaan Venäjän energiakuljetuksia Keski-Venäjältä Eurooppaan. Tarkastelussa on myös Ukraina ja Valko-Venäjä, sillä nämä maat toimivat Venäjän öljy- ja kaasuputkien kauttakulkumaina, joten ne on liitettävä geopoliittiseen kokonaisuuteen.

¹⁶⁰ Juntunen 2003, s. 232 - 258; Niemi Kaius: Venäjän strateginen painopiste yhä voimakkaammin Keski-Aasiassa, Helsingin Sanomat 26.11.2005, s. B 1

¹⁶¹ Juntunen 2003, s. 258

¹⁶² Juntunen 2003, s. 269

Ukrainan geopoliittinen asema on tärkeä, sillä Venäjän kaasunviennistä 93 % kulkee Ukrainan kautta. Kaasunkuljetusalueena Ukraina on maailman tärkein. Kaasun lisäksi maan kautta kuljetetaan öljyä ja öljytuotteita. Ukraina on kuitenkin täysin riippuvainen Venäjältä saatavista raaka-aineista ja energiasta. Euroopan unionin jälkeen se on toiseksi suurin venäläisen kaasun kuluttaja, ja kun Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Ukrainalta alettiin vaatia maailmanmarkkinahintoja, maan teollisuus joutui vaikeuksiin.¹⁶³

Ukrainan asema energiakuljetusten kauttakulkumaana nousi esiin tammikuussa 2006. Gazprom vaati Ukrainaan myytävästä kaasusta maailmanmarkkinahintaa, mutta Ukraina ei tähän suostunut. Gazprom katkaisi kaasuntulon Ukrainaan ja vaati hinnan tuntuvaa korotusta. Venäjä syytti myös Ukrainaa samalla kaasun varastamisesta toimituskatkon aikana, sillä kaasuntoimitus Eurooppaan jatkui. Tämä muutaman päivän kestänyt kriisi herätti Euroopan unionin pohtimaan vaihtoehtoisia energiamuotoja. Tärkeää oli myös se, että Venäjä havahtui sen riippuvuuteen kauttakulkumaista ja alkoi pohtia omaehtoisuutta ja riippumattomuutta kauttakulkumaista energiatoimituksissa.¹⁶⁴

Valko-Venäjän asema on myös tärkeä geopoliittisesti. Valko-Venäjä on Venäjän käytävä länteen. Sen kautta kulkevat tärkeät öljy- ja kaasuputket. Maat ovatkin tehneet maiden välisen liittosopimuksen. Voidaan todeta, että Valko-Venäjän länsiraja on myös Venäjän länsiraja. Venäjä joutuu myös myymään energiaa maailmamarkkinahintoja halvemmalla. Maiden välillä oli tammikuussa vuonna 2007 myös kiistaa energian hinnasta ja Transneft katkaisi öljyn tulon Druzhba -putkessa. Halvan energian aika näyttää saaneen lopun myös entisissä neuvostotasavalloissa.¹⁶⁵

Tärkein öljyputki Venäjälle on Druzhba -putki, joka vie Länsi-Siperian ja Kaspianmeren öljyä Eurooppaan. Tämän putkiverkoston kapasiteetti on noin 1,3 miljoonaa barreilia päivässä. Sen pohjoinen haara kulkee Valko-Venäjän ja Puolan

¹⁶³ Juntunen 2003, s. 147 - 148

¹⁶⁴ Larsson Robert L: Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier, maaliskuu 2006, FOI, s. 204 - 207; ladattavissa pdf-versiona <http://www.foi.se>

¹⁶⁵ Juntunen 2003, s. 141; Konttinen Jussi: Suomenlahden öljyvirta voi tuplaantua, Helsingin Sanomat 5.3.2007, s. B 4

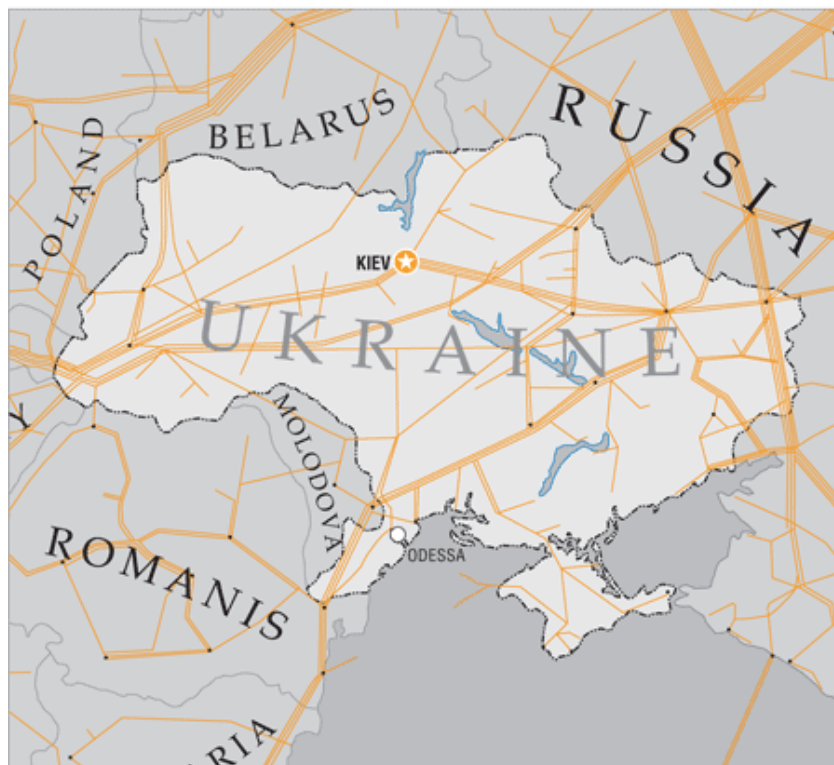
kautta Saksan Leipzigiin. Sen kaksijakoinen eteläinen haara päättyy Tshekin Prahaan ja Kroatian rannikolle ja putki kulkee Ukrainan kautta.¹⁶⁶

Tärkeimmät Eurooppaan menevät kaasuputket ovat Yamal -putki, joka alkaa Timan-Pechoran kentiltä ja kulkee Valko-Venäjän kautta Saksaan, ja Ukrainan kautta kulkeva kaasuputkijärjestelmä, joka alkaa Länsi-Siperiasta ja jatkuu Itä-Euroopan maihin. Kartta Ukrainan järjestelmästä on kartassa 2.¹⁶⁷

Kartta 2¹⁶⁸

Ukrainan kautta menevät kaasuputket

Ukraine's gas transmission system

Keski-Venäjän öljy- ja kaasuputket muodostavat valtaosan Venäjän vientiputkiverkostosta. Kuitenkin Eurooppaan menevien putkien ongelmana on Venäjän riippuvuus kauttakulkumaista. Venäjä haluaakin vähentää riippuvuuttaan ja on alkanut investoida yhä enemmän sen omalla maaperällä kulkeviin energiakuljetuksiin. Syynä ovat tariffit, joita Venäjä joutuu maksamaan kauttakulkumaille. Näille maille tariffit ovat myös huomattava tulonlähde, joten Venäjän pyrkimyksiin ei varmastikaan suhtauduta suopeasti Valko-Venäjällä ja Ukrainassa. Kuitenkin näiden maiden haluttomuus maksaa kaasusta ”eurooppalaista”

¹⁶⁶ Yhdysvaltain energiavirasto EIA: http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil_exports.html, 3.2.2007

¹⁶⁷ <http://www.gazprom.ru>, 3.2.2007

hintaa on osaltaan edesauttanut Venäjän aikeita. Venäjä haluaa olla energian luotettava jakelija ja sille ongelmat kauttakulkumaiden kanssa, jotka sitten heijastuvat putken loppupäässä, eivät ole eduksi.

Voidaan todeta, että turvallisuushkia Keski-Venäjän kuljetuksiin kohdistuu vähän, koska putket kulkevat sen omalla maaperällä koko matkan ennen Ukrainaan ja Valko-Venäjälle tuloa. Kuitenkin terrorismista on viitteitä tälläkin alueella. Uutistoimisto Ria Novostin mukaan Volgan hallintoalueella pidätettiin keväällä 2005 Venäjän turvallisuusviranomaisten toimesta islamilaisen liikkeen Hizb-ut-Tahririn jäseniä, joita epäiltiin öljy- ja kaasuputkiin kohdistuvasta terrorismista. Etsinnöissä löydettiin karttoja öljy- ja kaasuputkista ja räjähdysaineiksi luokiteltavia aineita. Hizb-ut-Tahrir on Venäjällä luokiteltu oikeuden päätöksellä terroristiorganisaatioksi, ja sen toiminta on kiellettyä Venäjän maaperällä.¹⁶⁹

4.4 ITÄMEREN ALUE

Varsovan liiton ja Neuvostoliiton hajottua Venäjä menetti tärkeimmät Itämeren satamansa. Kaliningradia lukuun ottamatta se joutui vetäytymään Itämeren pohjukkaan. Venäjä kuitenkin pitää ensisijaisena omia satamiaan ja kuljetusreittejään eikä ole halukas lännelle ominaiseen kaupalliseen yhteistyöhön naapurivaltioiden kanssa. Suomenlahden pohjukkaan on suunniteltu uusia satamia vuodesta 1992 alkaen. Vuonna 1999 alettiin rakentaa Primorskiin Suomenlahden pohjoisrannalle uutta öljynvientisatamaa. Satama avattiin 27.12.2001 ja Presidentti Putin tähdensi sataman geopoliittista merkitystä.¹⁷⁰

Primorskin satamasta on tullut lyhyessä ajassa Venäjän suurin öljysatama. Vuonna 2006 satamasta kuljetettiin 66 miljoonaa tonnia Venäjän noin 250 miljoonan tonnin öljynviennistä. Vuonna 2007 arvioidaan kuljetuksien kasvavan 76 miljoonaan tonniin. Tämä on Jaroslavista alkavan ja Primorskiin päättyvän Baltin putkijärjestelmän kapasiteetti. Sataman omistaja on valtion putkimonopoli Transneft. Presidentti Putin on kuitenkin ilmoittanut, että Venäjä aikoo rakentaa uuden putken Primorskiin etelästä. Sen on tarkoitus korvata Druzhba -putken liikennettä Venäjän ja Valko-Venäjän suhteiden viilenemisen johdosta. Tavoitteena on, että vuonna 2010 Primorskista vietäisiin 120 miljoonaa tonnia öljyä vuodessa. Kartta Venäjän viennistä

¹⁶⁸ <http://www.gazprom.ru>, 3.2.2007

¹⁶⁹ Ria Novosti, <http://en.rian.ru/russia/20050513/39980006.html>, 5.2.2007

¹⁷⁰ Juntunen 2003, s. 105 - 107

ja tuonnista Itämeren alueella on liitteessä 6. Liitteessä 7 on arvio viennin ja tuonnin kehitymisestä vuonna 2030.¹⁷¹

Toinen tärkeä Venäjän satama on Vysotsk Viipurin eteläpuolella, jonka omistaa Lukoil. Vuonna 2006 sen kautta kuljetettiin 9 miljoonaa tonnia öljyä. Öljy tuodaan rautateitse, mutta Lukoil rakentaa satamaan putken Primorskista. Lisäksi Ust-Lugaan ja Viistinään Suomenlahden etelärannalle rakennetaan öljyterminaaleja. Viipurin piiriin ollaan suunnittelemassa kaasun nesteytyslaitosta ja satamaa.¹⁷²

Myös Baltian maiden satamat ovat Venäjän käytössä. Tallinnan satama Virossa ja Ventspilsin satama Latviassa ovat tärkeimmät vientisatamat. Baltian maiden satamilla on maantieteellinen etu Venäjän omiin satamiin nähden ja ne kuljettavatkin edelleen suurimman osan Venäjän ulkomaakaupasta. Venäjä on myös investoinut merkittävästi näihin satamiin. Kuitenkin Venäjän investoinnit sen omiin satamiin vähentävät Baltian satamien merkitystä.¹⁷³

Itämeren kautta on tarkoitus rakentaa myös kaasuputki Venäjältä Saksaan. Ensimmäisen noin 1200 kilometrin pituisen putken on määrä valmistua vuonna 2010. Kaksi vuotta myöhemmin sen viereen rakennettaisiin toinen putki. Niiden yhteinen kapasiteetti olisi 55 miljardia kuutiometriä kaasua vuodessa.¹⁷⁴

Tulevaisuuden turvallisuuspoliittinen kehitys Itämeren alueella riippuu maailmapolitiikasta. Suurvaltojen välisen jännityksen kasvu heijastuu Itämeren alueelle, joka puolestaan heikentää tuloja tuottavaa välityskauppaa ja muuta elinkeinotoimintaa. Venäjälle ovat tärkeitä hyvät suhteet länteen. Sen ja muidenkaan etujen mukaista ei ole jännityksen lisääntyminen alueella, jolla on jo ennestään muitakin ongelmia.¹⁷⁵

¹⁷¹ Konttinen 2007

¹⁷² Konttinen 2007

¹⁷³ Liikenne- ja viestintäministeriö 2005, s. 60 - 63

¹⁷⁴ Helsingin Sanomat 5.3.2007, s. B 4

¹⁷⁵ Juntunen 2003, s. 117

4.5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä tutkittiin alueittain Venäjän ja Keski-Aasian geopoliittista tilannetta ja energiakuljetuksia. Voidaan todeta, että energiainfrastruktuuri on hyvin erilaista eri alueilla. Myös alueiden maantiede, luonto ja geopoliittinen tilanne on hyvin erilaista eri alueilla. Näin ollen ei voi tehdä yhtä yleistystä tämän hetken Venäjän energiainfrastruktuurista ja tilanteesta sen ympärillä.

Terrorismin uhka on suurimmillaan etelässä, missä islamilainen fundamentalismi on työntynyt alueelle. Energiakuljetuksia tarkasteltaessa suurimmat uhat ovatkin Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa. Kaukasian tilannetta leimaa Tšetšenia ja terrorismin vastainen sota. Kuitenkin viimeaikaiset tapahtumat ja joukkojen vähennykset alueella kertovat osaltaan Venäjän saaneen otteen terrorismin vastaisessa sodassa. Kuitenkaan terrorismi ei varmastikaan katoa vielä pitkään aikaan Tšetšeniasta. Vaarana onkin islamilaisen fundamentalismin leviäminen pohjoisemmaksi Venäjän muslimialueille. Venäjällä on noin 20 miljoonaa muslimia, joten uhka radikalisoitumisesta on todennäköinen.

Kaukasiassa ja Kaspianmeren alueella tärkeintä energiainfrastruktuuria Venäjälle ovat CPC -öljyputki, joka alkaa Kazakstanista ja päättyy Novorossijskiin, sekä tämän kaupungin satama, jonka kautta kulkee suuri osa Mustanmeren kautta kuljetettavasta öljystä. Toki muutkin energiakuljetukset alueella ovat tärkeitä Venäjälle, mutta suuremmissa mittakaavassa tarkasteltuna edellä mainitut ovat tärkeimmät. Näihin kahteen kohteeseen kohdennetut terrori-iskut voisivat olla kohtalokkaita Venäjälle.

Tšetšenian ohella myös Georgian ja Venäjän jännittyneeseen tilanteeseen saattaa liittyä terrorismia. Etenkin Abhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyyspyrkimykset ja halu lähentyä Venäjää voivat aikaansaada alueella jännitteitä, joka voi purkautua terrorismina energiainfrastruktuuria kohtaan. Kuitenkin Venäjän kannalta tarkasteltuna uhka on suurempi Georgiaa kohtaan, kuten olisivat iskun vaikutuksetkin. Tästä on esimerkkinä Venäjältä Georgiaan menevän kaasuputken (katso liite 3) räjäytys talvella 2006. Georgian kaasuntulo lamaantui pahimpaan talviaikaan. Georgia syytti tästä tapahtumasta Venäjän turvallisuuspalvelua. Tapahtumasta voidaan todeta, että Georgian kannalta terrorismin ruokkiminen ei ole kannattavaa.

Mustanmeren kuljetuksiin liittyy riskinä niiden kauttakulku kapeiden Bosporin ja Dardanellien salmien läpi. Terrori-isku tai vaikka vain öljyonnettomuus kapeassa salmessa olisi merkittävä Venäjän energiakuljetusten kannalta. Turkin geopoliittinen tilanne on merkityksellistä ja Venäjä onkin aktiivisesti pyrkimässä lisäämään oman alueensa kautta tapahtuvaa kuljetusta.

Keski-Aasian valtioista Turkmenistan, Uzbekistan ja Kazakstan ovat tärkeimmät energiantoimittajat. Ongelmana näillä valtioilla on niiden sijainti, joten ne ovat riippuvaisia Venäjästä niiden energian kauttakulkumaana. Afganistanista työntyvä kansainvälinen terrorismi ja erityisesti Al-Qaida saattavat muodostaa uhan Keski-Aasian kuljetuksille. Radikalisoitumin Keski-Aasian valtioissa saattaa johtaa terrori-iskuihin, ja energiainfrastruktuuri on näille maille elintärkeä. Myös Venäjälle etenkin Turkmenistanin kaasu on tärkeätä, sillä sitä myydään muun muassa Ukrainaan ja Itä-Eurooppaan.

Kazakstan on alueen energiantuottajista merkittävin ja sen tuotanto kasvaa. Erityisesti Kiinan kasvava talous on kiinnostunut Kazakstanin energiasta. Maa kilpaileekin markkinoilla Venäjän kanssa. Kazakstanin ongelmana on myös sen sijainti. Venäjän kautta kulkee suurin osa sen energiasta ja maa onkin alkanut katsella vaihtoehtoisia Venäjän ohittavia reittejä. Kuitenkin Venäjä pysyy Kazakstanin energian tärkeimpänä kauttakulkumaana. Venäjä saa myös huomattavia vientituloja pohjoiseen suuntautuvista kuljetuksista. CPC -putki onkin Kazakstanille edullisempi vaihtoehto, sillä se on mukana tässä yhteenliittymässä Venäjän kanssa. Terrorismi voi olla uhkana myös Kazakstanin öljylle ja kaasulle. Kuitenkin uhka on huomattavasti alhaisempi johtuen geopoliittisista tekijöistä konfliktierkkiin alueisiin.

Venäjä pyrkii olemaan luotettava energiantoimittaja EU:lle, mutta viimeaikaiset toimet, joissa energian hinnalla on uhattu entisiä neuvostotasavaltoja Ukrainaa ja Valko-Venäjää, eivät ole kovinkaan myönteisiä Venäjän luotettavuuden kannalta. Terrori-iskut Venäjän kriittistä energiainfrastruktuuria vastaan voisi saada EU:ssa voimakkaan vastareaktion, jolloin unionin jäsenmaat alkaisivat katsoa muita energiamuotoja kasvavaan kulutukseensa. Näin on osin jo käynytkin Ukrainan tapahtumien jälkeen. Kuitenkin uhka energiakuljetuksille on vähäinen esimerkiksi Venäjän länsiosissa tai Ukrainassa. Putkien alkupäät taas kulkevat Venäjän muslimialueiden kautta. Aiemmin kerrotusta Volgan alueella tapahtuneesta Hizb-ut-

Tahririn jäsenten pidätyksestä voi päätellä, että uhka on potentiaalinen, joskin sitä voidaan pitää vähäisempänä kuin Kaukasiassa tai Keski-Aasiassa.

Itämeren alueella terrorismin uhkaa voidaan pitää vähäisenä. Kuitenkin Primorskin kasvavat öljykuljetukset ja sataman tärkeys Venäjälle voivat kuitenkin muodostaa potentiaalisen uhan Venäjän energiakuljetuksille. Itämeri on kapea ja matala sisämeri, joten oikein sijoitettu terrori-isku voisi lamaannuttaa koko Venäjän Itämeren kuljetukset. Sataman lamauttaminen on kuitenkin vaikeaa sen suuren pinta-alan vuoksi. Siksi potentiaalisin uhka kohdistuukin Baltian putkijärjestelmään, joka tuo öljyn Primorskiin. Sen lamauttaminen toisi Venäjälle suuria ongelmia, jos katkos kestäisi pidempään.

5. YHTEENVETO

Venäjä on maailmalaajuisesti tärkeä öljyn- ja kaasuntuottaja. Venäjän energiavarat ovat maailman mittakaavassa merkittävät. Erittäin merkittävät ne ovat erityisesti EU:lle, joka on venäläisen energian suurin markkina-alue. Venäjän vientituloista jopa 56 % tulee energiasektorilta. Venäjän talous onkin erittäin riippuvainen energiasta ja siitä saatavista tuloista. Öljy on tärkeämpi Venäjän viennille, kun taas kaasu on tärkeää Venäjän lähialueille.

Venäjän geopoliittisiin realiteetteihin kuuluvat mannermaisuus, ilmasto, suuret etäisyydet, monikansallisuus ja harva asutus. Ne ovatkin muokanneet aikojen saatossa Venäjää. Neuvostoliiton hajoaminen aiheutti valtavan muutoksen ja Venäjä on pitkään etsinyt paikkaansa maailmayhteisössä. Nyt se on lunastamassa takaisin suurvalta-asemaansa ja käyttää erityisesti energiaa ja energiakauppaa uutena välineenä. Neuvostoliiton aikana öljyn- ja kaasuntuotanto oli kuitenkin jopa korkeammalla tasolla kuin tällä hetkellä, mutta silloin kotimainen kysyntä kattoi enemmän tuotannon määrästä.

Neuvostoliiton hajottua vuonna 1991 Venäjän haltuun jäivät kuitenkin IVY -maiden putki-infrastruktuuri, jota Venäjä on hyödyntänyt myös politiikassaan näitä maita kohtaan. Kuitenkin monet maat, esimerkkinä Azerbaidžan ja Kazakstan, ovat alkaneet suunnitella ja toteuttaa omia putkihankkeita vapautuakseen Venäjän riippuvuudesta kuljetusten kauttakulkumaana.

Venäjän energiasektori pysyy lähitulevaisuudessa erittäin merkittävänä Venäjän taloudelle. Kuitenkin neuvostoaikainen infrastruktuuri kaipaa investointeja. Tähän mennessä energiayhtiöt ovat keskittyneet tuotannon lisäämiseen. Öljyntuotannon kasvun hidastumisesta huolimatta Venäjä pystyy edelleen kasvattamaan kuitenkin tarjontaansa energiamarkkinoilla. Kasvu ei ole kuitenkaan ikuista. Kaasutoimituksissa Venäjän rooli maailman energiantoimittajana tulee kasvamaan, joskin hitaasti. Esimerkiksi EU:n energiankulutuksen kasvusta hyvin suuri osa tullaan täyttämään maakaasutoimituksilla Venäjältä.

Venäjä on tärkeä energiantoimittaja EU:lle. Kuitenkin usein tarkastelusta jää mainitsematta tai ei edes huomata sitä tosiasiaa, että EU on asiakkaana ehkä vieläkin tärkeämpi Venäjälle ja sen taloudelle kuin Venäjä on EU:lle. Venäjän

vientiputkiverkostosta valtaosa päättyy EU:n alueelle. Aasian kasvava energiankysyntä saattaa muuttaa tätä tilannetta, joskin hitaasti.

Tšetšenian tilanteen johdosta Venäjä on joutunut mukaan kansainväliseen taisteluun terrorismia vastaan. Terrorismista on muodostunut vakavasti otettava uhka Venäjän kansalliselle turvallisuudelle. Vaikka Tšetšenian tilanne on alkanut rauhoittua ja tasavallan omat joukot ottavat yhä enemmän vastuuta turvallisuuden ylläpitämisestä, on Venäjän federaation joukot alueella välttämättömyys. Venäjälle on tärkeää ennaltaehkäistä terrorismia jo sen alkulähteillä eli Tšetšeniassa.

Terrorismin uhka onkin suurimmillaan etelässä, missä islamilainen fundamentalismi on työntynyt alueelle. Energiakuljetuksia tarkasteltaessa suurimmat uhat ovatkin Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa. Kaukasian tilannetta leimaa Tšetšenia ja terrorismin vastainen sota. Kuitenkin viimeaikaiset tapahtumat ja joukkojen vähennykset alueella kertovat osaltaan Venäjän saaneen otteen terrorismin vastaisessa sodassa. Kuitenkaan terrorismi ei varmastikaan katoa vielä pitkään aikaan Tšetšeniasta. Vaarana onkin islamilaisen fundamentalismin leviäminen pohjoisemmaksi Venäjän muslimialueille. Venäjällä on noin 20 miljoonaa muslimia, joten uhka radikalisoitumisesta on todennäköinen.

Infrastruktuuria, erityisesti energiakuljetuksia vastaan kohdistettu terrorismi on Venäjällä varsin vähäistä. Myös terrorismin laajempi leviäminen federaation muille alueille Kaukasiasta on epätodennäköistä. Venäjä myös haluaa pitää tilanteen vakaana muilla alueilla. On kyse Venäjästä geopolitiittisena kokonaisuutena ja sen identiteetistä. Venäjä haluaa luoda uudelleen menettämänsä suurvalta-aseman ja se tukee näkyvästi myös kansainvälisen terrorismin kitkemistä. Kansainvälinen yhteistyö nouseekin tulevaisuudessa yhä merkittävämpään rooliin myös terroristien kansainvälistyessä. Uusia kriisejä voi puhjeta esimerkiksi Georgian tilanteen johdosta, mikä saattaa jälleen ruokkia terrorismia. Tulevaisuutta on vaikea ennustaa varsinkin etelän epävakailta alueilla.

LÄHTEET

1. JULKAISTUT LÄHTEET

Alafuzoff Georgij, Forsström Pentti: Arvioita Venäjän Tshetshenian operaatioista, julkaisusarja 4 N:o 14, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2001

Archer Toby: Kansainvälinen terrorismi ja Suomi, UPI-raportti 7/2004

Forsström Pentti: Itsenäisten valtioiden yhteisön sotilaallinen integraatio, julkaisusarja 1 N:o 10, MPKK Strategian laitos, Helsinki 1998

Forsström Pentti, Mikkola Erko: Russian Military Policy and Strategy, Series 2 No 27, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2004

Hedenskog Jakob, Konnander Vilhelm, Nygren Bertil, Oldberg Ingmar, Pursiainen Christer (toim.): Russia as a Great Power, Routledge, London 2005

Juntunen Alpo: Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot, Ajatus Kirjat, Helsinki 2003

Larsson Robert L: Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier, maaliskuu 2006, FOI

Liikenne- ja viestintäministeriö: EU:n ja Venäjän välisten liikenneyhteyksien nykytila ja kehitysnäkymät, Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 4/2005, Helsinki 2005

Martelius Juha: Neuvostoliiton/Venäjän sotilaspolitiikka, julkaisusarja 1 N:o 13, MPKK Strategian laitos, Helsinki 1999

Nurminen Timo: Venäjän tiedustelun uudelleenorganisointi, uusi alku vai paluu entiseen? julkaisusarja 4 N:o 3, MPKK Strategian laitos, Helsinki 1998

Puistola Juha-Antero, Herrala Janne: Terrorismi Euroopassa, Tammi, Helsinki 2006

Sipilä Joonas, Mikkola Erko: Terrorism and counter-terrorism - Impact on Defence and other Security Systems, julkaisusarja 2 N:o 25, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2004

Sirén Torsti: Strategian laitokselle tehtävien tutkimusten rakenteellisia perusteita, julkaisusarja 4 N:o 17, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2003

Tavaila Arvi, Forsström Pentti, Inkinen Pertti, Puistola Juha-Antero, Sirén Torsti: Venäjän asevoimat ja sotilasstrategia, julkaisusarja 2 N:o 28, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2004

Tiede ja Ase, Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu N:o 62, 2004

Ustinov Vladimir: Terrorismi tuomiolla, Novomedia, Helsinki 2003

Venäjän federaation sotilasdoktriini, julkaisusarja 3 N:o 3, MPKK Strategian laitos, Helsinki 2000

2. INTERNET-LÄHTEET JA LEHDISTÖ

Aamulehti

AzerNEWS

<http://www.azernews.net>

Financial Times

<http://www.ft.com>

Gazprom

<http://www.gazprom.ru>

Gazprom Neft

<http://www.gazprom-neft.ru>

Helsingin Sanomat

Idäntutkimus 1/2005

Institute for the Global Security, IAGS

<http://www.iags.org>

Jane's intelligence review 10/2004

Lukoil

<http://www.lukoil.com>

Ria Novosti

<http://en.rian.ru/onlinenews/>

Rosneft

<http://www.rosneft.com>

Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT)

<http://www.bof.fi/bofit/index.stm>

Surgutneftegas

<http://www.surgutneftegas.ru>

TNK-BP

<http://www.tnk-bp.com>

Transneft

<http://www.transneft.ru>

Yhdysvaltain energiavirasto EIA

<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/russia.html>

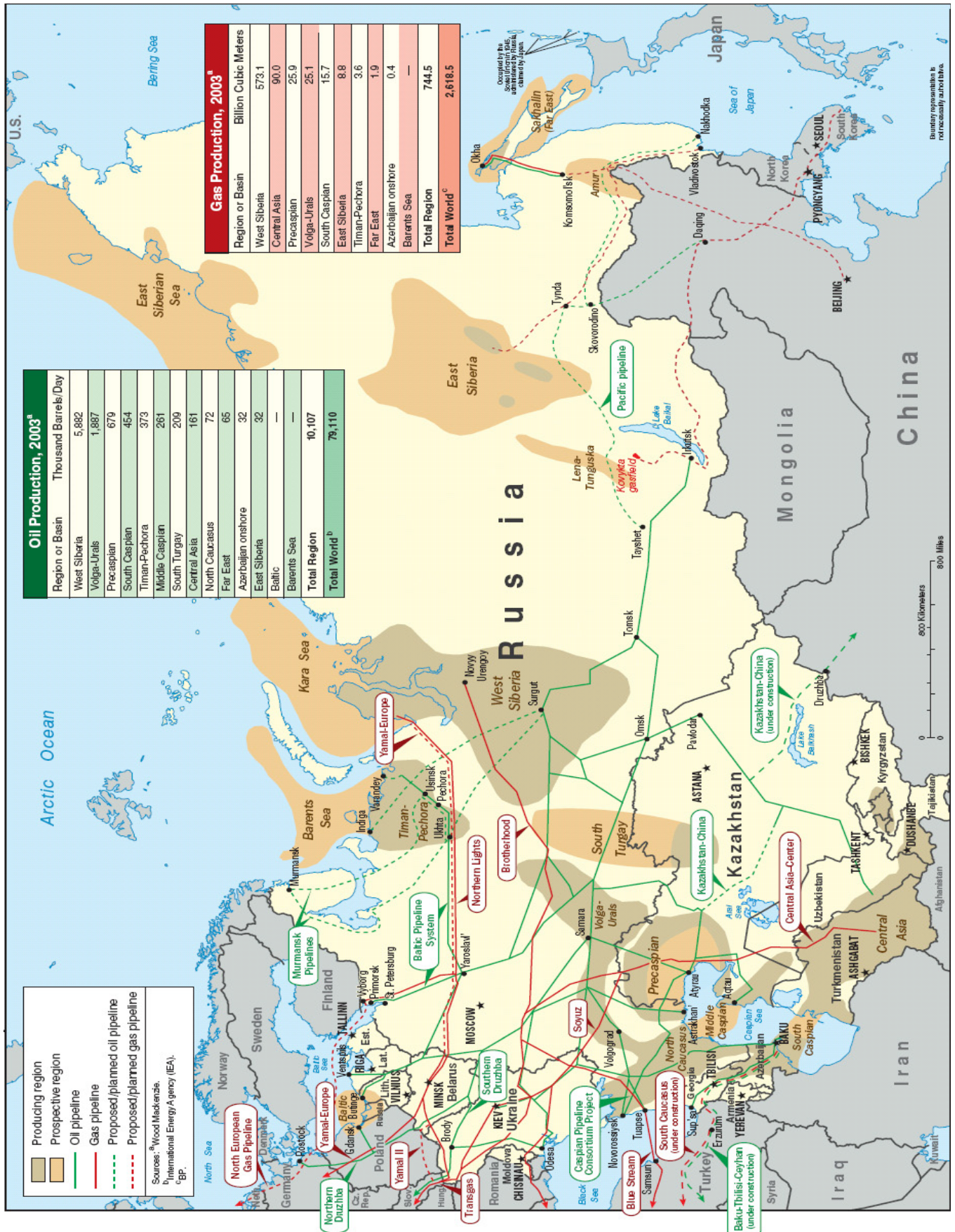
Öljy- ja kaasualan keskusliitto

<http://www.oil-gas.fi>

LIITTEET

- Liite 1 Venäjän ja Keski-Aasian energiainfrastruktuuri
- Liite 2 Kaukasian ja Kaspianmeren alueen öljyputket
- Liite 3 Kaukasian ja Kaspianmeren alueen maakaasuputket
- Liite 4 Keski-Aasian öljy- ja maakaasuputket
- Liite 5 Eurooppaan tulevat öljy- ja maakaasuputket
- Liite 6 Venäjän pääkuljetusreitit länteen vuonna 2003
- Liite 7 Skenaario Venäjän pääkuljetusreiteistä länteen vuonna 2030

Venäjän ja Keski-Aasian energiainfrastruktuuri 176

¹⁷⁶ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Maps.html>, 17.1.2007

Kaukasian ja Kaspienmeren alueen öljyputket ¹⁷⁷

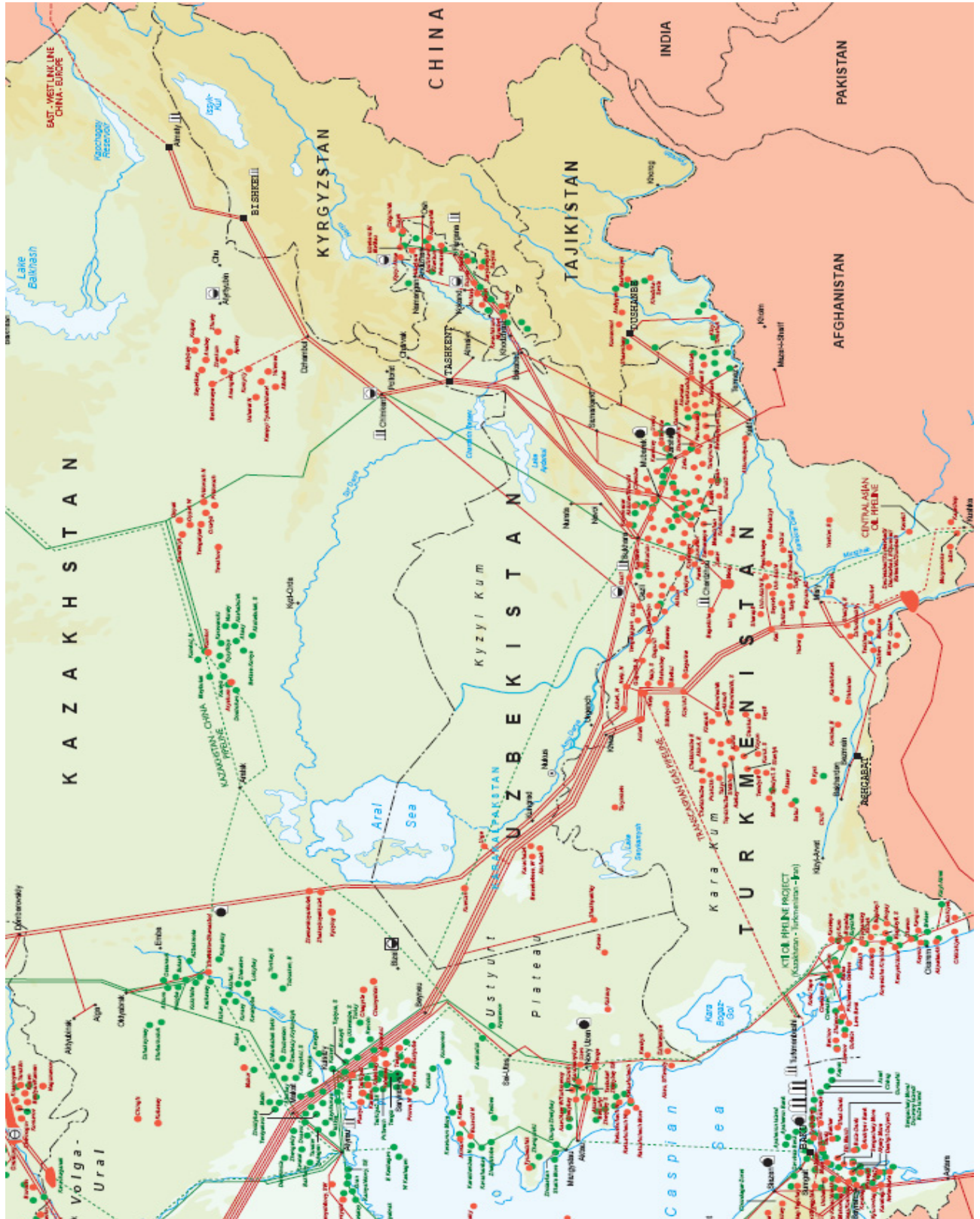
¹⁷⁷ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/Maps.html>, 17.1.2007

Kaukasian ja Kaspienmeren alueen kaasuputket ¹⁷⁸

¹⁷⁸ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/Maps.html>, 17.1.2007

Keski-Aasian öljy- ja maakaasuputket 179

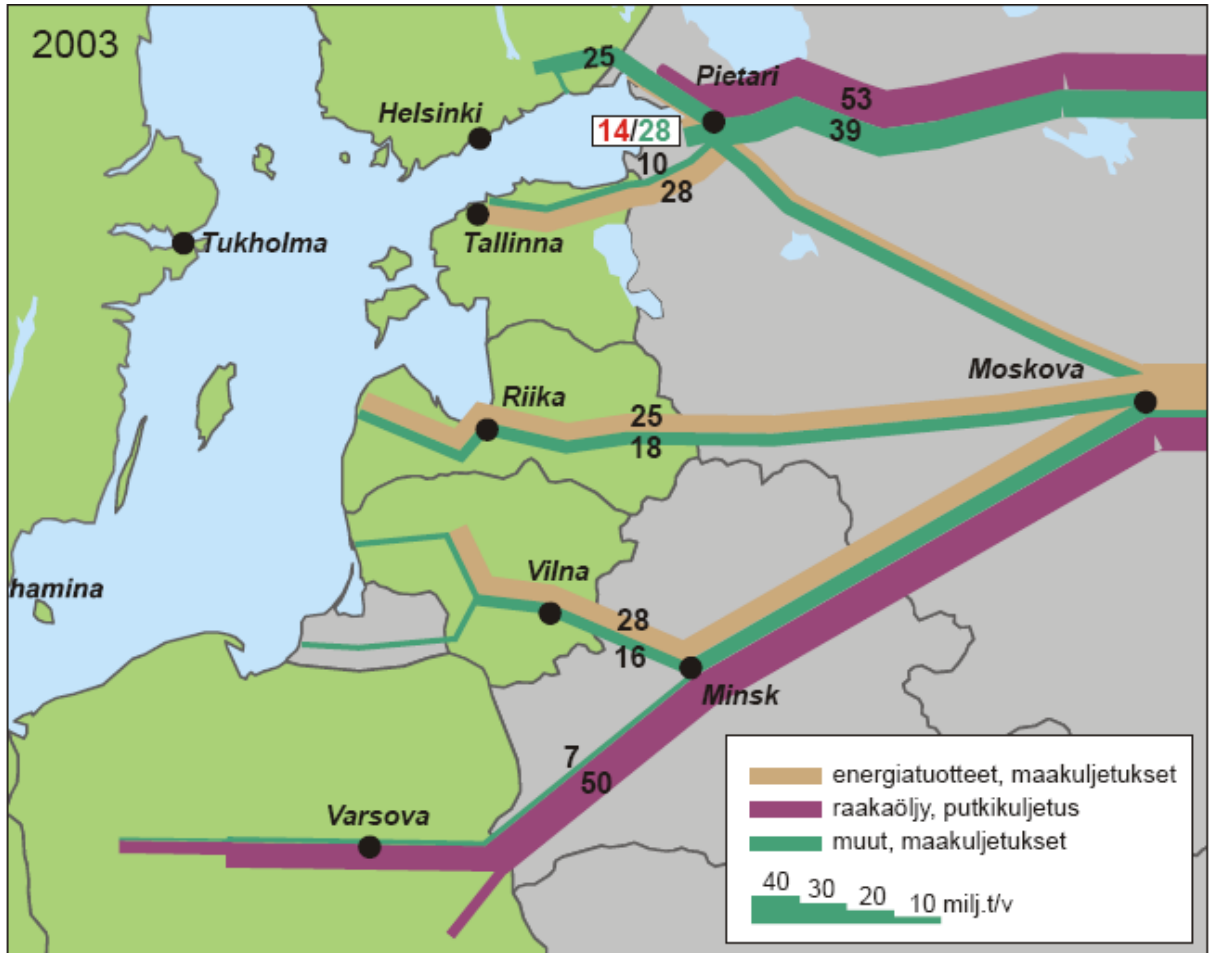
179 <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/images/CentralAsiangasandoilpipelines202004.pdf>
20.2.2007

Eurooppaan tulevat öljy- ja maakaasuputket ¹⁸⁰

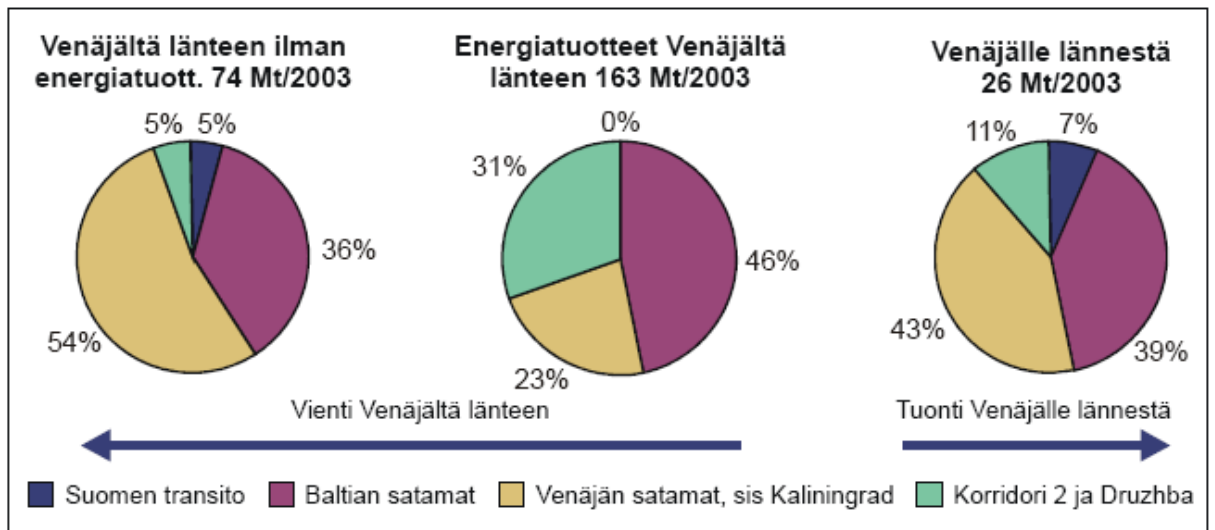

¹⁸⁰ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Maps.html>, 17.1.2007

Venäjän pääkuljetusreitit länteen, tuonti, vienti ja transito vuonna 2003 ¹⁸¹

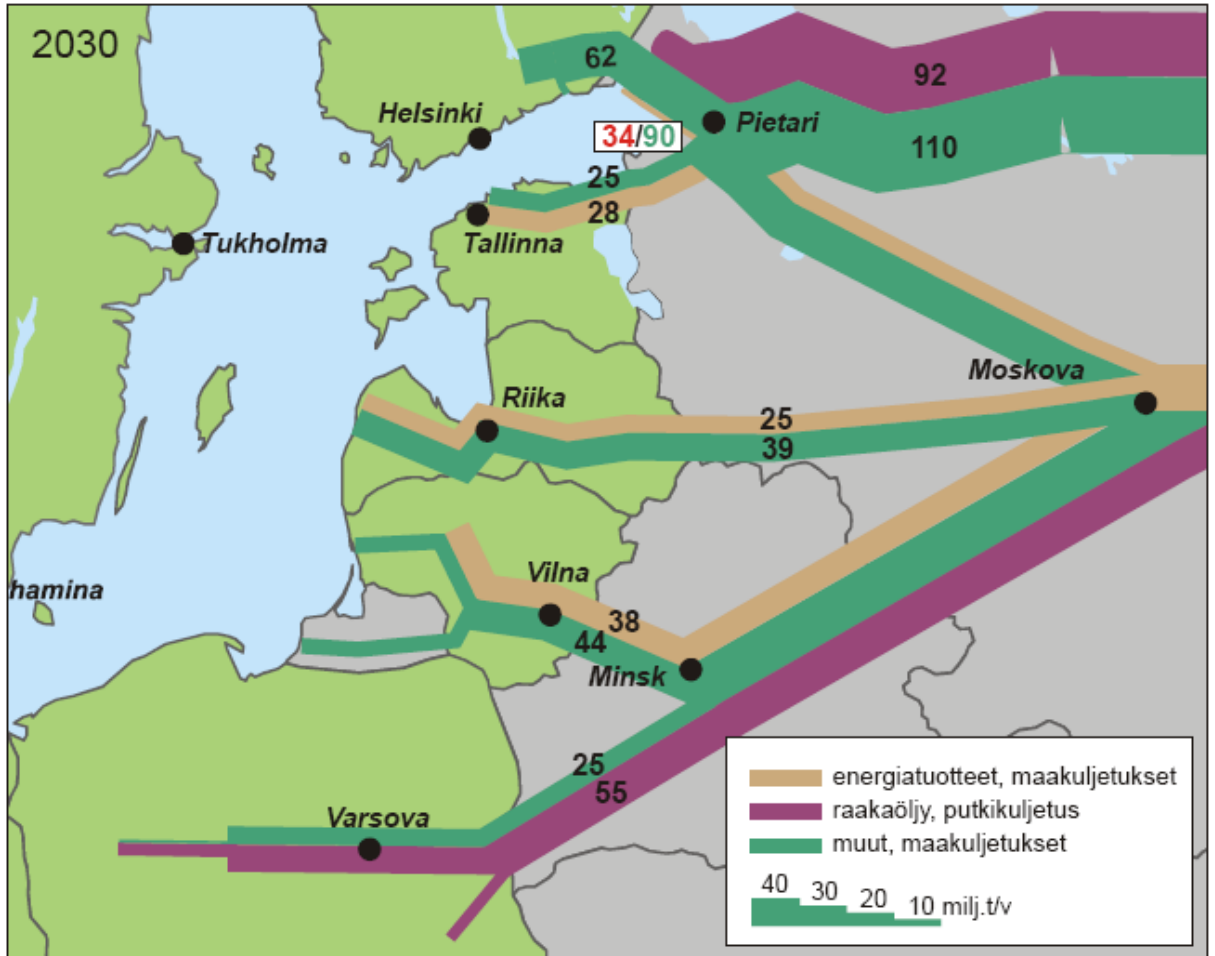
Venäjän omien satamien ja transitoreittien osuudet vuonna 2003 ¹⁸²

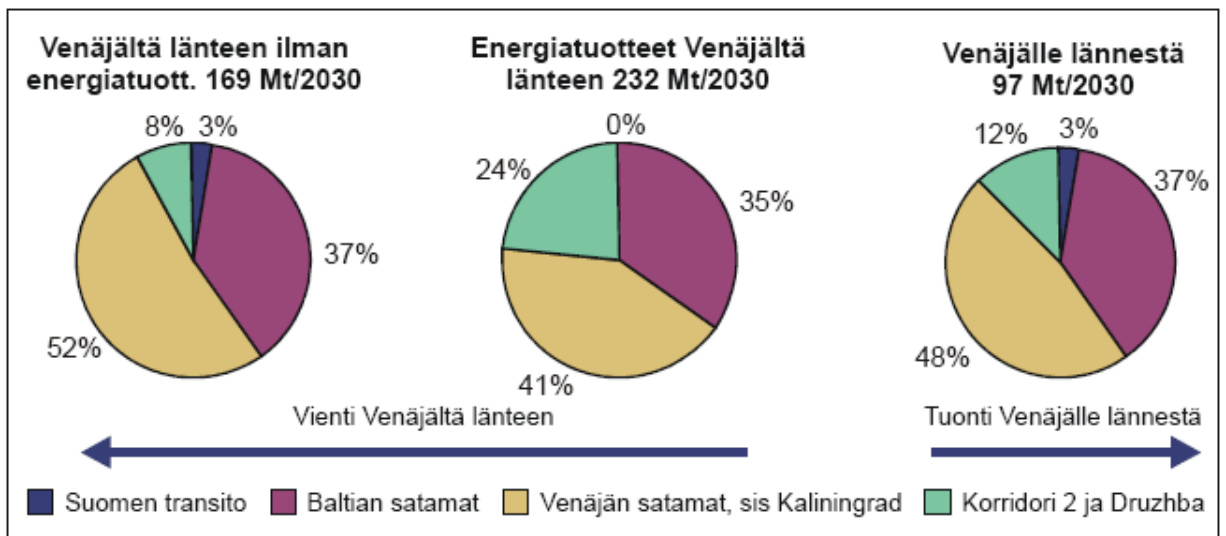
¹⁸¹ Liikenne- ja viestintäministeriö: EU:n ja Venäjän välisten liikenneyhteyksien nykytila ja kehitysnäkymät, Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 4/2005, Helsinki 2005

¹⁸² Ibid

Skenaario Venäjän pääkuljetusreiteistä länteen, tuonti, vienti ja transito vuonna 2030¹⁸³

Venäjän omien satamien ja transitoreittien arvioitu kehitys vuoteen 2030¹⁸⁴

¹⁸³ Liikenne- ja viestintäministeriö: EU:n ja Venäjän välisten liikenneyhteyksien nykytila ja kehitysnäkymät, Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 4/2005, Helsinki 2005

¹⁸⁴ Ibid